

ІНСТИТУТ

ОСВІТНЬОЇ АНАЛІТИКИ

Державна наукова установа

ОСВІТНЯ АНАЛІТИКА УКРАЇНИ

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

Заснований у 2017 р.
Виходить 2–6 разів на рік

ВИПУСК № 5(16)
2021

ISSN 2617-8532 Журнал зареєстровано 7 листопада 2018 року в Міжнародному центрі періодичних видань (ISSN International Centre, м. Париж)

Засновник і видавець Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики» (свідоцтво про реєстрацію KB № 22862-12762P від 28.08.2017)

Журнал «Освітня аналітика України» внесено до Переліку наукових фахових видань України (наказ Міністерства освіти і науки України від 09.02.2021 № 157), категорія «Б»; спеціальності: 051 – Економіка, 281 – Публічне управління та адміністрування

ЗМІСТ

УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

Рогова В. Б., Лондар С. Л. Управлінські індикатори розвитку освіти Solid Info як чинник підвищення ефективності державної освітньої політики 5

РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

Радіонов Ю. Д. Видатки зведеного бюджету України на розвиток людського капіталу (англійською мовою) 18

ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ

Терещенко Г. М., Шелудько Н. М., Версаль Н. І., Шаповал Ю. І. Підвищення фінансової грамотності і фінансової інклюзії домогосподарств у контексті розвитку небанківського сегмента фінансового сектору..... 32

ВИЩА ОСВІТА

Ворона В. О. Регулювання ефективності освітньої діяльності закладів вищої освіти України: нормативно-правовий аспект..... 51

Попкова Л. В., Ханюк Т. О. Технологія опрацювання інформації в системі підготовки фахівців із вищою освітою 66

ФАХОВА ПЕРЕДВИЩА ТА ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

Леснікова М. В. Розвиток регіональних систем професійної (професійно-технічної) освіти..... 79

ЗАГАЛЬНА СЕРЕДНЯ ОСВІТА

Шараєвська М. І., Дерепя Т. С., Цоколенко Є. П. Аналіз структури форм статистичної звітності закладів загальної середньої освіти на регіональному рівні..... 91

МІЖНАРОДНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

Анісімова О. Ю. Світовий досвід формульного фінансування професійної освіти (англійською мовою)..... 103

НАУКОВЕ ЖИТТЯ: ПОДІЇ, ФАКТИ, ВІДГУКИ

III Міжнародна науково-практична конференція «Реформа освіти в Україні. Інформаційно-аналітичне забезпечення» (м. Київ, 28 жовтня 2021 р.)..... 119

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Лондар Сергій Леонідович, д-р екон. наук, проф. (*головний редактор*); **Денисюк Оксана Яківна** (*заступник головного редактора*); **Литвинчук Андрій Олександрович**, канд. екон. наук (*заступник головного редактора*); **Терещенко Ганна Миколаївна**, канд. екон. наук, ст. наук. співробітник (*заступник головного редактора*); **Пронь Наталія Богданівна**, канд. екон. наук (*відповідальний секретар*); **Бахрушин Володимир Євгенович**, д-р фіз.-мат. наук, проф.; **Буряченко Андрій Євгенович**, д-р екон. наук, доц.; **Гапон Валентина Василівна**, канд. пед. наук; **Гриневиць Лілія Михайлівна**, канд. пед. наук, доц.; **Гулова Ленка**, Ph.D.; **Денглерова Деніса**, Ph.D.; **Затонацька Тетяна Георгіївна**, д-р екон. наук, проф.; **Ковтунець Володимир Віталійович**, канд. фіз.-мат. наук, доц.; **Кононенко Юрій Григорович**; **Криштоф Світлана Дмитрівна**, канд. пед. наук, ст. наук. співробітник; **Кузнецов Костянтин Володимирович**, канд. наук з держ. упр.; **Леснікова Марина Валентинівна**, канд. екон. наук; **Лун Марк**, Ph.D.; **Мартиненко Валентина Віталіївна**, канд. екон. наук, доц.; **Мельник Сергій Вікторович**, канд. екон. наук, доц.; **Мищенко Володимир Іванович**, д-р екон. наук, проф.; **Орлова Наталія Сергіївна**, д-р наук з держ. упр., проф.; **Раков Сергій Анатолійович**, д-р пед. наук, доц.; **Рашкевич Юрій Михайлович**, д-р тех. наук, проф.; **Тимченко Олена Миколаївна**, д-р екон. наук, проф.; **Тутліс Відмантас**, Ph.D.; **Чеберкус Дмитро Вікторович**, канд. екон. наук; **Шевцов Андрій Гаррієвич**, д-р пед. наук, проф.; **Шіп Радім**, Ph.D.

Рекомендовано до друку Вченою радою Державної наукової установи
«Інститут освітньої аналітики». Протокол № 8 від 01 грудня 2021 р.

Журнал включено до таких баз даних: «Наукова періодика України», ResearchBib, Ulrich's Periodicals Directory, Google Scholar, Crossref та Index Copernicus International Journals Master List.

Редакційна колегія не завжди поділяє позицію авторів.

Автори несуть повну відповідальність за зміст і достовірність матеріалів, що публікуються, отримання загальноприйнятих принципів наукової етики, відсутність плагіату у своїх статтях.

Матеріали, надруковані у журналі, є власністю Інституту, захищені міжнародним та українським законодавством і не можуть бути відтворені у будь-якій формі без письмового дозволу видавця.

Редакція залишає за собою право на скорочення та редагування авторських текстів.

INSTITUTE
OF EDUCATIONAL ANALYTICS
State Scientific Institution

EDUCATIONAL ANALYTICS OF UKRAINE

SCIENTIFIC-PRACTICAL JOURNAL

Published since 2017
2–6 issues per year

ISSUE № 5(16)
2021

ISSN 2617-8532 The journal is registered on 7 of November 2018 in ISSN International Centre, Paris

Founder and publisher State Scientific Institution «Institute of Educational Analytics»
(Print media state registration certificate KB № 22862-12762P of 28.08.2017)

The journal «Educational Analytics of Ukraine» is included in the List of scientific professional publications of Ukraine (order of the Ministry of Education and Science of Ukraine from 09.02.2021 № 157), category «B»; specialties: 051 - Economics, 281 - Public administration and administration

CONTENTS

EDUCATION MANAGEMENT

Vira Rogova, Sergiy Londar. Prospects for the establishment of a system of educational management indicators (Solid Info) as a factor for improving the effectiveness of state education policy 5

DEVELOPMENT OF HUMAN CAPITAL

Yurii Radionov. Expenditures of the consolidated budget of Ukraine for human capital development 18

ADULT EDUCATION

Hanna Tereshchenko, Nataliia Shelud'ko, Nataliia Versal, Yuliia Shapoval. Improving financial literacy and financial inclusion of households in the context of development of the non-banking segment of the financial sector 32

HIGHER EDUCATION

Victoriia Vorona. Effectiveness of the educational activity regulation of higher education institutions of Ukraine: regulatory and legal aspect 51

Larysa Popkova, Tetiana Khaniuk. Information processing technology in the training system of higher education specialists 66

PRE-TERTIARY VOCATIONAL EDUCATION AND VOCATIONAL EDUCATION

Maryna Lyesnikova. Development of regional vocational (vocational and technical) education systems 79

GENERAL SECONDARY EDUCATION

Mariia Sharaievska, Tatiana Derepa, Tsokolenko Eugenia. Analysis of the structure of statistical reporting forms for general secondary education institutions at the regional level..... 91

INTERNATIONAL EDUCATIONAL SPACE

Olga Anisimova. Formula financing of the vocational training: best practices 103

SCIENTIFIC LIFE: EVENTS, FACTS, REVIEWS

The III International Scientific and Practical Conference «Education Reform in Ukraine. Information and Analytical Support» (Kyiv, October 28th, 2021)..... 119

EDITORIAL BOARD

Prof. **Sergiy Londar** (*editor-in-chief*); **Oksana Denysiuk** (*deputy editor-in-chief*); Dr. **Andrii Lytvynchuk** (*deputy editor-in-chief*); Dr. **Hanna Tereshchenko** (*deputy editor-in-chief*); Dr. **Natalia Pron** (*executive secretary*); Prof. **Volodymyr Bakhrushyn**; Dr. **Andrii Buriachenko**; Dr. **Valentyna Gapon**; Dr. **Liliia Hrynevych**; Dr. **Lenka Gulova**; Dr. **Denisa Denglerova**; Prof. **Tetyana Zatonatska**; Dr. **Volodymyr Kovtunets**; **Yurii Kononenko**; Dr. **Svitlana Kryshtof**; Dr. **Konstantin Kuznietsov**; Dr. **Maryna Lyesnikova**; Dr. **Mark Loon**; Dr. **Valentyna Martynenko**; Dr. **Sergii Melnyk**; Prof. **Volodymyr Mishchenko**; Prof. **Nataliia Orlova**; Dr. **Sergiy Rakov**; Prof. **Yurii Rashkevych**; Prof. **Olena Tymchenko**; Dr. **Vidmantas Tutlys**; Dr. **Dmytro Cheberkus**; Prof. **Andrii Shevtsov**; Dr. **Radim Ship**.

Recommended for publication by the Academic Council of the State Scientific Institution «Institute of Educational Analytics». Protocol № 8 of 01.12.2021.

The journal is included in such databases: Scientific Periodicals of Ukraine, ResearchBib, Ulrich's Periodicals Directory, Google Scholar, Crossref and Index Copernicus International Journals Master List.

The editorial board does not always share the position of the authors.

Responsibility for the content and reliability of published materials, the compliance of general scientific ethics principles, the absence of plagiarism lies entirely with the authors.

Materials published in the journal are the property of the Institute and are protected by international and Ukrainian legislation and may not be reproduced in any form without the written permission of the publisher.

The editorial staff reserves the right to shorten and edit the original texts.

Рогова В. Б.

Заступник Міністра освіти і науки України, заслужений працівник освіти,
Київ, Україна, vira.rohova@mon.gov.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3978-4063>

Лондар С. Л.

доктор економічних наук, професор, директор ДНУ «Інститут освітньої аналітики»,
Київ, Україна, londar.sergiy@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1838-288X>

УПРАВЛІНСЬКІ ІНДИКАТОРИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ SOLID INFO ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ

Анотація. У статті розглядаються нові підходи щодо підвищення ефективності проведення освітньої політики в Україні шляхом забезпечення органів управління освітою інноваційними інструментами управління, що дають реальну картину стану системи освіти та покращують управління її розвитком. Обґрунтовується, що таким інноваційним інформаційним управлінським інструментом може бути сукупність управлінських індикаторів розвитку освіти Solid Info. За їх допомогою управлінці національного рівня ідентифікують проблеми в розрізі регіонів, а управлінці обласного рівня можуть ідентифікувати найвужчі місця в розвитку освіти територіальних громад (міських, селищних, сільських). Застосування ризик-орієнтованого підходу та візуалізації індикаторів Solid Info у вигляді теплової матриці полегшує їх використання для виявлення й контролю негативних явищ і процесів у сфері освіти, дає змогу відстежувати їх зміни та виокремлювати значимі для управління тенденції. Наведено перелік індикаторів Solid Info, створених методом експертних оцінок групою фахівців Міністерства освіти і науки України, обласних управлінь освіти та науковців ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Ключові слова: система освітніх управлінських індикаторів (Solid Info), освітня політика, ПАК «АІКОМ», регіони України, ризик-орієнтований підхід, тепла матриця.

JEL classification: I21, I28, C81.

DOI: 10.32987/2617-8532-2021-5-5-17.

На сучасному етапі розвитку системи освіти України, яка перебуває у стані реформування, у суспільстві сформувався стійкий запит на достовірну статистичну й адміністративну інформацію про стан та динаміку поступу сфери освіти. Така інформація необхідна передусім Міністерству освіти і науки України, котре на її основі розробляє та імплементує виважену, обґрунтовану освітню по-

літику. Подібний підхід широко застосовується й у міжнародній управлінській практиці. Так, загальновідомим є термін «*evidence based policy-making*», що стосується розроблення політики на основі доказових даних. Достовірна статистична та адміністративна інформація надзвичайно важлива не тільки для центрального органу управління освітою, а й для регіональних управлінців, які в

© Рогова В. Б., Лондар С. Л., 2021

кожному регіоні України забезпечують процес планування та розподілу матеріально-технічних, фінансових ресурсів між закладами освіти, здійснюють поточне управління діяльністю останніх.

Освітніх статистичних показників досить багато. Усі вони періодично оновлюються і зберігаються в електронних базах даних. Наприклад, уся шкільна, дошкільна, позашкільна статистика оновлюється та зберігається в інформаційній освітній системі національного рівня ПАК «АІКОМ». Проте з цього масиву даних може бути сформована порівняно невелика група управлінських індикаторів, що відображатимуть зміни у сфері освіти найбільш рельєфно, дадуть змогу підвищити дієвість державної освітньої політики.

З метою посилення інформаційної обґрунтованості управлінських рішень Міністерства освіти і науки України та керівників департаментів (управлінь) освіти і науки обласних держадміністрацій, МОН ініційовано створення сукупності управлінських інформаційних індикаторів розвитку освіти Solid Info, що буде впроваджуватись із залученням фахівців ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Основною вимогою до цих індикаторів є відображення ними ключових характеристик стану освіти регіонів, країни, допомога управлінцям у швидкій ідентифікації проблемних аспектів функціонування освітньої мережі, визначення напрямків першочергового спрямування зусиль на розвиток освіти в регіонах.

Вивчення аналогів індикаторів розвитку освіти й доробку зарубіжних та українських учених і практиків із цього питання свідчить про підви-

щений інтерес наукової спільноти та практиків до проблем інформаційного забезпечення системи освіти. Дослідження щодо застосування статистичних показників у сфері освіти проводилися в багатьох країнах низкою міжнародних організацій. Зокрема, подібні питання розглядались Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), що на сьогодні є одним із провідних суб'єктів творення освітньої політики наднаціонального рівня [1; 2], а також Світовим банком [3]. Освітні індикатори, які були розроблені фахівцями ОЕСР, сфокусовані в рамках трьох великих блоків: 1) контекст освіти (демографічний, соціально-економічний); 2) ресурси та витрати в освітніх процесах (видатки на освіту, людські ресурси, способи прийняття рішень); 3) отримані результати освіти (оцінювання здобувачів освіти, результати їх входження на ринок робочої сили тощо). На сьогодні освітні індикатори ОЕСР використовуються для міжнародного порівняння ефективності та якості різних освітніх систем країн світу. Ця система індикаторів постійно оновлюється й удосконалюється.

Експерти ЮНЕСКО також зазначають, що освітні системи функціонують ефективно лише в тому разі, якщо створені стратегії, підходи та фінансування базуються на якісних даних, управління котрими здійснюється в ефективних інформаційних системах. У світовій практиці такі якісні й достовірні дані дістали назву «Solid Info», тобто це надійна інформація, котрій можна довіряти. Solid Info акумулюється в сучасних інформаційних системах, що, на думку міжнародних експертів, мають бути сфокусовані не тільки на зборі, збе-

ріганні та обробленні даних, а й на наданні допомоги у формуванні освітньої політики, управлінні нею та оцінюванні її дієвості, зокрема щодо досягнення цілей сталого розвитку [4; 5].

У публікації «Розвиток міжнародної статистики освіти для забезпечення моніторингу досягнення 4-ї Цілі сталого розвитку» як приклад висвітлено статистичні показники для моніторингу стану виконання 4-ї Цілі сталого розвитку, наведено динаміку ключових індикаторів, огляд стану досягнення цілей і цільових значень орієнтирів для досягнення в поточному та майбутньому періодах. Показано особливості функціонування національної освітньої інформаційної системи ПАК «АІКОМ» як ефективного інструменту для виробництва статистичних і адміністративних освітніх даних, а також засобу цифрової трансформації сфери освіти й науки України [6]. Дослідниками наголошується, що управління сферою освіти в умовах кардинальних реформ має ґрунтуватися на якомога повнішій і достовірній статистичній інформації. Порівняльний аналіз стану вітчизняної освітньої статистики свідчить про певне відставання України від розвинутих країн. Завдання створення сучасної освітньої статистики покладено на ДНУ «Інститут освітньої аналітики», воно передбачає формування системи якісної статистики для всіх рівнів освіти, удосконалення процедур її збору, отримання повної інформаційної картини функціонування системи освіти, створення аналітичних матеріалів [7].

Аналізуючи здобутки зарубіжної науки, відзначимо дослідження

американських учених Т. М. Сміта і Д. П. Бейкера, які роблять висновок, що використання та поширення ключових статистичних показників стану розвитку національних систем освіти протягом останніх десятиліть стало стандартною частиною процесу формування освітньої політики в усьому світі. На думку авторів, низка освітніх індикаторів є унікальними, їх використання відрізняється від звичайного статистичного аналізу та головним чином пов'язане з освітньою політикою. Вони є певними похідними показниками, часто поєднують кілька джерел інформації, на основі котрих можуть ухвалюватись управлінські рішення [8].

На переконання дослідників з Омону А. М. Алсармі та З. А. Ал-Хем'ярі, кількісні і якісні статистичні показники відіграють надважливу роль в оцінюванні діяльності закладів освіти, удосконаленні та зміцненні системи освіти загалом. Ці науковці пропонують набір кількісних і якісних статистичних показників для оцінки якості викладання й навчання в закладах вищої освіти [9].

Британські вчені сформували сукупність показників, за допомогою яких вони здійснили спробу оцінити якість освітніх послуг, що надаються державними інституціями, зокрема університетами. Ними створено систему показників ефективності в багаторівневих ієрархічних системах. Якість послуг цими вченими головним чином визначається методом порівняння інституційних результатів із урахуванням використаних фінансово-матеріальних ресурсів [10].

Становить інтерес дослідження Кс. Танга та Дж.-Х. К'яо щодо побудови статистичних моделей розподілу

ресурсів у сфері освіти на основі сукупності статистичних індикаторів із метою скоординованого розвитку регіональної економіки [11]. Ця праця може бути корисною для адаптації в Україні в умовах реалізації реформи децентралізації й необхідності оцінювання ефективності використання матеріально-фінансових ресурсів місцевими органами влади (зокрема в частині спрямування та розподілу міжбюджетних трансфертів у сфері освіти).

Низка подібних досліджень здійснювалась і вітчизняними вченими з метою розроблення ключових показників ефективності (KPI) у сфері освіти [12]. Наприклад, А. В. Соколов доводить, що оцінка діяльності органів виконавчої влади поряд із показниками продуктивності, результативності й ефективності має враховувати якість державних послуг та міру задоволеності споживачів. Автором запропоновано спектр критеріїв оцінки якості процесів і результатів діяльності органів виконавчої влади: відповідність стандартам якості, цілям; вирівнювання входів, процесів, виходів та результатів; відповідність очікуванням або їх перевершення [13].

Віддаючи належне науково-практичному доробку авторів, які працювали над питаннями створення сукупності ключових освітніх показників, зауважимо, що завдання створення системи освітніх управлінських індикаторів (Solid Info) як чинника підвищення ефективності державної політики у сфері освіти залишається актуальним і своєчасним. Ця стаття присвячена дослідженню підходів до виконання цього завдання.

У Законі України «Про освіту» наводиться визначення змісту освіт-

ньої статистики (ст. 72), окреслено її структуру, подано перелік освітніх реєстрів (ст. 74), які мають бути створені [14]. Серед останніх, зокрема, реєстр суб'єктів освітньої діяльності, реєстр здобувачів освіти, реєстр педагогічних працівників. Створення таких реєстрів на основі індивідуальної деперсоналізованої інформації є важливим для підвищення достовірності освітньої статистики. Крім цього, необхідними є наявність відповідного методологічного забезпечення, оптимізація форм освітньої статистичної звітності, забезпечення періодичності збору даних, особистої відповідальності керівників закладів освіти за точність інформації, котра вноситься в офіційні форми. Важливим питанням є досягнення актуальності освітньої інформації (сьогодні на сьогодні), що забезпечується надійним функціонуванням освітніх реєстрів, передбаченням функції швидкої фіксації значимої події в реєстрі, тобто відразу після того, як вона відбулася.

Крім інформації, що подається освітньою статистикою, об'єктивною потребою для ефективної діяльності освітніх менеджерів є наявність у їхньому розпорядженні системи управлінських індикаторів розвитку освіти. Ця система повинна бути різномірневою щодо територіальних утворень, охоплювати всі сегменти освіти, бути зручною для визначення управлінцями пріоритетів роботи й поточного контролю.

Спроба скласти перелік національних освітніх індикаторів ефективності та якості загальної середньої освіти в Україні вже була [15], проте ці індикатори не знайшли практичного використання в освітніх менеджерів. Згодом Міністерство

освіти і науки України ініціювало створення та запровадження системи освітніх управлінських індикаторів Solid Info. На сьогодні є певні напрацювання в результаті спільної роботи фахівців МОН та науковців ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

На нашу думку, система індикаторів Solid Info не обов'язково має бути однозначно прив'язана до показників, які вже збираються в офіційних статистичних формах. Насамперед вона повинна бути корисною освітнім управлінцям для оперативного управління, корисною на всіх рівнях – територіальній громаді, району, області, країни. Головною властивістю такої системи має бути не кількість охоплених нею індикаторів, а максимальна інформативність для менеджерів із ключових питань розвитку української освіти, надійність визначення показників, можливість представлення індикаторів із застосуванням ризик-орієнтованого підходу (менеджер повинен одразу бачити, куди в першу чергу спрямовувати свої зусилля, щоб ситуація змінювалася на краще).

У процесі створення національної системи освітніх управлінських індикаторів розвитку освіти можуть бути використані абсолютні показники освітньої діяльності й відносні показники на їх основі. Крім цього, для детального аналізу поточного стану сфери освіти при формуванні індикаторів освітньої діяльності, в т. ч. у регіональному розрізі, важливим є комплексне поєднання кількісних і якісних показників. Індикатори повинні охоплювати завдання декількох інформаційних блоків, таких як: інформація про учнів; інформація про педагогічних працівників; ін-

формація про створення сучасного освітнього простору; інформація про фінансові ресурси, центральні та ті, що надаються на розвиток освіти в певній територіальній громаді; інформація про інклюзивне навчання; містити відомості про реалізацію заходів із виконання освітніх ініціатив Президента й Уряду країни. Тобто індикатори Solid Info мають відображати ключові характеристики стану освіти регіонів, країни, давати змогу швидко ідентифікувати проблемні аспекти освітньої мережі, визначити напрямки першочергового спрямування зусиль управлінців на розвиток освіти в регіонах.

Враховуючи вказане методологічне підґрунтя, для визначення складу індикаторів Solid Info застосовувався метод експертних оцінок. У Міністерстві освіти і науки України була організована група експертів, яка складалася з практичних працівників МОН, обласних управлінь освіти, науковців ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Було проведено низку дискусій для вироблення загального розуміння можливого складу індикаторів Solid Info. Надалі науковцями визначалися перелік можливих індикаторів, спосіб їх розрахунку та джерела інформації для нього. Виконано декілька циклічних ітерацій, у котрих експертами оцінювалися корисність індикаторів, надійність інформаційного забезпечення їх розрахунку. У кінцевому підсумку експертами відібрано 22 базових індикатори Solid Info, які були об'єднані в певні інформаційні блоки¹:

¹ Індикатори Solid Info будуть розміщуватися на загальнодоступному порталі Open Data (<http://opendata.iea.gov.ua>), який адмініструє ДНУ «Інститут освітньої аналітики» у форматі, зручному для користування всіма зацікавленими особами.

- здобувачі освіти;
- педагогічні працівники;
- створення сучасного освітнього середовища;
- фінанси освіти;
- інклюзія.

Назви й одиниці вимірювання індикаторів Solid Info наведено в таблиці.

Вибрані індикатори Solid Info, на думку експертів, дають змогу швидко окреслити напрямки першочергового спрямування зусиль управлінців на розвиток освіти в регіонах. Із метою полегшення практичного використання зазначених індикаторів здійснювалася їх візуалізація та створювався інформаційний управ-

Таблиця

Назви та одиниці вимірювання індикаторів Solid Info

Назва індикатора
Розділ І. Здобувачі освіти
1.1. Охоплення дітей дошкільного віку (3–5 років) дошкільною освітою у закладах освіти (ЗДО та ЗЗСО), %
1.2. Охоплення дітей старшого дошкільного віку (5–6 років) дошкільною освітою у закладах освіти (ЗДО та ЗЗСО), %
1.3. Охоплення дітей позашкільною освітою у закладах позашкільної освіти, %
2.1. Частка учнів, які підвозяться до/від ЗЗСО, % <i>потреби</i>
2.2. Частка учнів з ООП, які підвозяться до/від ЗЗСО, % <i>загального числа учнів, які підвозяться</i>
3.1. Частка ЗЗСО, які забезпечують гаряче харчування для учнів, %
3.2. Частка учнів, які забезпечені гарячим харчуванням у ЗЗСО, %
3.3. Частка учнів, які забезпечені безоплатним гарячим харчуванням у ЗЗСО, %
3.4. Частка учнів з ООП, які забезпечені безоплатним гарячим харчуванням у ЗЗСО, в загальній чисельності учнів з ООП, %
4.1. Частка випускників ЗЗСО, які продовжили навчання після 9-го класу в ЗП(ПТ)О, %
4.2. Частка випускників ЗЗСО, які продовжили навчання після 9-го класу в закладах фахової передвищої освіти, %
5.1. Частка випускників 11(12)-х класів ЗЗСО, які продовжили навчання в закладах П(ПТ)О, %
5.2. Частка випускників 11(12)-х класів ЗЗСО, які продовжили навчання в закладах ВО, %
5.3. Частка випускників 11(12)-х класів ЗЗСО, які продовжили навчання за кордоном, %
6.1. Середній бал ЗНО випускників 11(12)-го класу ЗЗСО з української мови
6.2. Середній бал ЗНО випускників 11(12)-го класу ЗЗСО з математики
6.3. Середній бал ЗНО випускників 11(12)-го класу ЗЗСО з фізики
Розділ ІІ. Педагогічні працівники
7.1. Частка молодих (зі стажем до 3 років) педагогічних працівників, %
7.2. Частка педагогічних працівників ЗЗСО, віком старше 60 років, що викладають окремі предмети, %
8. Кількість вакансій педагогічних працівників, <i>ставок</i>
9. Частка педагогічних працівників ЗЗСО, забезпечених ноутбуками, %
Розділ ІІІ. Створення сучасного освітнього середовища
10. Кількість дітей на 100 місць проєктної потужності в ЗДО, <i>осіб</i>
11. Кількість ЗЗСО, які не мають внутрішніх вбиралень, <i>од.</i>
12.1. Кількість учнів/слухачів на один комп'ютер, підключений до мережі Інтернет у закладах позашкільної освіти, <i>осіб</i>
12.2. Кількість учнів на один комп'ютер, підключений до мережі Інтернет у ЗЗСО, <i>осіб</i>
13.1. Частка ЗДО, підключених до мережі Інтернет зі швидкістю 100 і більше Мбіт/с, %

Назва індикатора
13.2. Частка ЗЗСО, підключених до мережі Інтернет зі швидкістю 100 і більше Мбіт/с, %
13.3. Частка закладів позашкільної освіти, підключених до мережі Інтернет зі швидкістю 100 і більше Мбіт/с, %
14. Частка учнів, які підвозяться шкільним автобусом, % <i>потреби</i>
15. Забезпеченість шкільними автобусами, % <i>потреби</i>
16. Частка доріг із твердим, асфальтовим покриттям, що використовуються для підвезення учнів ЗЗСО, % <i>потреби</i>
17. Потреба в забезпеченні доріг твердим, асфальтовим покриттям для підвезення учнів ЗЗСО, км
Розділ IV. Фінанси освіти
18.1. Середня зарплата педагогічних працівників ЗДО, <i>грн</i>
18.2. Середня зарплата педагогічних працівників ЗЗСО (разом кошти освітньої субвенції та місцевих бюджетів), <i>грн</i>
18.3. Середня зарплата педагогічних працівників закладів позашкільної освіти, <i>грн</i>
19. Обсяг залишків коштів освітньої субвенції на початок поточного року, <i>млн грн</i>
Розділ V. Інклюзія
20.1. Частка дітей з ООП, які навчаються в інклюзивних групах ЗДО, %
20.2. Частка дітей з ООП, які навчаються в інклюзивних класах (групах) ЗЗСО, %
20.3. Частка дітей з ООП, які навчаються в інклюзивних гуртках (групах) закладів позашкільної освіти, %
20.4. Частка дітей з інвалідністю, які навчаються в ЗЗСО, %
20.5. Частка дітей з інвалідністю, які навчаються в закладах П(ПТ)О, %
21.1. Частка ЗЗСО з архітектурною (пандуси, поручні) доступністю учнів з ООП до навчання, %
21.2. Частка ЗЗСО з архітектурною (ліфти, підйомники) доступністю учнів з ООП до навчання, %
22. Забезпеченість інклюзивними ресурсними центрами (ІРЦ) відповідно до потреби, %

Складено авторами за даними ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

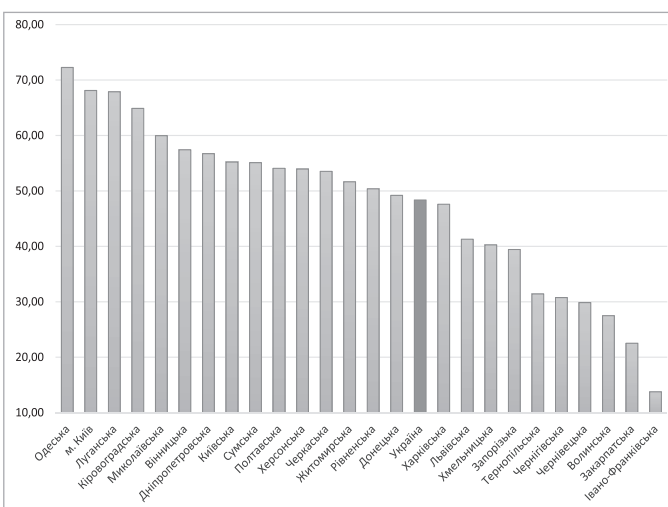
лінський інструмент «теплова матриця» з використанням ризик-орієнтованого підходу. Теплова матриця візуалізує стан розвитку освіти та допомагає управлінцям швидко визначитися стосовно пріоритетності завдань, тобто ідентифікувати проблемні аспекти функціонування освітньої мережі, та спрямувати зусилля на найбільш невідкладні з них.

Послідовність дій зі створення теплової матриці можна показати на прикладі використання індикатора 3.3 «Частка учнів, які забезпечені безоплатним гарячим харчуванням у ЗЗСО». Для цього виконаємо його регіональне ранжування із застосуванням ризик-орієнтованого підходу.

Для розрахунку величини індикатора 3.3 для кожного регіону береться числове значення з рядка 22 розділу V форми 76-РВК (чисельник) та ділиться на числове значення в рядку 21 розділу V (знаменник). Отримана величина множиться на 100. У результаті формується таблиця значень індикатора в розрізі регіонів, які розташовані в алфавітному порядку. Регіони можуть бути ранжовані також за зниженням значення індикатора (рис. 1).

Далі провадиться регіональне ранжування значень індикатора за допомогою ризик-орієнтованого підходу (рис. 2). Для цього діапазон зміни значень індикатора від най-

№ п/п	Регіон	Показник
1	Вінницька	57,41
2	Волинська	27,49
3	Дніпропетровська	56,72
4	Донецька	49,19
5	Житомирська	51,64
6	Закарпатська	22,52
7	Запорізька	39,43
8	Івано-Франківська	13,76
9	Київська	55,20
10	Кіровоградська	64,88
11	Луганська	67,89
12	Львівська	41,29
13	Миколаївська	59,97
14	Одеська	72,27
15	Полтавська	54,07
16	Рівненська	50,38
17	Сумська	55,10
18	Тернопільська	31,41
19	Харківська	47,60
20	Херсонська	53,94
21	Хмельницька	40,26
22	Черкаська	53,53
23	Чернівецька	29,85
24	Чернігівська	30,76
25	м. Київ	68,12
	Україна	48,36

Індикатор характеризує стан забезпечення безплатним гарячим харчуванням учнів у ЗЗСО.

Значення показника дає змогу оцінити стан досліджуваної сфери освіти конкретного регіону порівняно з іншими, а також значенням показника в Україні загалом.

При обчисленні індексу кількість учнів, які забезпечені безплатним гарячим харчуванням у ЗЗСО, ділиться на загальну кількість учнів, забезпечених гарячим харчуванням у ЗЗСО і множиться на 100. Дані для обчислення індексу отримуються із форми статистичної звітності Д-4 (річна) (в чисельнику) і 76-РВК (в знаменнику).

Рис. 1. Таблиця значень індикатора 3.3 «Частка учнів, які забезпечені безплатним гарячим харчуванням у ЗЗСО» та графік зміни цього індикатора в регіональному розрізі за його зниженням

Побудовано авторами за даними розрахунків ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

меншого (13,76 %) до найбільшого (72,27 %) розбивається на три однакових піддіапазони з розмахом 19,5 %, які відповідають стану «нижче середнього» (червоний діапазон, 13,76–33,26 %); «поблизу середнього» (жовтий діапазон, 33,26–52,77 %); «вище середнього» (зелений діапазон, 52,77–72,27 %). Зауважимо, що зелений колір вибирається залежно від змісту індикатора. Наприклад, для найменших значень у випадку індикатора 11 «Кількість ЗЗСО, які не мають внутрішніх вбиралень» та для найбільших значень у випадку індикатора 3.3 «Частка учнів, які забезпечені безплатним гарячим харчуванням у ЗЗСО».

Подібні операції виконуються для кожного з індикаторів. Після обробки їхніх значень, як показано вище, будується тепла матриця для роз-

ділу І «Здобувачі освіти». Приклад такої матриці наведено на рис. 3.

Теплова матриця є управлінським інструментом, який дає змогу управлінцям швидко виявити проблеми розвитку сфери освіти та спрямувати зусилля на їх подолання. Зокрема, в цьому конкретному випадку видно, що освітнім управлінцям національного рівня варто звернути увагу насамперед на стан викладання таких навчальних предметів, як фізика й математика, а обласним управлінцям – на червоні зони індикаторів Solid Info для конкретного регіону.

Подібні теплові матриці будуються для кожного інформаційного блоку (здобувачі освіти, педагогічні працівники, створення сучасного освітнього середовища, фінанси освіти, інклюзія), а потім вони можуть бути об'єднані в загальну теплову матрицю.

13,76	Івано-Франківська
22,52	Закарпатська
27,49	Волинська
29,85	Чернівецька
30,76	Чернігівська
31,41	Тернопільська
39,43	Запорізька
40,26	Хмельницька
41,29	Львівська
47,60	Харківська
49,19	Донецька
50,38	Рівненська
51,64	Житомирська
53,53	Черкаська
53,94	Херсонська
54,07	Полтавська
55,10	Сумська
55,20	Київська
56,72	Дніпропетровська
57,41	Вінницька
59,97	Миколаївська
64,88	Кіровоградська
67,89	Луганська
68,12	м. Київ
72,27	Одеська

**Приклад ранжування
за індикатором**

Діапазон зміни значень індикатора
від найменшого (13,76%)
до найбільшого (72,27%)
розбивається
на три однакові піддіапазони,
які відповідають стану
«вище середнього» (зелений діапазон);
«поблизу середнього» (жовтий діапазон);
«нижче середнього» (червоний діапазон)

**Рис. 2. Регіональне ранжування значень індикатора 3.3 «Частка учнів,
які забезпечені безоплатним гарячим харчуванням у ЗЗСО»
із застосуванням ризик-орієнтованого підходу**

Побудовано авторами за даними розрахунків ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

№ п/п	Області/ Індикатори	Здобувачі освіти												
		1.1	1.2	1.3	2.1	2.2	3.1	3.2	3.3	4.1	4.2	6.1	6.2	6.3
1	Вінницька	83,10	73,50	98,15	92,91	1,18	94,66	67,52	57,41	16,13	23,45	149,50	139,50	140,90
2	Волинська	71,70	62,90	99,54	96,11	0,74	92,72	71,30	27,49	13,87	17,99	151,10	142,30	140,90
3	Дніпропетровська	78,30	69,40	99,00	93,43	0,71	97,07	77,17	56,72	10,80	24,05	145,10	141,70	139,90
4	Донецька			98,79	99,14	1,00	97,36	71,99	49,19	14,56	16,50	147,20	141,60	135,60
5	Житомирська	83,20	78,50	99,34	100,00	0,82	91,75	60,86	51,64	30,99	15,80	149,40	138,80	136,70
6	Закарпатська	67,30	67,60	99,21	85,75	0,71	82,80	42,97	22,52	10,93	13,06	141,20	136,50	137,10
7	Запорізька	80,70	68,90	98,97	100,00	1,05	94,38	59,38	39,43	19,16	18,03	145,40	139,70	139,80
8	Івано-Франківська	65,00	54,40	99,67	93,10	0,62	90,10	91,80	13,76	19,08	25,69	149,20	140,10	140,80
9	Київська	90,40	80,30	99,35	100,00	0,89	93,46	54,00	55,20	15,25	20,74	150,00	141,80	140,10
10	Кіровоградська	76,80	65,30	99,09	100,00	1,09	97,38	66,67	64,88	19,86	16,75	145,90	138,60	140,80
11	Луганська			99,48	99,12	0,64	94,51	69,44	67,89	16,33	14,96	146,50	138,30	138,00
12	Львівська	71,20	61,80	99,56	81,20	0,50	81,10	63,22	41,29	17,06	15,52	156,60	146,60	145,40
13	Миколаївська	79,80	74,10	98,68	97,97	0,42	98,02	66,41	59,97	15,79	19,82	144,30	139,30	136,00
14	Одеська	70,90	61,00	99,13	100,00	0,55	95,14	54,22	72,27	15,19	18,54	147,00	141,30	136,30
15	Полтавська	84,90	74,10	99,01	97,55	1,34	96,64	79,38	54,07	17,94	18,97	149,10	142,50	142,10
16	Рівненська	69,60	68,80	98,95	93,72	1,31	90,51	70,14	50,38	14,21	9,23	148,20	142,20	139,80
17	Сумська	89,80	78,90	98,98	99,14	1,58	96,82	71,67	55,10	15,37	22,73	152,80	144,40	143,30
18	Тернопільська	76,10	65,20	99,47	97,51	0,56	94,04	65,23	31,41	19,71	25,72	151,10	141,00	140,40
19	Харківська	83,70	72,90	99,17	100,00	0,83	95,15	86,16	47,60	13,27	16,90	151,70	144,40	143,10
20	Херсонська	75,30	64,00	99,05	99,98	0,92	95,82	56,79	53,94	14,63	21,63	146,40	141,20	144,20
21	Хмельницька	90,70	81,00	99,02	100,00	0,70	98,97	94,02	40,26	18,49	16,72	148,30	139,20	138,80
22	Черкаська	85,10	69,40	99,11	92,91	0,74	97,39	68,70	53,53	14,66	17,33	149,00	140,80	140,60
23	Чернівецька	75,20	65,10	99,67	100,00	0,85	95,44	72,19	29,85	11,56	17,73	145,30	137,60	138,10
24	Чернігівська	84,30	74,40	98,96	100,00	0,74	96,51	74,99	30,76	11,87	18,04	148,50	142,50	142,00
25	м. Київ	83,00	78,10						68,12		19,17	157,30	151,30	154,00
	Україна	76,7	66,2	99,18	95,01	0,84	93,04	68,02	48,36	15,04	18,72	149,50	142,50	141,60

- не застосовується

**Рис. 3. Теплова матриця, побудована для індикаторів із розділу I «Здобувачі
освіти» для регіонів України за станом сфери освіти на початок 2021 р.**

Побудовано авторами за даними розрахунків ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Теплові матриці для сфери освіти в розрізі такого ж складу індикаторів Solid Info можуть бути побудовані й для обласного рівня, проте в цьому разі як територіальні одиниці виступатимуть територіальні громади (сільські, селищні, міські). Обласні управлінці на основі інформації, що візуалізується тепловою матрицею, зможуть швидко ідентифікувати найсерйозніші проблеми на місцевому рівні та спрямувати свої зусилля на їх розв'язання.

Підсумовуючи викладене, зауважимо, що при створенні індикаторів Solid Info застосовано ризик-орієнтований підхід. За їх допомогою посадові особи місцевих органів виконавчої влади зможуть виявити найбільші проблеми в розвитку освіти, щоб спрямовувати зусилля передусім на їх подолання. Solid Info є корисним інструментом для освітніх управлінців у процесі ухвалення виважених рішень задля підвищення ефективності реалізації державної освітньої політики, успішного впровадження ініціатив Президента та Уряду України. В управлінців вищої ланки буде можливість швидко побачити досягнення місцевих органів влади, відстежувати зміни показників і виявляти значимі для управління тенденції.

Важливим аспектом упровадження індикаторів Solid Info є забезпечення їх вдалої візуалізації за допомогою теплової матриці та простої роботи з ними. Для спрощення роботи та загальної доступності може бути використаний дашборд про стан розвитку освіти в Україні. Дашборди – досить ефективний засіб електронної візуалізації й подання даних для аналізу та управління. Метою створення освітнього дашборда, що надасть постійний доступ до системи індикаторів розвитку освіти Solid Info, є розкриття ключових тенденцій розвитку освіти у стислому, компактному вигляді. Завдяки відображенню Solid Info за допомогою теплової матриці на дашборді освітні управлінці зможуть легко визначати взаємозалежність різних індикаторів, виявляти тенденції та запобігати потенційним проблемам. Результатом аналізу на кожному рівні освіти (ОТГ, район, область, країна) стане поглиблення розуміння стану розвитку системи освіти на цьому рівні, можливість рейтингування досягнень територіальних одиниць, виявлення сильних і слабких сторін освіти в певному територіальному утворенні й обґрунтування на цій основі ефективних управлінських рішень.

Список використаних джерел

1. OECD. Handbook for Internationally Comparative Education Statistics: Concepts, Standards, Definitions and Classifications. Paris : OECD, 2004. 271 p.
2. Education at a Glance 2014: OECD Indicators. OECD, 2014. URL: <https://www.oecd.org/edu/Education-at-a-Glance-2014.pdf>.
3. Knowledge Assessment Methodology. Knowledge for Development. *World Bank Group*. 2012. URL: <http://www.worldbank.org/>.
4. Education Management Information Systems (EMIS). Operational Guide to Using EMIS to Monitor SDG 4. *UNESCO-UIS*. 2020. URL: http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/operational_guide_to_using_emis.pdf.

5. Data collection and system-wide monitoring (EMIS). URL: <https://www.endvawnow.org/en/articles/1746-data-collection-and-system-wide-monitoring-emis-.html>.

6. Лондар С. Л., Горна М. О. Розвиток міжнародної статистики освіти для забезпечення моніторингу досягнення 4-ї Цілі сталого розвитку. *Освітня аналітика України*. 2021. № 2 (13). С. 5–19. URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2021/07/1_Londar_Gorna_213_2021_5_19.pdf.

7. Ковтунець В. Формування стратегії розвитку освітньої статистики в Україні. *Освітня аналітика України*. 2018. № 1 (2). С. 5–10. URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2018/12/5_10_Kovtunec.pdf.

8. Smith Th. M., Baker D. P. Worldwide growth and institutionalization of statistical indicators for education policy-making. *Peabody Journal of Education*. 2001. No. 76 (3-4). P. 141-152.

9. Alsarmi A. M., Al-Hemyari Z. A. Quantitative and qualitative statistical indicators to assess the quality of teaching and learning in higher education institutions. *International Journal of Information and Decision Sciences*. 2014. No. 6 (4). P. 369-392.

10. Draper D., Gittoes M. Statistical analysis of performance indicators in UK higher education. *Journal of the Royal Statistical Society. Series A: Statistics in Society*. 2004. No. 167 (3). P. 449-474.

11. Tang X., Qiao J.-H. Statistical Model of Online Educational Resource Allocation for Coordinated Development of Regional Economy. *Lecture Notes of the Institute for Computer Sciences, Social-Informatics and Telecommunications Engineering*. 2021. P. 264-276.

12. Luneva E. V. Key performance indicators (KPI) system in education. *Asian Social Science*. 2015. No. 11 (8). P. 194-200.

13. Соколов А. В. Сучасні підходи до оцінки якості державного управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2014. № 4. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=901>.

14. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

15. Про затвердження і введення в дію переліку національних освітніх індикаторів ефективності та якості загальної середньої освіти та методології їх обрахунку : наказ Міністерства освіти і науки України від 19.09.2016 № 1116. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1116729-16#Text>.

Vira Rogova

Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, Ukraine, vira.rohova@mon.gov.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3978-4063>

Sergiy Londar

Dr. Sc. (Economics), Professor, SSI «Institute of Educational Analytics»,

Kyiv, Ukraine, londar.sergiy@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1838-288X>

PROSPECTS FOR THE ESTABLISHMENT OF A SYSTEM OF EDUCATIONAL MANAGEMENT INDICATORS (SOLID INFO) AS A FACTOR FOR IMPROVING THE EFFECTIVENESS OF STATE EDUCATION POLICY

Abstract. *The article deals with the prospects of creating a new tool for collecting reliable statistical and administrative information on the development of education – the system of educational management indicators "Solid Info" for stimulating the development of education in Ukraine. The relevance of the study is also linked to its importance in providing up-to-date and objective educational statistics in the field of education when making informed decisions because inaccurate data can lead to mismanagement in the implementation of public education policies. In order to create a system of Solid Info indicators (i.e. reliable information that can be trusted), world experience in developing information support for education was analyzed, focusing in particular on studies by the OECD, UNESCO, the World Bank, etc. Proposals have been made for the structure of Solid Info indicators, namely to group them into five main modules containing information on students, teaching staff, material and technical support for the educational process, local financial resources allocated to the development of education in a certain area, and data concerning inclusive education. Thus, the above indicators will reflect the key characteristics of the state of the educational situation in the regions and the country as a whole, making it possible to quickly identify the problematic aspects of the educational network and to prioritize the efforts of managers to promote education in the regions. Currently, one of the main priorities is to develop methodological approaches to the development of a system of educational management indicators to improve Ukraine's educational policy, which should be based on appropriate information system (for example, software and hardware complex "Automated Information Complex of Educational Management" (SHC "AICEM") that is administered by the SSI "Institute of Educational Analytics"). It was concluded that the system of educational management indicators Solid Info will contribute to increasing the level of informational validity of management decisions of the Ministry of Education and Science of Ukraine and Departments of Education and Science of regional and Kyiv state administrations, as well as senior managers will be able to rank the achievements of local governments, monitor changes in indicators and identify trends relevant to governance at all levels (territorial community, district, region, country).*

Keywords: *system of educational management indicators (Solid Info), education policy, SHC "AICEM", regions of Ukraine, risk based approach, thermal matrix.*

References

1. OECD. (2004). *Handbook for Internationally Comparative Education Statistics: Concepts, Standards, Definitions and Classifications*. Paris.

2. OECD. (2014). *Education at a Glance 2014: OECD Indicators*. Retrieved from <https://www.oecd.org/edu/Education-at-a-Glance-2014.pdf>.
3. World Bank Group. (2012). Knowledge Assessment Methodology. Knowledge for Development. Retrieved from <http://www.worldbank.org/>.
4. UNESCO-UIS. (2020). *Operational Guide to Using EMIS to Monitor SDG 4*. Retrieved from http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/operational_guide_to_using_emis.pdf.
5. UN WOMEN. (2016). *Data collection and system-wide monitoring (EMIS)*. Retrieved from <https://www.endvawnow.org/en/articles/1746-data-collection-and-system-wide-monitoring-emis-.html>.
6. Londar, S. L., & Horna, M. O. (2021). Education statistics and monitoring tools for achieving the 4st Goal of Sustainable Development. *Educational Analytics of Ukraine*, 2, 5-19. Retrieved from https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2021/07/1_Londar_Gorna_213_2021_5_19.pdf [in Ukrainian].
7. Kovtunets, V. (2018). Forming the educational statistics development strategy in Ukraine. *Educational Analytics of Ukraine*, 1, 5-10. Retrieved from https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2018/12/5_10_Kovtunec.pdf [in Ukrainian].
8. Smith, Th. M., & Baker, D. P. (2001). Worldwide growth and institutionalization of statistical indicators for education policy-making. *Peabody Journal of Education*, 76(3-4), 141-152.
9. Alsarmi, A. M., & Al-Hemyari, Z. A. (2014). Quantitative and qualitative statistical indicators to assess the quality of teaching and learning in higher education institutions. *International Journal of Information and Decision Sciences*, 6(4), 369-392.
10. Draper, D., & Gittoes, M. (2004). Statistical analysis of performance indicators in UK higher education. *Journal of the Royal Statistical Society. Series A: Statistics in Society*, 167(3), 449-474.
11. Tang, X., & Qiao, J.-H. (2021). Statistical Model of Online Educational Resource Allocation for Coordinated Development of Regional Economy. *Lecture Notes of the Institute for Computer Sciences, Social-Informatics and Telecommunications Engineering* (pp. 264-276).
12. Luneva, E. V. (2015). Key performance indicators (KPI) system in education. *Asian Social Science*, 11(8), 194-200.
13. Sokolov, A. V. (2014). Current approaches to assessing the quality of public administration. *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok*, 4. Retrieved from <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=901> [in Ukrainian].
14. Verkhovna Rada of Ukraine. (2017). *About education* (Act No. 2145-VIII, September 5). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
15. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2016). *On approval and implementation of the list of national educational indicators of efficiency and quality of general secondary education and methodology of their calculation* (Order No. 1116, September 19). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1116729-16#Text> [in Ukrainian].

Yurii Radionov

Dr. Sc. (Economics), Accounting Chamber of Ukraine, Kyiv, Ukraine, radud@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1691-1090>

EXPENDITURES OF THE CONSOLIDATED BUDGET OF UKRAINE FOR HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT

Abstract. The article analyzes the expenditures of the consolidated budget of Ukraine for human capital development. It is established the main directions of financial resources in the current conditions of economic transformation. In particular, expenditures on economic activity have been growing at a steadily high rate, both in the last two years and in the entire five-year period under study. In addition, spending on health and national defense has increased significantly over the past two years. However, in 2020, almost 7,0 percent less (for each sector) was allocated to environmental protection and housing and communal services than in the previous 2019, which is evidence of the government's lack of attention to these important areas. To ensure the reform process, the education sector is funded at the appropriate level. It is noted that budget expenditures are an important tool for ensuring sustainable dynamics of socio-economic development of the country, improving the welfare of citizens, increasing the volume of public goods and social services. It is noted that in 2020 the execution of the state budget was carried out with a significant deficit, which increased 2,7 times compared to 2019. This situation, scientists and practitioners associated with the global pandemic COVID-19. The latter has significantly affected the consolidated budget expenditures and the allocation of financial resources to finance priority sectors of the economy. Emphasis is placed on the problems of non-adoption of the Budget Declaration, inefficient management and use of budget funds, which is to some extent a deterrent to the development of the national economy, human capital, economic growth. The directions of further researches of expenses of the consolidated budget of Ukraine in the context of separate branches and acceptance of effective administrative decisions are offered.

Keywords: budget, human capital, budget funds, budget expenditures, education financing, consolidated budget, socio-economic development of the country.

JEL classification: G280, I18, I22, H41.

DOI: 10.32987/2617-8532-2021-5-18-31.

With the deepening of globalization, the transformation of Ukraine's economy, as well as the crisis caused by the coronavirus pandemic COVID-19, there is a need for effective economic policy by the state in terms of socio-economic security and human capital development. Achieving real efficiency is possible only through the quality of the stages of the budget process and increasing the effectiveness of

budget execution at all levels. After all, in the current conditions of economic transformation, society demands from the government quality social services, the provision of the appropriate level and quantity of public goods. To meet the needs of the population, the government is forced to increase budget expenditures on the priority goals of socio-economic development. Thus, budget expenditures are a reliable

© Радіонов Ю. Д., 2021

tool for regulating the socio-economic development of the country and the implementation of effective state economic policy in terms of ensuring the development of human capital. A significant share of GDP is concentrated in budget expenditures and this requires effective steps towards intensifying the development of budget relations and ensuring the implementation of the main tasks and functions of the state.

It should be noted that the Ukrainian Government is taking a number of steps towards the development of human capital and strengthening the socio-economic protection of the population. In particular, the Minister of Finance Serhiy Marchenko took part in the event «Human Capital Project. Ministerial Conclave 2021», dedicated to the discussion of investing in human capital for ecological, sustainable and full recovery in the post-pandemic period. The key issues of the conclave meeting were: the restoration of the human capital system in the field of health, education, solving the problems of jobs in the pandemic period and the post-pandemic period. Participants discussed investing in the fight against inequality and the disproportionate impact of the pandemic on the poor and vulnerable in the world; creation of sustainable systems of service provision with the help of «reasonable» financing and improvement, modernization of social protection systems; how investing in human capital can help create comfortable jobs: expanding economic opportunities and ensuring environmental and financial sustainability [1].

The consolidated budget of Ukraine is an important indicator of forecasting and use of state funds, which is at the

same time extremely relevant in the current conditions of transformational changes taking place in the country.

As a generalized, integrated, statistical indicator, the consolidated budget gives an idea of the implementation of all levels of the budget (state and local), as well as indicates the directions of budget policy. This is relevant in the context of economic transformation in the context of the scientific search for theoretical and practical aspects of the direction of expenditures of the consolidated budget of Ukraine, which necessitated this study.

Many works of Ukrainian scientists are devoted to the development of human capital: O. Amosha, V. Antonyuk, V. Brych, O. Grishnova, A. Kolot, E. Libanova, U. Sadova, L. Semiv, N. Ushenko and many others. Issues of budget expenditures are studied in the works of I. Blahun, M. Buchkovych, L. Vitrenko, R. Voronko, V. Glukhova, Y. Kovalenko, L. Klets, L. Lysyak, I. Chugunov and others. At the same time, the scientific and methodological tools for improving the budget expenditure management system in terms of human capital development remain relevant for the country today, especially in the context of transformational change and other challenges.

The purpose of the article is to study the structure and dynamics of expenditures of the consolidated budget of Ukraine in terms of economic transformation, establishing the main directions of budget expenditures and clarifying the problems of efficiency of budget funds aimed at human capital development.

In modern conditions of social development, budgetary relations, the strengthening of the role of budget

expenditures in regulating the processes of socio-economic development of the state and its territories can be traced. Because the optimal and effective redistribution of the centralized monetary fund of the state makes it possible to effectively pursue budgetary and general state economic policy.

The budget policy is manifested in the structure of revenues and budget expenditures. Budget expenditures are an effective tool for influencing the magnitude of aggregate demand, the volume of money supply, and its structure, inflation, unemployment, as well as the structure of the economy and so on.

The Budget Code of Ukraine divided the concept of «budget expenditures». According to these norms (item 13 of Art. 2), budget expenditures – the means directed on implementation of the programs and actions provided by the corresponding budget [2]. The Budget Code states that budget expenditures do not include: debt repayment; granting loans from the budget; placement of budget funds on deposits; purchase of securities; return of overpaid amounts of taxes and fees and other budget revenues, carrying out their budget reimbursement; compensation of part of the amount of penalties (financial) sanctions transferred to buyers (consumers) at the expense of penalties (financial) sanctions applied by the bodies controlling the collection of budget revenues, based on the results of the inspection on the application or complaint of the buyer (consumer) settlement operations [3].

Budget expenditures are an indicator of the socio-economic policy of the state. The economic essence of the formation of budget expenditures is the need

to solve complex problems of socio-economic development. With their help, the state performs its functions and regulates economic and social processes.

Budget expenditures are classified according to the functions with which they are related; economic characteristics of the operations in which these expenditures are made; a sign of the chief administrator of budgetary funds; budget programs [4, p. 77].

According to L. Y. Klets, budget expenditures are economic relations on the basis of which the process of using the monetary resources of the centralized fund to perform its functions by the state is carried out. Budget expenditures are funds directed to the implementation of programs and activities provided for the relevant budget, with the exception of funds for repayment of the principal amount of debt and repayment of overpaid amounts to the budget [5, p. 27].

Quite a concise definition of the term is given by I. G. Blagun, R. M. Voronko, M. L. Buchkovich, in their opinion, budget expenditures are legally defined norms and directions of use of budget funds [6, p. 31]. The authors are convinced that the socio-economic essence of budget allocations is determined by: the nature and functions of the state, the level of development of the country, the form of budget transfers, the branched ties of the state budget with the national economy.

In accordance with the functions assigned by the Constitution of Ukraine to a certain level of executive bodies (central or local), both the local community budget and the State Budget of Ukraine are formed. These

budgets concentrate the general fund of financial resources of the country. The consolidated budget of Ukraine combines a set of budgets (state and local) that are part of the budget system of Ukraine. The composition and structure of the consolidated budget allow drawing conclusions and generalizations about the economic, social, political state of the country at this stage of its development. Ukraine, as a unitary state, has a two-tier budget system with a clear division of powers between the central government and local governments. The consolidated budget reflects the use of centralized and decentralized funds at all levels of the budget. Fixing of expenditures at different levels of the consolidated budget is carried out in accordance with the principle of subsidiarity. The consolidated budget of the country is an important statistical indicator of the peculiarities of forecasting, formation and use of state funds, which is extremely relevant in terms of studying the theoretical and practical aspects of these expenditures as part of public finance. A balanced approach to expenditure planning is an important prerequisite for effective regulation and implementation of the socio-economic policy of the country.

The structure of budget expenditures by functional classification is approved by the Ministry of Finance of Ukraine and it characterizes the general, multi-vector goals of public administration in various areas.

Thus, in 2020, the consolidated budget expenditures increased compared to 2016 by 47,6 % or 759 699,9 million UAH (table).

During the period from 2016 to 2020, all expenditures increased,

but their share in economic activity increased significantly – 74,8 % (196 634,3 million UAH), health care – 57,1 % (100 382,7 million UAH), public order, security, and the judiciary – 54,8 % (87 449,3 million UAH). Expenditures on national defense increased by 50,7 % or 61016,8 million UAH, education – 48,7 % (122 848,0 million UAH), for spiritual and physical development – 46,7 % (14 826,2 million UAH). The volume of consolidated budget expenditures on housing and communal services increased by 45,5 % or 14 667,0 million UAH. The smallest amount in the period under study, aimed at national functions – 34,5 % (70 685,6 million UAH), environmental protection – 30,9 % (2 801,2 million UAH), as well as for social protection and social security – 25,5 % (88 388,8 million UAH). The latter indicates a weak social orientation of the government in addressing these issues.

Our analysis shows that over the past five years, the top three areas of budget funding have included: economic activity, health care, public order, security, and the judiciary. It is worth noting that defense spending due to hostilities in the east of the country has increased due to Russian aggression and this is a justified step. The smallest amount of budget expenditures is directed to environmental protection, social protection and social security. The latter, although showing a small percentage of growth, but in terms of funds is quite high.

If we compare the last two years, in 2020 the consolidated budget expenditures increased compared to 2019 by 14,1 % or 22 5176,7 million UAH. Consolidated budget expenditures on economic activity increased

Table

Structure and dynamics of consolidated budget expenditures for 2016-2020 (by functional classification)

Indexes	2016		2017		2018		2019		2020	
	UAH million	Specific weight, %	UAH million	Specific weight, %	UAH million	Specific weight, %	UAH million	Specific weight, %	UAH million	Specific weight, %
National functions	134133,2	16,05	166248,8	15,73	191541,8	15,32	203121,3	14,83	204818,8	12,84
Defense	59357,3	7,10	74360,4	7,04	97024,0	7,76	106627,7	7,78	120374,1	7,55
Public order, security, judiciary	72057,0	8,62	88479,8	8,37	118025,2	9,44	141455,8	10,32	159506,3	10,00
Economic activity	66180,3	7,92	102883,4	9,74	140761,3	11,26	154219,3	11,26	262814,6	16,47
Utilities	17547,5	2,10	27187,5	2,57	30345,5	2,43	34487,1	2,52	32214,5	2,02
Education	129435,1	15,49	177755,7	16,82	210029,4	16,80	238757,4	17,43	252283,1	15,81
Healthcare	75408,5	9,02	102391,6	9,69	115847,8	9,27	128377,8	9,37	175791,2	11,02
Spiritual and physical development	16884,7	2,02	24342,3	2,30	28992,9	2,32	31550,1	2,30	31710,9	1,99
Social protection and social security	258330,7	30,92	285761,2	27,04	309363,6	24,75	321786,7	23,49	346719,5	21,73
Environmental protection	6255,4	0,75	7349,3	0,70	8242,1	0,66	9729,8	0,71	9056,6	0,57
Total expenses	835589,8	100,00	1056759,9	100,00	1250173,6	100,00	1370113,0	100,00	1595289,7	100,00

Composed by the author according to the data [7].

significantly – 41,3 % (108 595,3 million UAH), health care – 26,9 % (47 413,4 million UAH). Also, in 2020, defense spending increased compared to 2019 by 11,4 % or 13 746,4 million UAH, public order, security, and the judiciary – 11,3 % or 18 050,5 million UAH. A much smaller amount of consolidated budget expenditures is directed to social protection and social security – 7,2 % (24 932,8 million UAH), for education – 13 525,7 million UAH (5,4 %), national functions – 0,8 % (1 697,5 million UAH), spiritual and physical development – 0,5 % (160,8 million UAH). At the same time, in 2020, 673,2 million UAH or 6,9 % was allocated for environmental protection less than in 2019. The situation is similar with housing and communal services, for example, 2 272,6 million UAH or 6,6 % was allocated to this sector less than in the previous 2019.

Summarizing our analysis, it should be noted that expenditures on economic activity have been growing at a consistently high rate, both over the last two and the entire five-year period. In addition, spending on health and national defense has increased significantly over the past two years. However, in 2020, almost 7,0 % less (for each sector) was allocated to environmental protection and housing and communal services than in the previous 2019, which is evidence of insufficient government attention to these issues. Meanwhile, these industries are one of the components of human capital formation, and the functional classification of consolidated budget expenditures reflects the priority aspects of the state.

It should be noted that any industry that is crucial in the formation of human capital, in particular the provision of

quality education to the population, the continuation of educational reform requires an appropriate level of funding. In this situation, the state, in our opinion, despite the difficult conditions and growing needs for defense, has found an opportunity to finance education. As can be seen from the table, expenditures on education in 2019 amounted to 23 8757,4 million UAH (6,0 % of GDP, or 17,43 % of total expenditures of the consolidated budget of Ukraine). For comparison: in 2018, this amount amounted to 21 000 029,4 million UAH (5,9 % of GDP, or 16,8 % of the total expenditures of the consolidated budget of Ukraine). Thus, even in such difficult conditions, the Government of Ukraine was able to provide financial support to the education sector at the level necessary to continue its reform. Expenditures on general secondary education have the largest share in expenditures, which amounted to, for example, in 2019 – 48,3 % of expenditures of the consolidated budget on education, on higher education this figure was 21,5 % of general expenditures, for preschool education – 15,1 % of general expenditures of the consolidated budget of Ukraine.

As noted in the analysis of the draft State Budget of Ukraine for 2021, the half-destroyed in 2014–2019 key sectors of the budget sphere (education, culture and health) in 2020–2021 received from the state an increase in both absolute and relative amounts of budget financing. Such positive changes were achieved, firstly, by increasing the total expenditure of the consolidated budget, and, secondly, by streamlining the artificially inflated «predecessors» expenditures on public order, security and the judiciary [8, p. 20].

The system of higher education in recent years has undergone significant institutional changes, which are reflected in the public financial support of the industry. The analysis of budget financing of expenditures of higher education institutions at all levels show positive dynamics, but an extremely insufficient provision of targets both in general and in terms of budgets. The growth rate of expenditures on higher education is lower than in the education sector as a whole. The transfer of funding for college and technical school expenditures to local budgets under decentralization should be supported by centralized financial resources (eg, development subventions, not just current expenditures). Allocation of funds from state and local budgets to private institutions of higher and pre-higher education is inappropriate [9].

In 2020–2021, expenditures on education amounted to approximately 6,7 % of GDP. However, in the draft State Budget of Ukraine for 2022, for the first time, expenditures on education in the consolidated budget for 2022 are projected at more than 7 % of GDP, which meets the requirements of Article 78 of the Law of Ukraine «On Education» [10] and amount to 392,2 billion UAH. The total amount of state budget expenditures (including transfers) on education is planned at 185,6 billion UAH, which is 16,7 billion UAH more than in 2021. For 2022, the education subvention from the state budget to local budgets in the amount of 108 billion UAH is taken into account, which is 8,4 billion UAH more than in 2021. At the expense of these funds, 420 thousand teachers will be provided with salaries. 1 billion UAH will be allocated for the implementation of the

New Ukrainian School reform. To ensure the quality of the educational component of the educational process, for the first time, two subventions in the total amount of 3 billion UAH are provided. These funds will be used to purchase equipment for canteens of general secondary education institutions, as well as for measures related to fire safety in educational institutions. Also, for the first time since 2017, funds have been taken into account to significantly increase scholarships for students to provide equal opportunities for every child to receive a quality education. The government has increased the amount of academic scholarships for more substantial financial support for the best students: in vocational pre-higher and higher education institutions – by 1,5 times, in vocational education institutions – by 2,5 times. Thus, the state is doing everything possible to finance the education system [11].

International practice shows that budget expenditures should be redistributed among the priority sectors of the economy, thus financial recovery of enterprises in the real sector, to create favorable macroeconomic conditions for economic growth and budget revenues. With the help of budget expenditures, the state influences the level of employment, a revival of business activity, stimulates demand, macroeconomic growth, regulates pricing policy [12, p. 109].

In the current conditions of economic transformation, budget expenditures are focused on a certain structural modernization of Ukraine and support for sustainable economic development (Figure).

As can be seen from the figure, the average share of expenditures of the

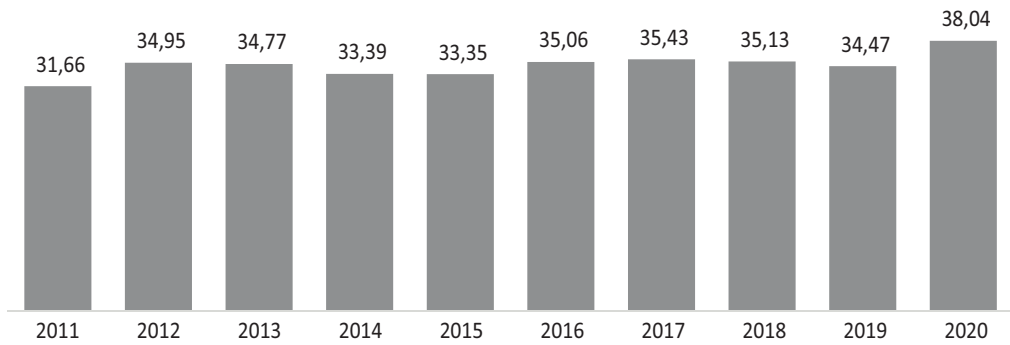

Figure. **Expenditures of the consolidated budget of Ukraine as a percentage of GDP, %**
 Composed by the author according to the data [7].

consolidated budget of Ukraine in GDP during 2011–2020 was 34,72 %. The main factor in the formation of budget expenditures at all levels (state and local) is the doctrine enshrined in the Constitution of Ukraine. After all, the basic law of Ukraine enshrines the European integration aspirations of Ukrainians to build a national socially oriented market economy. Budget expenditures are carried out on a subsidiary basis, taking into account the two-tier budget system of Ukraine with a clear division of functions and powers between central and local authorities.

In each country, the structure of consolidated budget expenditures varies depending on external and internal challenges, problems facing the country at the appropriate stage of its development. In addition, they are an indicator of the socio-economic policy pursued by the state at this stage.

It should be noted that an important mechanism for improving budgetary relations in terms of budget expenditures is the study of existing problems and finding ways to avoid them or eliminate their negative impact on the country's budget and, accordingly, the welfare of citizens. In this context, it is important to increase

the efficiency of budget expenditures and increase the production of quality public goods and services. The state, as the main producer and customer of public goods, is interested in increasing the volume of this product to meet the portfolio of society's demands.

World-renowned scientists Paul Samuelson and William Nordhaus argue that: «Public goods are goods whose service costs another person equal to 0 and which people cannot be forbidden to use» [13, p. 76]. The best example of public goods is the national defense system. According to scientists, when a country defends freedom and way of life, it does the same for its population, regardless of whether someone wants it or not. Private production of public goods is usually insufficient, so the government is taking steps to increase their production. By buying public goods in the form of a system of national defense or lighthouses, the state behaves like any other business entity that uses money: resources. As soon as the «money votes» are redistributed, a market mechanism enters and directs resources to firms so that beacons and tanks can be obtained [13, p. 76].

The economic encyclopedic dictionary edited by S. V. Mocherny

notes that «public goods and services» – a set of tangible and intangible benefits provided to the population by the state in direct and indirect forms on a mostly equivalent basis (by excluding taxes) [14, p. 398].

Scientists divide public goods into different categories, for example, economic goods should include: tunnels, bridges, roads; social – education, health care, housing, environmental protection, etc.; legal – development and improvement of laws; political – the maintenance of the police, army, prisons, etc.; ideological – the influence of the state on broad sections of the population with its values; national services – the implementation of state defense functions. There is no clear gradation between these categories of economic goods and services. For example, defense functions due to aggression by another country are shifting to the political plane.

The state, as a subject of economic relations, performing various economic functions, redistributes the wealth of the people, including resources (financial, labor, material, information), including budget expenditures for common needs, creating public goods.

Public goods in the form of social infrastructure, create comfortable living and working conditions for citizens, obtaining an appropriate level of education, which in turn affects the development of human capital, production efficiency, productivity, ensures sustainable development of the national economy, which is the main task and priority of the state.

Among a number of factors in the development of modern society, human capital is perhaps the most important, because it is the intellectual abilities,

knowledge and competencies of each individual, acquired in education and multiplied by skills acquired during professional activities, are the main conditions for the national economy [15, p. 22].

In the process of distribution of budget expenditures, as well as their further development, an important role is played by management decisions. The efficiency and effectiveness of budget execution, achieving the goal of budget programs, increasing the volume of public goods, increasing the level of social security of the population, and the dynamics of socio-economic development of the country depend on timely and sound management decisions of officials. Management decisions should be based on social development trends, apply appropriate tools and resources, determine the best ways of the next stages, specify deadlines, establish interaction in the budget system and should affect the efficiency of planning and use of budget expenditures, completeness and quality of social, budget, the economic policy of the state. The quality of management decisions is formed under the influence of the social environment in which socio-economic relations develop. Effective management decisions ensure quality planning and efficient use of budget expenditures in the system of regulation of the socio-economic development of the country. The budget policy in the field of expenditures reflects the priority areas of use of budget funds, which are aimed at ensuring economic growth, macroeconomic balance.

Our study showed the problems of efficient use of budget expenditures. Thus, in 2020, cases of inefficient management and use of budget funds

totaling 11 billion 928 million UAH were identified. In the structure of inefficient management and use of budget funds, the largest share is an inefficient use of funds – 4 220,8 million UAH (35,4 %), inefficient management of state property – 3 927,8 million UAH (32,9 %), inefficient management of funds – 2 040,7 million UAH (17,1 %), uneconomical use of funds – 1 036,1 million UAH (8,7 %), unproductive use of funds – 702,6 million UAH (5,9 %) [16, p. 9].

In our opinion, among the main problems of inefficient use of budget funds, that characterize not only 2020, but are systematic, which are repeated from year to year are: non-compliance by participants in the budget process of budget legislation; lack of severe punishment and responsibility for the budget violation committed by the participants of the budget process, etc. Contribute to this, the annual untimely adoption by the Government of decisions on the distribution of subventions from the state budget to local budgets, as well as failure to approve in a timely manner the procedures for the use of budget funds. A chronic shortcoming of the state budget execution, which leads to inefficient use of budget expenditures, is the development of budget funds in November-December, ie at the end of the budget period. This practice, in our opinion, negatively affects the quality of construction work, overhaul, timely commissioning of facilities, such as schools, kindergartens, etc., contributes to the inefficient use of budget funds.

In addition, the reason for inefficient management and use of budget expenditures is the lack of a holistic approach to their management. Lack of clear rules, the responsibility of budget

managers, complexity and systemic interaction of mechanisms, taking into account all components of the overall system and ensuring its harmonious coexistence.

In our opinion, the inefficient use of budget expenditures has a similar effect on the public financial management system, and therefore requires immediate government intervention in order to develop mechanisms to resolve the situation. Because, it negatively affects the dynamics of socio-economic development of the country, increasing the volume of social production, providing the population with quality educational, medical and other services and benefits.

Expanding the professional skills of individuals, experience, and improving the health of the population, according to the World Bank, affects the capacity of human capital.

The system of budget expenditures is a set of interrelated elements that are a consequence of the distribution of budget funds, characterize the socio-economic relations and ensure the implementation of government functions and tasks. Budget expenditures must be justified and balanced in order to achieve the most effective results of budget programs and the goals of the budget system of Ukraine.

For example, the analysis of the consolidated budget, in particular, in terms of the State Budget of Ukraine showed that in 2020 the state budget was executed with a significant deficit, which increased 2,7 times compared to 2019. This situation, scientists and practitioners associated with the global pandemic COVID-19. Of course, the latter has significantly affected the

consolidated budget expenditures and the allocation of financial resources to finance major sectors of the economy. Thus, with the amendments to the state budget on April 13, 2020, the Fund for Combating Acute Respiratory Disease COVID-19 was established, which with further changes amounted to 80,9 billion UAH (72 billion UAH – general fund and 8,9 billion UAH – special fund of the state budget).

Among the largest recipients of the Fund were: the State Agency of Motor Roads – 26,2 billion UAH (actually used 25,7 billion UAH, or 98,3 %); Ministry of Health – 21,8 billion UAH (actually used for the general fund 17,8 billion UAH out of 20,4 billion UAH, or 86,8 %, 1,4 billion UAH allocated for the special fund); Ministry of Social Policy – 11,8 billion UAH (actually used for the general fund 4 billion UAH out of 6,8 billion UAH, or 59,8 %); Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture – 10,7 billion UAH (actually used 8,8 billion UAH, or 82,1 %) [17]. In 2020, the Cabinet of Ministers of Ukraine adopted 41 decisions on the allocation and redistribution of funds from the COVID Fund – 19 in the amount of 78,4 billion UAH. In total, 11,9 billion UAH allocated from the COVID Fund was not used – 19 funds, or 15,2 percent of the plan [18].

The study showed the importance of increasing the consolidated budget expenditures, including in the context of state and local budgets in the priority areas of social development and human capital development.

For better planning and financing of budget expenditures on education, it is necessary to improve the information base, in particular, obtained from the results of accounting and management accounting in educational institutions,

which will contribute to more effective control over the use of budget funds. Also, in this regard, we consider it necessary to improve the budget classification of expenditures, its detailing [9].

The development of educational services should be based not only on increasing the amount of funding for education, but also on increasing the efficiency of their development and the effectiveness of higher education institutions. This should be done through the development of regulatory funding models and other mechanisms that will lead to the provision, accessibility and quality of education. The main indicators of the efficiency of spending funds by higher education institutions are the positive dynamics of the following indicators: the number of teaching staff; the number of doctors and candidates of sciences; the number of defended doctoral and candidate dissertations; the total number of applicants for higher education; the number of applicants for higher education – foreigners; the number of applicants who became winners at the second stage of the All-Ukrainian Student Olympiad and the second round of the All-Ukrainian competition of student research papers; quantity of printed products; the number of citations; Hirsch index [19, p. 142].

Our study shows that among the main problems of consolidated budget expenditures are:

- understanding of expenditures on almost all items;
- the direction of budget expenditures of the State Budget of Ukraine in recent years, was carried out without the adoption of the Government Budget Declaration. Thus, in 2019, the government did not submit to the

Verkhovna Rada of Ukraine a draft Budget Declaration for 2020–2022. And, in 2020, due to the global pandemic COVID-19, the government suspended the development of the Budget Declaration for 2021–2023. Only on May 31, 2021, was the Budget Declaration for 2022–2024 approved for the first time. This approach has a negative impact on the formation of effective approaches to medium-term budget planning and budget efficiency;

- problems of filling the budgets of all levels and forming the appropriate level of expenditures, including through the pandemic COVID-19;

- the formation of an unbalanced budget, which leads to an increase in the deficit and public debt.

The solution to these problems lies in the plane of optimization of budget expenditures, namely:

- streamlining the budget structure and reducing expenditures on the «inflexible» system of the state apparatus;

- reduction of social expenditures by revising the system of benefits. Instead, the introduction of monetization of social assistance and its provision only to vulnerable groups and raising the quality of social services to the European level;

- annual approval of the Budget Declaration;

- increase funding for priority sectors of the economy, including the development of social infrastructure, housing and communal services, capacity building of the defense sector, development of education, health care;

- to ensure the growth of revenues to the budgets of all levels through the effective use of the economic potential of each administrative-territorial unit.

In order to modernize and stimulate state and local budgets, in our opinion, it is advisable to optimize the structure and composition of consolidated budget expenditures, which requires improving the system of budget expenditures to ensure dynamic socio-economic development, raising social standards, public goods, welfare.

The study showed that budget expenditures are a powerful tool for stimulating and implementing budget policy, human capital development, ensuring the growth of socio-economic development of the country. Due to the expenditures of the consolidated budget of Ukraine, the possibility of financing various sectors of the national economy is provided. The study found that spending on economic activity has been growing at a steadily high rate, both over the past two years and over the entire five-year period under study. In addition, spending on health and national defense has increased significantly over the past two years. The latter is related to the Russian aggression in eastern Ukraine. However, in 2020, almost 7,0 % less (for each sector) was allocated to environmental protection and housing and communal services than in the previous 2019, which is evidence of the government's lack of attention to these issues.

In these difficult conditions of economic transformation, external and internal challenges, the government still found an opportunity to finance the education sector at the appropriate level, which allows continuing its reform so that this sector meets modern societal needs and human capital development.

It is also established that in 2020, along with the existing budget implementation problems, another

global pandemic, COVID-19, was imposed, which limited the capacity of both consolidated and budgets at all levels to finance priority areas of socio-economic development of the country. The latter was not implemented due to the government's failure to adopt the Budget Declaration.

It is necessary to optimize the composition and structure of expenditures of the consolidated budget

of Ukraine to stimulate sustainable, socio-economic development of the country. In addition, given the current transformational changes taking place in the national economy, it is important to conduct a comprehensive study of effective management decisions in terms of all expenditures of the consolidated budget of Ukraine, including education, which should be a priority for further research in this area.

References

1. Ministry of Finance of Ukraine. (2021). *Investing in Human Capital: IMF and World Bank Spring Meetings*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/news/investuvannya-v-lyudskij-kapital-konklav-ministriv-u-ramkah-vesnyanih-zustrichej-svitovogo-banku> [in Ukrainian].
2. Verkhovna Rada of Ukraine. (2010). *Budget Code of Ukraine* (Act No. 2456-V, July 8). Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> [in Ukrainian].
3. Chugunov, I. Ya. (2021). *Budget strategy of social development*. Kyiv: KNTEU. DOI: <http://doi.org/10.31617/m.knute.2021-109> [in Ukrainian].
4. Lysiak, L.V. (2009). Budget policy in the system of state regulation of socio-economic development of Ukraine. Kyiv: DNU AFU [in Ukrainian].
5. Klets, L. Ye. (2007). *Budget management*. Kyiv: Tsentruchovoiv literatury [in Ukrainian].
6. Blagun, I. G., Voronko, R. M., & Buchkovich, M. L. (2017). *Budget Management*. Lviv: Magnolia-2006 [in Ukrainian].
7. Ministry of Finance of Ukraine. (2021). *Consolidated budget of Ukraine*. Retrieved from <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/> [in Ukrainian].
8. Growford Institute. (2020). *Analysis of the draft State Budget of Ukraine for 2021*. Retrieved from https://www.growford.org.ua/wp-content/uploads/draft_bud_2021_5-64.pdf [in Ukrainian].
9. Glukhova, V. (2020). Financing costs at higher education in Ukraine. *Efektivna ekonomika*, 5. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7934> [in Ukrainian].
10. Verkhovna Rada of Ukraine. (2017). *About education* (Act No. 2145-VIII, September 5). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
11. Ministry of Finance of Ukraine. (2021). *Ministry of Finance of Ukraine: For the first time expenditures on education of the consolidated budget in 2022 are projected to exceed 7% of GDP and amount to 392.2 billion UAH*. Retrieved from https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_vpershe_vidatki_na_osvitu_zvedenogo_biudzhetu_2022_rotsi_peredbacheni_ponad_7_vvp_ta_stanovliat_3922_mlr_d_griven-3157 [in Ukrainian].
12. Radionov, Yu. D. (2018). The economic essence of budget expenditures. *Business navigator*, 2-2, 107–112. Retrieved from http://business-navigator.ks.ua/journals/2018/45_2_2018/24.pdf [in Ukrainian].
13. Samuelson, P. A., & Nordhaus, W. D. (1997). *Economy*. Moscow: Binom : KnoRus [in Russian].
14. Mochernyi, S. V., Larina, Ya. S., Ustenko, O. A., & Yurii, S. I. (2006). *Economic encyclopedic dictionary*, 2. Lviv: Svit [in Ukrainian].

15. Londar, L. P. (2021). Development of human capital in Ukraine through expanded public finances. *Educational Analytics of Ukraine*, 1, 21–38. DOI: 10.32987/2617-8532-2021-1-21-38 [in Ukrainian].

16. Accounting Chamber of Ukraine (2021). *Report of the Accounting Chamber of Ukraine for 2020*. Retrieved from <https://rp.gov.ua/Activity/Reports/?id=1083> [in Ukrainian].

17. Government courier. (2021). *Information of the Ministry of Finance of Ukraine on the execution of the State Budget of Ukraine for 2020*. Retrieved from <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/informaciya-ministerstva-finansiv-ukrayini-2021/> [in Ukrainian].

18. Accounting Chamber of Ukraine. (2021). Conclusions on the results of the analysis of the annual report on the execution of the Law of Ukraine «On the State Budget of Ukraine for 2020». Retrieved from https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2021/7-1_2021/Vysn_7-1_2021.pdf [in Ukrainian].

19. Kovalenko, Yu. M., & Vitrenko, L. O. (2020). *Financing of higher education institutions in Ukraine*. Irpin: University of the State Fiscal Service of Ukraine. Retrieved from http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5637/1/5008_IR.pdf [in Ukrainian].

Радіонов Ю. Д.

доктор економічних наук, начальник відділу адаптації та імплементації міжнародних стандартів Рахункової палати України, Київ, Україна, radud@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1691-1090>

ВИДАТКИ ЗВЕДЕНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ НА РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

Анотація. У статті проаналізовано видатки зведеного бюджету України на розвиток людського капіталу. Визначено основні напрями фінансування в сучасних умовах. Зокрема, стабільно високими темпами зростають видатки на економічну діяльність. Окрім того, за останніх два роки істотно збільшилися видатки на охорону здоров'я та оборону країни. Водночас на охорону навколишнього природного середовища, як і на житлово-комунальне господарство, у 2020 р. надано майже на 7 % менше, ніж у 2019 р., що свідчить про недостатню увагу уряду до цих галузей. Для проведення реформування на відповідному рівні здійснюється фінансування освітньої галузі. Зазначено, що бюджетні видатки є важливим інструментом забезпечення стійкої динаміки соціально-економічного розвитку країни, підвищення добробуту громадян, зростання обсягу суспільних благ, соціальних послуг. Підкреслено, що у 2020 р. держбюджет виконано зі значним дефіцитом, у 2,7 раза більшим порівняно з 2019 р. Такий стан науковці і практики пов'язують зі світовою пандемією COVID-19, котра істотно вплинула й на видатки зведеного бюджету та спрямування коштів на фінансування пріоритетних галузей економіки країни. Наголошено на проблемах, пов'язаних із прийняттям Бюджетної декларації, неефективним управлінням і використанням бюджетних коштів, що певною мірою стримує розвиток національної економіки, людського капіталу, а отже, й економічного зростання. Запропоновано напрями подальших досліджень видатків зведеного бюджету України в розрізі окремих галузей та прийняття ефективних управлінських рішень.

Ключові слова: бюджет, людський капітал, бюджетні кошти, видатки бюджету, фінансування освіти, зведений бюджет, соціально-економічний розвиток країни.

Терещенко Г. М.

кандидат економічних наук, заступник директора з науково-організаційної роботи
ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна, tganna@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9458-2843>

Шелудько Н. М.

доктор економічних наук, професор, завідувач відділу грошово-кредитних відносин
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», Київ, Україна, n.sheludko@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6936-3158>

Версаль Н. І.

доктор економічних наук, доцент кафедри страхування, банківської справи
та ризик-менеджменту Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна, natalia_versal@knu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8801-6351>

Шаповал Ю. І.

кандидат економічних наук, науковий співробітник відділу грошово-кредитних відносин
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», Київ, Україна, shapovaljulia@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9965-5522>

ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ І ФІНАНСОВОЇ ІНКЛЮЗІЇ ДОМОГОСПОДАРСТВ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ НЕБАНКІВСЬКОГО СЕГМЕНТА ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ¹

Анотація. Питання підвищення фінансової грамотності домогосподарств в Україні наразі перебуває у фокусі суспільної уваги. Усвідомлення зв'язку між рівнем фінансової грамотності, фінансовою інклюзією та фінансовим добробутом стало рушієм пошуку шляхів його підвищення, зокрема розроблення фахівцями НБУ Національної стратегії розвитку фінансової грамотності до 2025 року. У цьому контексті особливу увагу необхідно приділити такій складовій фінансової грамотності, як запозичення. Агресивна реклама небанківських фінансових інститутів щодо легкості отримання кредитів створює ілюзію швидкого підвищення фінансового добробуту, котра в кінцевому підсумку може спричинити потрапляння до боргового кола. Незважаючи на позитивні зрушення в нормативно-правовому полі щодо захисту прав споживачів фінансових послуг, зокрема кредитних, існує низка проблем саме в небанківському сегменті фінансового сектору, які наразі потребують розв'язання, наприклад недоборочесність у наданні кредитних послуг (нерозкриття на етапі укладання угоди всієї інформації про послуги та їх повну вартість) тощо. З'ясовано, що фінансові регулятори вживають заходи з підвищення прозорості зазначеного ринку споживчого кредитування, але комплексне розв'язання проблеми можливе лише за умови об'єднання зусиль на двох рівнях – фінансових регуляторів і домогосподарств. Безперечно, важливо було б включити й рівень небанківських фінансових інститутів, однак наразі фінансові компанії не можна вважати соціально-орієнтованими кредиторами, оскільки встановлені ними лихварські проценти повною мірою покривають втрати від виникнення проблемних кредитів.

¹ У статті використані матеріали НДР «Забезпечення ефективності реалізації грошово-кредитної політики в Україні в умовах глобальної економічної дестабілізації» (№ держреєстрації 0121U000024), яка виконується у відділі грошово-кредитних відносин ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України».

Найуразливішими групами населення в контексті фінансової грамотності є: за віком – молодь, особи похилого віку, за доходами – особи з невисоким рівнем доходу, за освітою – особи з незакінченою й повною середньою освітою. Фінансова просвіта таких уразливих груп населення наразі повинна мати два напрямки: по-перше, підвищення загального рівня фінансової грамотності; по-друге, формування знань прав користувачів фінансових послуг, що вже закріплені на законодавчому рівні.

Ключові слова: небанківські фінансові інститути, кредитні спілки, фінансові компанії, ломбарди, споживачі фінансових послуг, фінансова грамотність, фінансова інклюзія, захист прав споживачів фінансових послуг.

JEL classification: G21, G23, G28, G53.

DOI: 10.32987/2617-8532-2021-5-32-50.

Останніми роками розвиток небанківського сегмента фінансового сектору в Україні був досить динамічним. Цьому посприяли не лише діджиталізація надання фінансових послуг, а й суто специфічні причини й обставини: масштабне «очищення» банківського сектору та посилення вимог до банків у сфері кредитування; недосконале державне регулювання небанківських фінансових інститутів, зокрема неконтрольований розвиток небанківського кредитування фінансовими компаніями; спрощені умови кредитування домогосподарств небанківськими фінансовими інститутами тощо.

Як свідчить вітчизняна практика, зростання боргового навантаження на фінанси домогосподарств зумовлене й агресивною політикою пропозиції короткострокових кредитів із боку небанківських фінансових інститутів, і недостатнім рівнем фінансової грамотності населення. Агресивність політики небанківських фінансових інститутів також полягає в тому, що їхні кредитні послуги є складними та непрозорими. Це, зокрема, виявляється у складній процедурі визначення реальної процентної ставки за кредитом, яка може включати низку комісій, що

не розкриваються належним чином. У результаті процентна ставка з декларованих 10–25 % річних може перетворитися на 100–300 % річних. Окрім того, небанківські фінансові інститути не завжди акцентують увагу на специфіці нарахування процентів та їх сплати. Так, у кредитних угодах може бути передбачена умова нарахування процентів на початкову суму кредиту, при цьому факт його погашення залишається поза увагою. Власне, цей перелік складних і непрозорих умов надання кредитів небанківськими фінансовими інститутами є досить довгим [1]. Зауважимо, що така недоброчесна поведінка має як соціальні наслідки (зростання боргового навантаження на домогосподарства, потрапляння позичальників до боргового кола), так і економічні (непродуктивне використання коштів, зниження прибутковості фінансових інститутів через збільшення обсягів проблемних кредитів).

За оцінками консультантів Проєкту USAID «Трансформація фінансового сектору» Р. Дрейка та М. Допіри, існуючий високий рівень закредитованості населення поки що не є серйозною проблемою, але вона може поглибитись, оскільки зростає

обсяг пропозиції кредитів. На низькому рівні залишається розуміння процентних ставок, а кожне четверте домогосподарство бере кредити для оплати повсякденних витрат. Зупинити поглиблення цієї проблеми може дієве законодавство про захист прав споживачів фінансових послуг та підвищення рівня фінансової грамотності [2].

Питанням підвищення рівня фінансової грамотності населення приділяли увагу багато вітчизняних учених і експертів, у т. ч. у рамках реалізації зазначеного проєкту [2–4]. У цьому контексті вітчизняними експертами й науковцями досить ґрунтовно висвітлено питання, пов'язані з особливостями інституційно-правових засад функціонування небанківського сегмента фінансового сектору в Україні. Результати досліджень І. Школьник та В. Кремень засвідчують, що банківська криза, яка розпочалась у 2014 р., спричинила «стискання» банківського сегмента, причому дії регуляторів були швидше не випереджаючими, а такими, що «вживалися за наслідками розвитку» фінансового сектору. Автори також наголошують, що активи небанківських фінансових інститутів, окрім кредитних спілок, мали «зростаючий тренд» [5]. Є. Осадчий зосереджує увагу на конкурентних перевагах діяльності небанківських кредитних компаній, а також стверджує, що вони є соціально значущими установами [6]. Хоча, на нашу думку, соціальна значущість таких установ, з огляду на їх зловживання довірою населення, потребує додаткового дослідження. Науковцями ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» у рамках виконання наукового проєкту «Фінансова інклюзія як

чинник соціоекономічного розвитку» було опубліковано низку робіт, у котрих низька фінансова грамотність населення України розглядається як бар'єр фінансової інклюзії [7; 8].

Оновлені підходи до регулювання небанківських фінансових інститутів (після перерозподілу повноважень між фінансовими регуляторами) зосереджені переважно на виведенні з ринку недобросовісних і неактивних надавачів фінансових послуг, забезпеченні прозорості структури власності та нарощенні капіталізації фінансових інститутів [9; 10]. Між тим масштаби й динаміка розростання небанківського сегмента кредитування населення актуалізує потребу в підвищенні фінансової грамотності споживачів такого виду фінансових послуг.

Тому головною метою цього дослідження є виявлення особливостей розвитку небанківського сегмента кредитування населення, а також з'ясування перспектив підвищення рівня фінансової грамотності споживачів цього сегмента фінансових послуг¹.

Небанківське кредитування населення: ключові тренди та проблеми

Ринок споживчого кредитування в Україні почав реально розвиватися лише в останніх 15 років і, зважаючи на банкоцентричність фінансового сектору, його активними учасниками стали передусім банки. Водночас кризи 2008–2009 рр. та 2014–2016 рр. змінили інституційний ландшафт ринку споживчого кредитування, насамперед щодо по-

¹ У цьому дослідженні основна увага буде зосереджена на таких фінансових інститутах, як кредитні спілки, ломбарди та фінансові компанії, що надають споживчі кредити.

зицій банків порівняно з небанківськими фінансовими інститутами: упродовж 2008 р. – трьох кварталів 2021 р. кількість банків скоротилася зі 175-и до 71-го [11].

У небанківському сегменті фінансового сектору станом на 1 липня 2021 р. функціонувало 1872 компанії, а саме: 181 страховик, 308 кредитних спілок, 958 фінансових компаній, 287 ломбардів і 138 юридичних осіб – лізингодавців [12]. Експерти НБУ зазначають, що за рік кількість небанківських фінансових інститутів зменшилася на 103 од. Частково тенденція скорочення числа страхових компаній, кредитних спілок, ломбардів пояснюється тим, що деякі з них не провадили професійної діяльності понад 6 місяців або ухвалили рішення анулювати ліцензії (рис. 1). Крім того, певна частина установ є неактивними, бо зареєстровані на тимчасово окупованих територіях, а чинне законодавство не дозволяє виключати їх із реєстру. Відповідно, після 2019 р. почала зменшуватися частка

активів небанківських фінансових інститутів (рис. 2).

Утім, до того як небанківські фінансові установи були передані під нагляд НБУ, їхня кількість збільшувалася. І насамперед завдяки зростанню числа фінансових компаній, які зорієнтували свою діяльність на колекторський бізнес, у т. ч. придбання проблемних кредитів банків, що виводилися з ринку. Також паралельно ці компанії в умовах недостатнього регулювання розпочали активну діяльність із кредитування домогосподарств. Збільшення кількості таких компаній було настільки істотним, що вона практично подвоїлася – 91,06 % за період 2014–2018 рр. Пік зростання припав саме на 2015 р., коли з ринку було виведено найбільше банків. Натомість число інших небанківських установ, а саме кредитних спілок і ломбардів, скоротилося.

Упродовж 2014–2018 рр. активи небанківських фінансових інститутів зросли більш ніж на 130 %. Така динаміка була забезпечена фінансо-

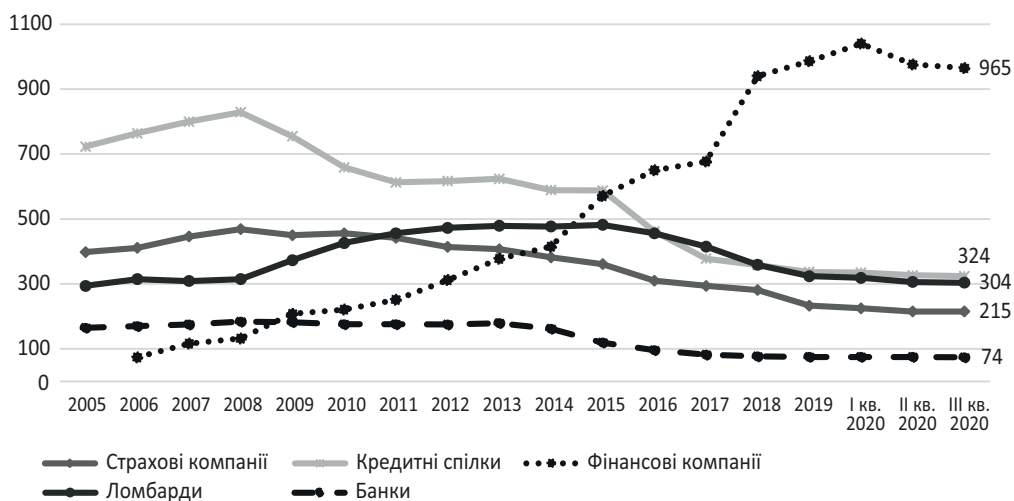

Рис. 1. Чисельність надавачів фінансових послуг у 2005 р. – III кв. 2020 р., од.

Складено за [11].

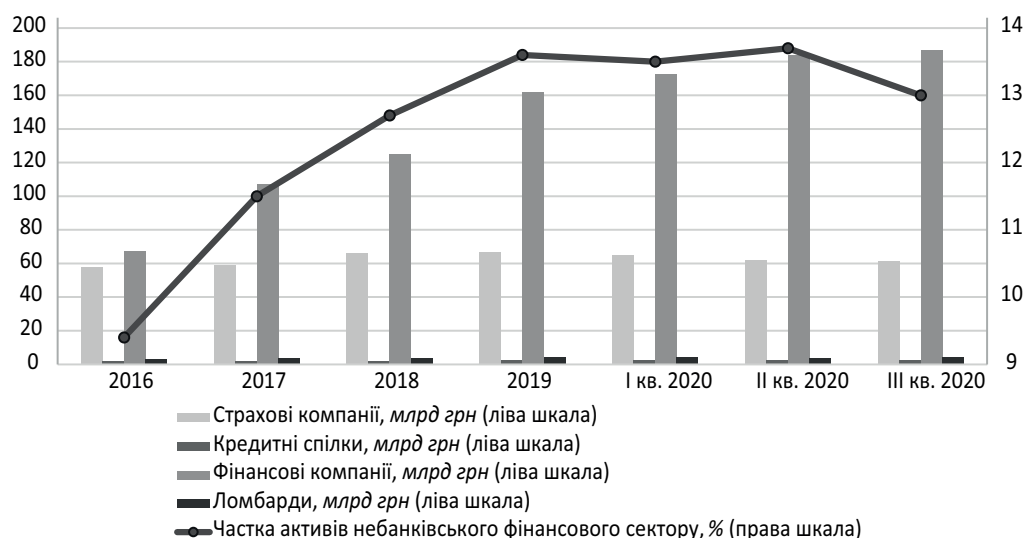

Рис. 2. Активи фінансового сектору протягом 2016 р. – III кв. 2020 р.

Складено за [11].

вими компаніями, чиї активи збільшилися на 139,33 %, і ломбардами (приріст активів перевищив 145 %). Якщо фінансові компанії переважно наросували активи за рахунок придбання активів неплатоспроможних банків, то ломбарди досягли цього внаслідок відчутного погіршення добробуту громадян. Натомість скорочення активів кредитних спілок на 14,64 % було зумовлене зниженням кредитно- й платоспроможності населення. Крім того, незважаючи на недосконалість регулювання ринку кредитних послуг, із 2014 р. було зроблено низку кроків, котрі сприяли підвищенню його прозорості, що привело до коригування як кількості кредитних спілок, так і їхніх активів.

Після кризи 2008–2009 рр. зростання активів кредитних спілок призупинилося, а їхня кількість більш ніж удвічі зменшилася (рис. 3). При цьому 85 кредитних спілок знаходились у зоні АТО/ООС та АР Крим (25 %). Активи кредитних спілок не

збільшуються через постійне скорочення їхньої кількості, а також чисельності їхніх активних членів. Третина кредитних спілок не працює, а майже 70 % їхніх членів є неактивними: станом на 30 вересня 2020 р. частка тих, хто активно користується послугами кредитних спілок, становила лише 27,6 % їх загального числа, яке дорівнює 442,9 тис. членів. Обсяг депозитів і кредитів зменшився відповідно у три і два рази (див. рис. 3). Станом на II кв. 2020 р. 175 кредитних спілок мають активи до 10 млн грн, причому 90 % активів сконцентровано у 100 кредитних спілках із 224-х. Розгалуженість кредитних спілок є незначною, незважаючи на розташування у віддалених населених пунктах, де не функціонують інші фінансові установи. Близько 157 кредитних спілок не мають відокремлених підрозділів, і тільки у 13-и є понад 10 відділень [11]. До того ж кредитні спілки не надають онлайн-послуги з дистанційного

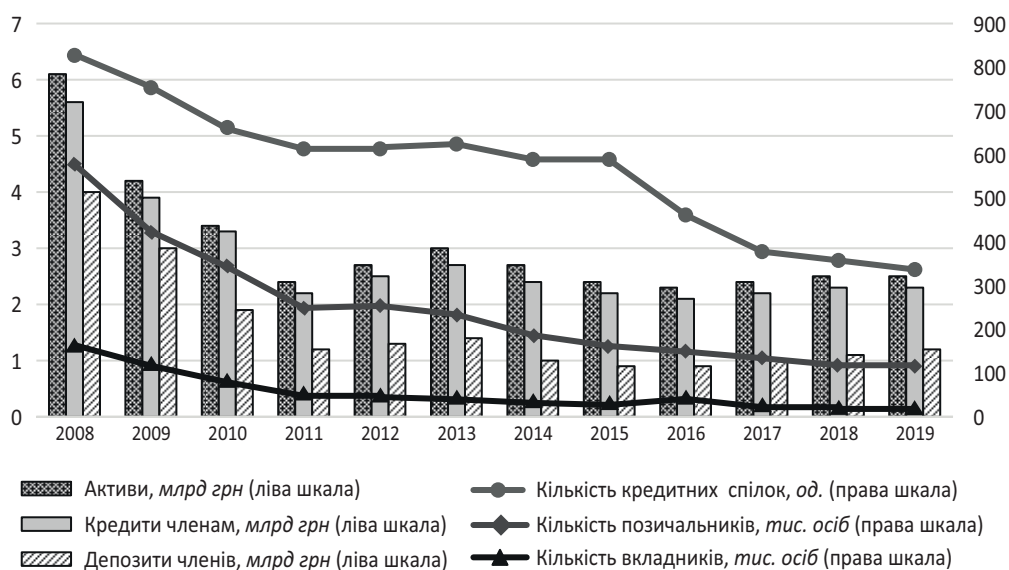

Рис. 3. Діяльність кредитних спілок у 2008–2019 рр.

Складено за [11].

кредитування через обмеженість ресурсів для технологічного розвитку.

Попри це кредитні спілки залишаються важливим гравцем на ринку споживчого кредитування населення, хоча за обсягами кредитів поступаються фінансовим компаніям, а останнім часом навіть ломбардам. Важливість кредитних спілок обумовлюється їхніми соціальним призначенням і роллю. На нашу думку, ринок кредитної кооперації вирізняється більшою справедливістю стосовно механізмів кредитування порівняно з рештою небанківських кредитних установ. Також функціонування кредитних спілок має іншу природу, ґрунтується на принципах добровільності вступу, рівності членів, самоврядування та гласності у прийнятті рішень. Усе це в сукупності засвідчує важливу соціальну роль кредитних спілок. Наразі, зважаючи на очищення ринку небанківських фінансових інститутів, кредитні

спілки можуть посісти гідне місце у кредитуванні домогосподарств, зокрема в умовах становлення місцевих громад і недостатнього охоплення банківськими фінансовими послугами населення в сільській місцевості.

Кредити, що надаються ломбардами, не мають такого необхідного соціального ефекту, як кредити, що надаються кредитними спілками. Це кредити, котрі беруться в тому випадку, коли немає доступу до інших джерел їх отримання. Цілком очевидно, що останнім часом зростають як обсяги кредитів, що надаються ломбардами, так і середня сума кредиту на одну кредитну угоду. Безумовно, ці тенденції не можна назвати позитивними, оскільки середньозважена річна процентна ставка за фінансовими кредитами ломбардів становить близько 200 %, між тим середня ставка за кредитами кредитних спілок коливається в межах 40–60 %.

Плата за кредити, котрі надають ломбарди, є занадто високою, щоб говорити про те, що споживчі кредити ломбардів є мікрокредитами й мають соціальний характер. Навпаки, вони швидше є генератором додаткового фінансового навантаження на незаможні родини.

Надання споживчих кредитів є лише одним видом кредитних послуг фінансових компаній. Тому в їхній звітності наводяться дані щодо загального обсягу фінансових кредитів, лізингу та інших послуг (рис. 4). Обсяги позик фінансових компаній після 2015 р. стрімко зросли, що пов'язано не тільки з активізацією кредитної діяльності, а й із придбанням активів неплатоспроможних банків, значна частина яких представлена споживчими кредитами. Адміністрування таких кредитів є доволі витратним для банків, тому

ці кредити, як правило, продаються фінансовим компаніям із дисконтом.

Велику частку кредитного портфеля фінансових компаній становлять невеликі за розміром короткострокові споживчі кредити. У I кв. 2020 р. 84,5 % кількості укладених договорів про надання коштів у позику (зокрема, на умовах фінансового кредиту) та 47,8 % сум укладених договорів припадало на договори, термін дії яких не перевищував 30 днів. На середньо- й довгострокові кредити (від одного року та більше) припадало лише 0,8 % кількості договорів і 9,9 % сум укладених договорів [11]. Це свідчить про зростання популярності мікрокредитів серед населення.

Вартість фінансових кредитів фінансових компаній може сягати 1500 % річних [13]. Цей сегмент кредитного ринку фактично перебуває

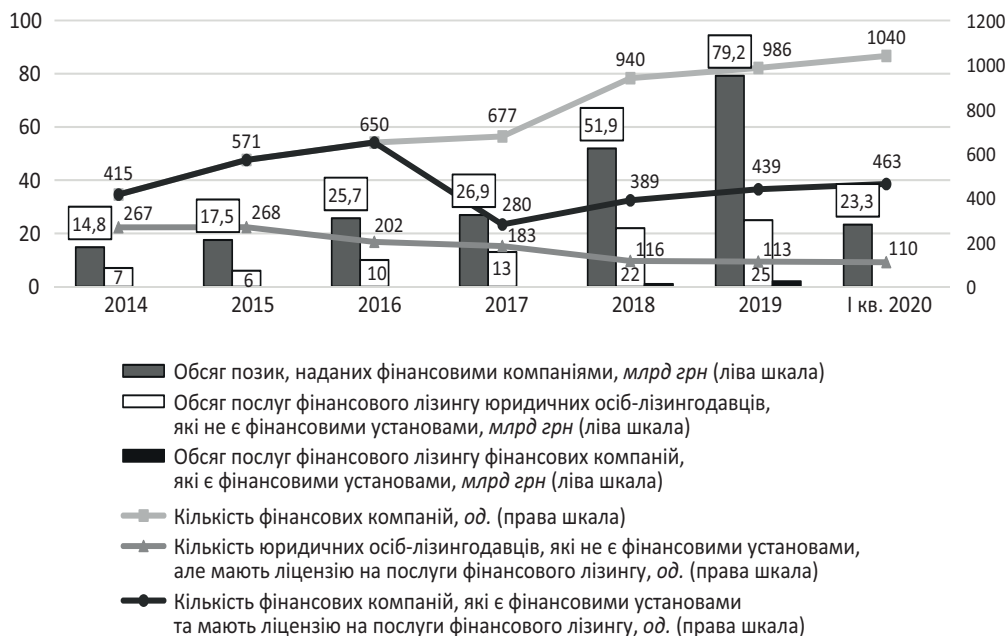

Рис. 4. Динаміка фінансових компаній протягом 2014 р. – I кв. 2020 р.

Складено за [11].

поза регулюванням. Навіть після ухвалення революційного щодо захисту прав споживачів кредитних послуг Закону України «Про споживче кредитування» у фінансових компаній залишилися можливості встановлення таких лихварських процентів, оскільки під дію вказаного закону не підпадають кредити з терміном погашення до одного місяця [14].

Варто звернути увагу й на такий факт: якщо за кредитами кредитних спілок і ломбардів аналіз процентних ставок є цілком можливим та для цього є необхідні статистичні дані, то за фінансовими кредитами фінансових компаній він ускладнюється через їх несистематизованість. Тому нижче наведено пропозиції тільки окремих фінансових компаній (табл. 1).

Фінансові компанії намагаються обґрунтувати високу вартість споживчих мікрокредитів (кредитів «до зарплати») низкою чинників, а саме: значними адміністративними витратами при їх оформленні на тлі невеликого розміру самих операцій, швидким наданням позик і високими ризиками неповернення, відсутністю забезпечення цих позик. Загалом можна погодитися з аргументацією представників фінансових компаній. Утім, на нашу думку, завищені в рази проценти за кредитами, пені та штрафні санкції пов'язані з неконтрольованістю цього сегмента ринку небанківських кредитних послуг і можливістю власників отримати надприбутки без великих вкладень та зусиль в умовах повної незахищеності споживачів мікрокредитів.

Таблиця 1

**Умови кредитування фінансовими компаніями в Україні
станом на 1 червня 2018 р.**

Компанія (О/Ф)*	Річна процентна ставка (APR), %	Штрафні санкції
Кредит Маркет**(О/Ф)	230	Пеня в розмірі подвійної облікової ставки НБУ плюс неустойка 100–350 грн
Ccloan (О)	478,8	Пеня 3 % від суми простроченого платежу щоденно
Mycredit (О)	305*** і 584	Пеня 2 % щоденно
KLTCredit (О)	591	Проценти 3 % від суми простроченого платежу щоденно плюс штраф 50 % суми позики
MoneyVeo (О)	620	Пеня 3 % від залишку суми кредиту щоденно
Компанийон Фінанс (О/Ф)	675	Пеня 2,5 % від суми простроченого платежу щоденно плюс штраф 200 грн
CreditON (О)	693,5	Пеня 1 % щоденно
TOP Credit (О)	693,5	Пеня 1 % щоденно
Cashpoint (Ф)	705,7	Пеня 3,5 % щоденно
Швидко гроші (О/Ф)	730	Пеня 2 % у перший день, збільшується на 2 % щоденно
Ваша готівочка (О/Ф)	730	Ставка/пеня 2,5 % на день плюс 100 грн
Кредит Кафе (Ф)	730	Пеня 2 % щоденно

* О – онлайн, Ф – офлайн.

** Кредити терміном 3–36 місяців.

*** Для студентів.

Джерело: [13].

Зазвичай до цього додається несумлінність кредиторів, також вартість позик у багато разів перевищує фінансовий потенціал позичальників, яким часто навіть не повідомляють реальну вартість послуг. Унаслідок зазначеної практики домогосподарства опиняються в борговій ямі, незважаючи на спроби реструктурувати кредитні зобов'язання.

Порівняно зі світовим досвідом мікрокредитування, котре часто має соціальний характер та позитивний ефект, підтримуючи фінансово малозабезпечених, в Україні мікрокредитування не виконує соціальної функції, хоча відповідний досвід уже напрацьовано в інших країнах. Така ситуація призвела до надмірного боргового тягаря для позичальників, однією із причин якого став недостатній рівень їхньої фінансової грамотності.

**Проблеми та перспективи
підвищення рівня фінансової
грамотності споживачів
кредитних послуг
у небанківському сегменті**

Фінансова грамотність споживачів фінансових послуг є важливою з низки причин. По-перше, високий рівень фінансової грамотності сприяє фінансовій стабільності. Фінансово грамотні споживачі депозитних послуг меншою мірою схильні до паніки, оскільки ознайомлені з умовами гарантування вкладів. Натомість, споживачі кредитних послуг більш свідомо ухвалюватимуть рішення щодо отримання кредитів, а отже, знизиться ймовірність потрапляння до боргового кола та зростання частки проблемних кредитів у фінансових інститутах.

По-друге, підвищення рівня фінансової грамотності сприятиме

розширенню фінансової інклюзії. Розуміння переваг зберігання заощаджень на рахунках, різноманітних схем страхування, грамотного кредитування за умови прозорого й зрозумілого функціонування фінансових інститутів спонукатиме домогосподарства активно споживати фінансові послуги.

По-третє, фінансовий добробут домогосподарств залежить від рівня їхньої фінансової грамотності. Водночас у цьому разі зв'язок може бути й зворотним: чим вищим є рівень фінансової грамотності, тим більшим може бути фінансовий добробут, але також можлива ситуація, коли саме зростання фінансового добробуту сприятиме підвищенню фінансової грамотності та фінансової інклюзії.

Наразі є декілька методик вимірювання фінансової грамотності. Однією з них є методика ОЕСР [15], за якою розраховується індекс фінансової грамотності, котрий складається із трьох компонентів: знання, поведінка і ставлення до фінансових питань (табл. 2). Його розрахунок здійснюється на основі відповідей респондентів на низку запитань, що дає можливість не тільки визначити цей індекс, а й оцінити рівень фінансової інклюзії, фінансового добробуту тощо. Оскільки вказана методика розроблена для застосування на рівні країни, вона дає змогу згрупувати домогосподарства за певними ознаками, зокрема за віком, регіоном проживання, вмінням користуватися новітніми технологіями, рівнем доходів та ін. У підсумку на підставі результатів такого опитування можна сформулювати дієві рекомендації щодо посилення роботи в напрямку підвищення фінансової грамотності.

Таблиця 2

Компоненти індексу фінансової грамотності

Блок	Позиції	Кількість балів	
		max	min
Знання	Розуміння, що гроші мають вартість і що вартість грошей у часі змінна. Вміння розраховувати вартість грошей за простими і складними процентами. Розуміння процентів, сплачених за кредитом. Усвідомлення, що отримання високих доходів супроводжується підвищеними ризиками. Розуміння впливу інфляції. Усвідомлення важливості та наслідків диверсифікації вкладень	7	5
Поведінка	Ведення особистого бюджету. Контроль за особистими фінансами, зокрема за витратами. Встановлення довгострокових цілей і складання планів для їх досягнення. Користування фінансовими послугами. Заощадження та інвестування. Вміння розв'язувати фінансові проблеми	9	6
Ставлення до фінансових питань	Орієнтація на майбутнє та створення фінансової подушки	5	3
Разом		21	14

Складено за: [2; 4; 15–17].

За задумом розробників методики розрахунку індексу фінансової грамотності, відповіді на запитання дають змогу визначити саме базовий (мінімально необхідний) рівень фінансової грамотності населення. Для аналізу цього індексу можна використовувати як абсолютні значення за шкалою від 0 до 21, так і відносні, котрі можна розраховувати у відсотках до максимального або мінімального значень індексу фінансової грамотності.

Цього року в Україні за сприяння Проєкту USAID «Трансформація фінансового сектору» вже вдруге проведено опитування населення для оцінювання рівня фінансової грамотності саме за методикою ОЕСР (уперше таке опитування проводилось у 2018 р.). За три роки відбулись істотні позитивні зрушення: індекс фінансової грамотності зріс із 11,6 до

12,3 балу, або на 6 % (табл. 3). Звісно, що фінансова грамотність населення оцінюється за методикою ОЕСР не лише в нашій державі, тому далі ми проаналізуємо динаміку індексу фінансової грамотності населення України та країн Центральної Європи, результати опитування громадян яких відображені у звітах ОЕСР [16; 17]. Країнами Центральної Європи, що потрапили до звітів ОЕСР у 2016 і 2020 рр., є Польща, Естонія, Угорщина, Чехія та Хорватія.

Як видно з табл. 3, усі країни мають індекс фінансової грамотності понад 50 % його максимального значення. Хоча в Естонії й Угорщині спостерігається негативна динаміка, у цілому показники цієї вибірки країн поліпилися. Якщо згідно зі Звітом ОЕСР 2016 р. індекс фінансової грамотності, вищий від 60 % його максимуму, мали тільки дві країни –

**Динаміка індексу фінансової грамотності та його складових у країнах
Центральної Європи та Україні**

Країни	Абсолютні значення, бали								Темп приросту, %			
	попередній період				поточний період							
	Індекс фінансової грамотності	Знання	Поведінка	Ставлення	Індекс фінансової грамотності	Знання	Поведінка	Ставлення	Індекс фінансової грамотності	Знання	Поведінка	Ставлення
Естонія	13,4	5,3	4,9	3,2	13,3	4,9	5,3	3,1	-0,75	-7,55	8,16	-3,13
Чехія	12,6	4,4	5,0	3,1	13,0	4,5	5,3	3,1	3,17	2,27	6,00	0,00
Угорщина	12,4	4,7	4,3	3,5	12,3	4,6	4,5	3,3	-0,81	-2,13	4,65	-5,71
Хорватія	12,0	4,3	4,8	3,0	12,3	4,5	5,0	2,8	2,50	4,65	4,17	-6,67
Польща	11,6	4,4	4,4	2,8	13,1	5,0	5,5	2,6	12,93	13,64	25,00	-7,14
Україна	11,6	4,0	5,2	2,4	12,3	4,3	5,5	2,5	6,03	7,50	5,77	4,17

Примітка. Опитування проводилися в різні роки: у країнах Центральної Європи – у 2016 і 2020 рр., в Україні – у 2018 та 2021 рр.

Складено за: [2; 4; 16; 17].

Естонія та Чехія, то відповідно до Звіту ОЕСР 2020 р. до них долучилася Польща. У цьому контексті варто зауважити, що після попереднього опитування, у 2016 р., Польща посідала останнє місце (власне, такий само показник мала й Україна). І лише за три роки ситуацію вдалося помітно покращити. Підкреслимо також, що Україна змогла поліпшити всі позиції – знання, поведінку і ставлення, водночас у Польщі зростання індексу відбулося переважно за рахунок покращення позицій за знаннями й поведінкою, а от за ставленням вони погіршилися. Слід наголосити, що позитивні зрушення відбулися попри пандемію COVID-19, яка мала істотний вплив на фінансову поведінку домогосподарств.

Зупинимося детальніше на оцінюванні фінансової інклюзії, зокрема на аналізі відповідей на запитання, що стосувалися кредитних послуг. Вар-

то зазначити, що фінансову інклюзію можна вимірювати за різними методиками, принаймні за двома – ОЕСР і Національного банку України [7; 8]. Зрозуміло, що й ці методики, й інструментарій вимірювання фінансової інклюзії різні. Однак слід зосередитися на динаміці її показників.

За методикою ОЕСР, фінансова інклюзія оцінюється за такими позиціями: знання щонайменше п'яти фінансових продуктів; придбання продукту впродовж останнього року; звернення до родини/друзів із проханням позичити гроші або взяти їх на зберігання; користування фінансовими продуктами на поточний момент; користування фінансовими продуктами, крім пенсії із солідарної системи, які забезпечать респондентам належні умови життя після досягнення пенсійного віку [2; 4; 17].

Для оцінювання фінансової інклюзії в рамках нашого дослідження

ми обрали чотири показники: обізнаність щодо фінансових продуктів, нещодавнє придбання фінансових продуктів, звернення до друзів (ця позиція передбачає й користування кредитами, й заощадження), а також поточне користування кредитами (табл. 4). З'ясовано, що домогосподарства України мають досить високий рівень обізнаності щодо пропонуванних фінансових продуктів. Окрім того, є позитивна динаміка – зростання на 5 в. п. Водночас варто констатувати, що це не найвищий показник серед досліджуваних країн

і він є нижчим за середній по країнах ОЕСР станом на 2020 р. Отже, фінансовим інститутам слід вжити заходів із підвищення рівня обізнаності домогосподарств щодо пропонуванних ними фінансових продуктів та їхніх переваг.

За показником «нещодавнє придбання фінансового продукту» позиції України трохи погіршилися. Загалом варто зауважити, що це питання потребує глибшого дослідження, оскільки дані по Україні наразі не можна адекватно порівняти з даними по інших країнах.

Таблиця 4

**Динаміка показників фінансової інклюзії за методикою ОЕСР
у країнах Центральної Європи та Україні**

Показники		Естонія	Чехія	Угорщина	Хорватія	Польща	Україна
Обізнаність щодо щонайменше п'яти фінансових продуктів	Поточний період, % опитаних	75,0	95,0	84,0	85,0	84,0	79,0
	Попередній період, % опитаних	96,0	84,0	85,0	94,0	76,0	74,0
	Зміни, в. п.	-21,0	11,0	-1,0	-9,0	8,0	5,0
Нещодавнє придбання фінансового продукту	Поточний період, % опитаних	47,0	40,0	24,0	38,0	47,0	57,0
	Попередній період, % опитаних	46,0	37,0	27,0	41,0	47,0	60,0
	Зміни, в. п.	1,0	3,0	-3,0	-3,0	0,0	-3,0
Звернення до друзів	Поточний період, % опитаних	15,0	19,0	18,0	20,0	9,0	21,0
	Попередній період, % опитаних	14,0	9,0	7,0	17,0	10,0	21,0
	Зміни, в. п.	1,0	10,0	11,0	3,0	-1,0	0,0
Активне користування кредитними продуктами	Поточний період, % опитаних	43,0	44,0	27,0	55,0	34,0	29,0
	Попередній період, % опитаних	42,0	28,0	28,0	50,0	17,0	41,0
	Зміни, в. п.	1,0	16,0	-1,0	5,0	17,0	-12,0

Примітка. Опитування проводилися в різні роки: у країнах Центральної Європи – у 2016 і 2020 рр., в Україні – у 2018 та 2021 рр. Стосовно нещодавнього придбання фінансового продукту дані по країнах ОЕСР за останній рік, по Україні – за останніх два роки.

Складено за: [2; 4; 16; 17].

За показником «звернення до друзів» (його ще можна назвати неформальним каналом запозичень і заощаджень) у нашої країни високі позиції. Знов-таки, це питання потребує глибшого дослідження з метою встановлення причин такого стану. Мабуть, для аналізу варто звернути увагу на рівень довіри до фінансових інститутів, їхню прозорість тощо. Особливо це стосується питання кредитування.

У свою чергу, за показником «поточне/активне користування кредитними продуктами» Україна наразі помітно поступилася своїми позиціями: порівняно з країнами Центральної Європи він знизився на 12 в. п. Щоправда, варто врахувати обставини. По-перше, опитування проводилися на різних часових проміжках, і результати України можуть бути частково пояснені впливом пандемії COVID-19 та зростанням невпевненості в майбутньому. По-друге, слід узяти до уваги посилення вимог

і переформатування діяльності небанківських фінансових інститутів.

Якщо ж оцінювати фінансову інклюзію за іншою методикою, котра використовується в тому числі НБУ, матимемо такі результати (рис. 5). Загальний рівень фінансової інклюзії населення в Україні є невисоким: відповідний індекс сягнув максимуму у 2013 та 2020 рр. (0,56), при цьому найпомітніше у вимірах використання й доступу. Такі результати в цілому кореспондують із підсумками оцінювання фінансової інклюзії за методикою ОЕСР.

У контексті проведеного дослідження стає зрозуміло, що розвиток небанківського сегмента фінансового сектору тісно пов'язаний із рівнем фінансової грамотності та фінансовою інклюзією домогосподарств. З одного боку, високий рівень фінансової грамотності має сприяти підвищенню рівня фінансової інклюзії, а отже, й розвитку небанківських фінансових інститутів. Проте фінан-

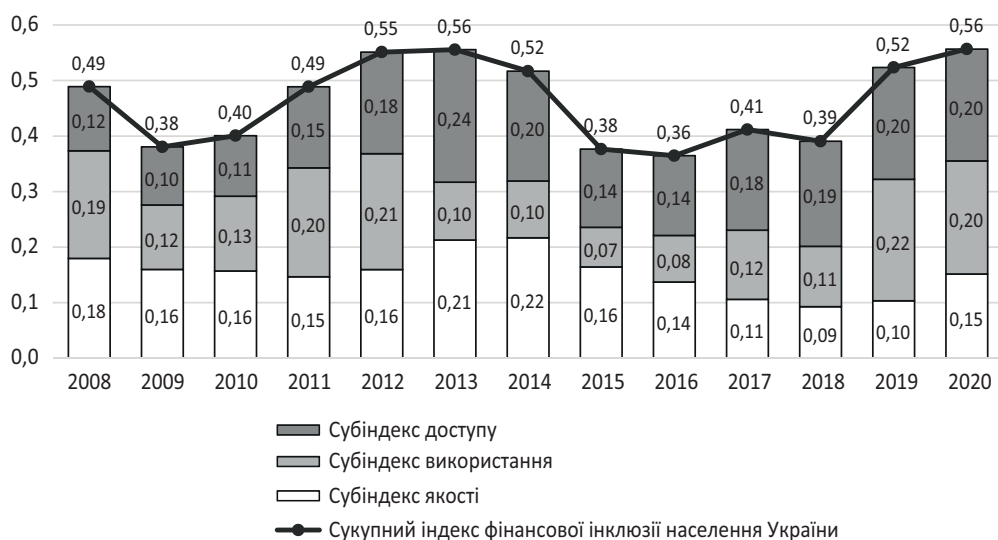

Рис. 5. Динаміка індексу фінансової інклюзії населення України у 2008–2020 рр.
Складено за [11].

сова інклюзія повинна мати сформовану міцну базу захисту прав споживачів фінансових послуг. Нерозв'язаною проблемою, як було показано в дослідженні, залишається не так відсутність законодавчої бази щодо захисту прав споживачів фінансових послуг (наразі вже сформовано низку важливих нормативно-правових документів), як недотримання норм законодавства фінансовими інститутами та відсутність дієвих механізмів впливу на них через недобросовісну поведінку з боку фінансових регуляторів.

З другого боку, низький рівень фінансової грамотності провокує розвиток небанківських фінансових інститутів – хижаків, котрі користуються слабкою обізнаністю домогосподарств у фінансових питаннях і нарошують кредитну діяльність за рахунок нерозкриття реальної процентної ставки, непрозорості кредитних угод, агресивної реклами, що підживлює надмірну споживацьку поведінку та наголошує на легкості отримання таких кредитів.

Варто зазначити, що це проблема не тільки України і не лише країн, що розвиваються, а й розвинутих держав. На перший погляд, її легко розв'язати прямими заборонами чи обмеженнями подібної діяльності. Однак будь-яка заборона – це шлях до створення чорного ринку, на якому споживачу вже таких неформальних кредитів буде ще важче себе захистити. Саме тому наразі доцільно проаналізувати досвід інших країн у врегулюванні діяльності фінансових інститутів – хижаків і його результати. Одним зі способів такого регулювання є обмеження агресивної реклами в часі її трансляції та

змісті. Ще один спосіб – обмеження на умови кредитування: заборона нічного онлайн-кредитування; обмеження розмірів процентних ставок (наприклад, у Грузії з 2017 р. процентна ставка не може перевищувати 100 % суми позики, а проценти і штрафи – 150 %; у Великій Британії з 2015 р. процентна ставка обмежується 0,8 % на день; у Литві з 2015 р. діє обмеження на процентну ставку на рівні 75 %) [13].

Утім, незважаючи на ці обмеження, основною проблемою залишається низький рівень фінансової грамотності й обізнаності споживачів фінансових послуг щодо своїх прав та їх захисту. З огляду на зазначене дуже цінними є дослідження фінансової грамотності, фінансової інклюзії й фінансового добробуту, виконані за підтримки Проєкту USAID «Трансформація фінансового сектору». У них чітко окреслено уразливі групи споживачів фінансових послуг (за віком: молодь і особи похилого віку; за рівнем доходу: особи з нижчим за середній рівень доходу; за рівнем освіти: особи з неповною середньою та середньою освітою), що дає можливість розробити рекомендації для фінансових регуляторів і громадських організацій щодо проведення заходів із підвищення рівня фінансової грамотності, а також усвідомлення небезпек, які супроводжують домогосподарства під час придбання й користування фінансовими послугами.

На підставі викладеного сформульовано такі висновки і пропозиції. Розвиток небанківських фінансових інститутів зумовлений неспроможністю банків охопити всі сегменти ринку фінансових послуг. Саме тому,

наприклад, у сегменті роздрібного споживчого кредитування, зокрема мікрокредитування, з банками успішно конкурують фінансові компанії, кредитні спілки й ломбарди. Проте ця конкуренція не завжди чесна. Так, на відміну від банків кредитна діяльність фінансових компаній і ломбардів у багатьох випадках є доволі складною та непрозорою для позичальників. Водночас розвиток таких соціально значущих небанківських установ, як кредитні спілки, в Україні є недостатнім, щоб задовольнити зростаючий попит на споживчі кредити.

Регулювання кредитної діяльності фінансових компаній і ломбардів, зокрема в частині розкриття інформації та захисту прав позичальників, є недостатньо ефективним. Незважаючи на актуалізацію нормативно-правової бази завдяки прийняттю законів України «Про споживче кредитування» [14] і «Про фінансові послуги та державне регулювання фінансових послуг» [18] і внесенню змін до них, залишається відкритим питання дотримання норм чинного законодавства, а також вжиття заходів у разі його порушення. Наразі це одна з основних проблем, що потребує розв'язання. Звісно, позитивні зрушення, започатковані «сплітом», не можуть бути одномоментними, але сфера кредитування домогосподарств повинна стати пріоритетною

для фінансових регуляторів. Адже мікрокредитування замість виконання соціальної функції виступає в Україні додатковим генератором бідності домогосподарств.

Важливим напрямком розв'язання окресленої проблеми може стати підвищення рівня фінансової грамотності населення, оскільки в такому разі «примушування до добросовісної поведінки» фінансових інститутів відбуватиметься на рівні не тільки фінансових регуляторів, а й споживачів фінансових послуг. Нині в Україні рівень фінансової грамотності ще не досить високий (58,6 % можливого максимуму), але спостерігається висхідна динаміка, яка має бути підтримана фінансовими регуляторами та громадськими організаціями. При цьому наголос необхідно зробити на популяризації прав споживачів фінансових послуг, оскільки більшість громадян наразі навіть не знають своїх прав, визначених Законом України «Про споживче кредитування». У свою чергу, підвищення фінансової грамотності створить міцне підґрунтя для зростання фінансової інклюзії, а за умови прозорості, зрозумілої й добросовісної поведінки фінансових інститутів це стане поштовхом до підвищення добробуту споживачів фінансових послуг, збільшення обсягів фінансових ринків та, як результат, зростання національної економіки.

Список використаних джерел

1. Фінансова грамотність та обізнаність в Україні: факти та висновки. Київ, 2010. URL: http://www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2019/02/finlit_survey_6dec2010_ua.pdf.
2. Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні : результати дослідження. Київ, 2019. URL: http://www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2019/06/Financial-Literacy-Survey-Report_June2019_ua.pdf.

3. Вплив нового законодавства на ринок мікрокредитування : звіт за результатами дослідження ринку мікрокредитування (друга хвиля). URL: <http://www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2021/10/Ukr-Microlending-Mystery-Shopping-Memorandum-Oct-2021.pdf>.

4. Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні у 2021 : звіт за результатами дослідження. URL: http://www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2021/10/Ukraine_2021_Financial-Literacy-Survey-Report-UA.pdf.

5. Школьник І. О., Кремень В. М. Періодизація розвитку фінансового сектору та фінансового нагляду в Україні. *Фінанси України*. 2018. № 3. С. 97–115. URL: http://finukr.org.ua/docs/FU_18_03_097_uk.pdf

6. Осадчий Є. С. Особливості діяльності фінансово-кредитних установ в Україні. *Економіка і суспільство*. 2016. № 5. С. 375–382. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/5_ukr/67.pdf.

7. Ануфрієва К. В., Шкляр А. І. Фінансова інклюзія як чинник соціоекономічного розвитку. *Український соціум*. 2019. № 3. С. 59–77. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2019/10/59_77_No370_2019_ukr.pdf.

8. Шаповал Ю. І., Юхта О. І. Вимірювання фінансової інклюзії: переваги та обмеження існуючих підходів. *Український соціум*. 2019. № 3. С. 78–91. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2019/10/78_91_No370_2019_ukr.pdf.

9. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року / Нац. банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_FS_2025.pdf?v=4.

10. Концепція захисту прав споживачів фінансових послуг / Нац. банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-zaproshuye-do-obgovorenniya-kontseptsiyi-zahistu-prav-spojivachiv-finposlug>.

11. Наглядова статистика / Нац. банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#1>.

12. НБУ – Про підсумки року регулювання та нагляду за небанківськими фінустановами. *Finbalance* : вебсайт. URL: <https://finbalance.com.ua/news/nbu---pro-pidsumki-roku-rehulyuvannya-ta-nahlyadu-za-nebankivskimi-finustanovami>.

13. Янковий О. Дрібні хижаки: що чекає на сектор мікрокредитування в Україні. 2018. URL: <https://mind.ua/ru/publications/20185861-melkie-hishchniki-cto-zhdet-sektor-mikrokreditovaniya-v-ukraine>.

14. Про споживче кредитування : Закон України від 15.11.2016 № 1734-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#Text>.

15. OECD/INFE Toolkit for Measuring Financial Literacy and Financial Inclusion. URL: <https://www.oecd.org/financial/education/2018-INFE-FinLit-Measurement-Toolkit.pdf>.

16. OECD/INFE International Survey of Adult Financial Literacy Competencies. URL: <https://www.oecd.org/finance/OECD-INFE-International-Survey-of-Adult-Financial-Literacy-Competencies.pdf>.

17. OECD/INFE 2020 International Survey of Adult Financial Literacy. URL: <https://www.oecd.org/financial/education/oecd-infe-2020-international-survey-of-adult-financial-literacy.pdf>.

18. Про фінансові послуги та державне регулювання фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 № 2664-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#n205>.

Hanna Tereshchenko

Ph. D. (Economics), SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine, tganna@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9458-2843>

Nataliia Shelud'ko

Dr. Sc. (Economics), Professor, SO «Institute of the Economy and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine», Kyiv, Ukraine, n.sheludko@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6936-3158>

Nataliia Versal

Dr. Sc. (Economics), Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, natalia_versal@knu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8801-6351>

Yuliia Shapoval

Ph. D. (Economics), SO «Institute of the Economy and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine», Kyiv, Ukraine, shapovaljulia@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9965-5522>

IMPROVING FINANCIAL LITERACY AND FINANCIAL INCLUSION OF HOUSEHOLDS IN THE CONTEXT OF DEVELOPMENT OF THE NON-BANKING SEGMENT OF THE FINANCIAL SECTOR

Abstract. *The importance of household financial literacy improvement in Ukraine is the focus of public attention. Awareness of the link between the financial literacy level, financial inclusion, and financial well-being has become the engine for policy-decision making to improve it, in particular, the design of the National Strategy for the Development of Financial Literacy by the National Bank of Ukraine until 2025 by the representatives of the National Bank of Ukraine. In this context, special attention should be focused on such a component of financial literacy as borrowing. Aggressive advertising by non-bank financial institutions about the ease of obtaining consumer loans creates the illusion of a rapid increase in financial well-being, which can ultimately result in falling into a debt trap. Despite the positive shifts in the legal framework for the protection of the financial services consumer rights, in particular, credit services, there are several problems in the non-banking segment of the financial sector that need to be addressed, in particular, the lack of integrity in credit services provision (non-disclosure of complete information about services and their total cost before the agreement finalization), etc. It was found that financial regulators are taking measures to increase the transparency of this consumer lending market. Still, a comprehensive solution to the problem is possible only with a combination of efforts at two levels: at the level of financial regulators and the household level. Undoubtedly, it would be essential to include the level of non-bank financial institutions; however, so far, financial companies cannot be considered socially-oriented lenders since the usurious interest rates fully cover losses from the occurrence of problem loans. The most vulnerable groups of the households in the context of financial literacy are: by age – young people, older adults, by income – people with a low-income level, by education – people with incomplete and complete secondary education. Financial education of such vulnerable groups of the population should have two directions: first, increasing the general level of financial literacy; second, the formation of knowledge of the rights of users of financial services, already enshrined at the legislative level.*

Keywords: *non-bank financial institutions, credit unions, financial companies, pawnshops, consumers of financial services, financial literacy, financial inclusion, protection of the rights of consumers of financial services.*

References

1. USAID. (2010). *Financial literacy and awareness in Ukraine*. Kyiv. Retrieved from http://www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2019/02/finlit_survey_6dec2010_ua.pdf [in Ukrainian].
2. USAID. (2019). *Financial literacy, financial inclusion and financial well-being in Ukraine*. Kyiv. Retrieved from http://www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2019/06/Financial-Literacy-Survey-Report_June2019_ua.pdf [in Ukrainian].
3. USAID. (2021). *Impact of new legislation on the microcredit market*. Kyiv. Retrieved from <http://www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2021/10/Ukr-Microlending-Mystery-Shopping-Memorandum-Oct-2021.pdf> [in Ukrainian].
4. USAID. (2021). *Financial literacy, financial inclusion and financial well-being in Ukraine in 2021*. Retrieved from http://www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2021/10/Ukraine_2021_Financial-Literacy-Survey-Report-UA.pdf [in Ukrainian].
5. Shkolnyk, I. O., & Kremen V. M. (2018). Periodization of the financial sector and financial supervision development in Ukraine. *Finance of Ukraine*, 3, 97–115. Retrieved from http://finukr.org.ua/docs/FU_18_03_097_uk.pdf [in Ukrainian].
6. Osadchyi, Ye. S. (2016). Activity of financial institutions in Ukraine. *Economy and Society*, 5, 375–382. Retrieved from https://economyandsociety.in.ua/journals/5_ukr/67.pdf [in Ukrainian].
7. Anufrieva, K. V., & Shkliar, A. I. (2019). Financial inclusion as a factor for socio-economic development. *Ukrainian Societ*, 3, 59–77. Retrieved from https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2019/10/59_77_No370_2019_ukr.pdf [in Ukrainian].
8. Shapoval, Yu. I., & Yukhta, O. I. (2019). Measuring financial inclusion: advantages and limitations of existing approaches. *Ukrainian Societ*, 3, 78–91. Retrieved from https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2019/10/78_91_No370_2019_ukr.pdf [in Ukrainian].
9. National Bank of Ukraine. (n. d.). *Strategy for the development of the financial sector of Ukraine until 2025*. Retrieved from https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_FS_2025.pdf?v=4 [in Ukrainian].
10. National Bank of Ukraine. (2019). *The concept of consumer protection of financial services*. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-zaproshuye-do-obgovorenniya-kontseptsiyi-zahistu-prav-spojivachiv-finposlug> [in Ukrainian].
11. National Bank of Ukraine. (n. d.). *Supervisory Data*. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#1> [in Ukrainian].
12. Finbalance. (2021). *NBU – On the results of the year of regulation and supervision of non-banking financial institutions*. Retrieved from <https://finbalance.com.ua/news/nbu---pro-pidsumki-roku-rehulyuvannya-ta-nahlyadu-za-nebankivskimi-finustanovami> [in Ukrainian].
13. Yankovyi, O. (2018). *Small predators: what awaits the microcredit sector in Ukraine*. Retrieved from <https://mind.ua/ru/publications/20185861-melkie-hishchniki-cto-zhdet-sektor-mikrokreditovaniya-v-ukraine> [in Ukrainian].
14. Verkhovna Rada of Ukraine. (2016). *About consumer lending* (Act No. 1734-VIII, November 15). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#Text> [in Ukrainian].
15. OECD. (2018). *OECD/INFE Toolkit for Measuring Financial Literacy and Financial Inclusion*. Retrieved from <https://www.oecd.org/financial/education/2018-INFE-FinLit-Measurement-Toolkit.pdf>.
16. OECD. (2016). *OECD/INFE International Survey of Adult Financial Literacy Competencies*. Retrieved from <https://www.oecd.org/finance/OECD-INFE-International-Survey-of-Adult-Financial-Literacy-Competencies.pdf>.

17. OECD. (2020). *OECD/INFE 2020 International Survey of Adult Financial Literacy*. Retrieved from <https://www.oecd.org/financial/education/oecd-infe-2020-international-survey-of-adult-financial-literacy.pdf>.

18. Verkhovna Rada of Ukraine. (2001). *On financial services and state regulation of financial services markets* (Act No. 2664-III, July 12). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#n205> [in Ukrainian].

Ворона В. О.

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу забезпечення якості вищої освіти Інституту вищої освіти НАПН України, Київ, Україна, v.vorona@ihed.org.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6944-3833>

РЕГУЛЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Анотація. Досліджено проблематику ефективності освітньої діяльності закладів вищої освіти (ЗВО) України та вплив міжнародних і національних правових інститутів, що мають бути методологічним підґрунтям у сфері вищої освіти. Проаналізовано нормативно-правове регулювання освітньої діяльності ЗВО, їх відповідність вимогам сучасної економіки. Зазначено інститути, що регулюють і впливають на освітню діяльність ЗВО та є обов'язковими до виконання. Розглянуто останні наукові публікації й рекомендації щодо системного підходу до проблем нормативно-правового регулювання ефективності освітньої діяльності в умовах університетської автономії, які мають розв'язуватися за допомогою системи моніторингу ЗВО (внутрішні індикатори ефективності). Наголошено на ролі послуг у сфері вищої освіти та інноваційних установок ЗВО у сприйнятті ефективності (якості) цих послуг між їх виробником (заклад вищої освіти) та споживачем (здобувач вищої освіти). Підкреслено важливість подальшого дослідження основної проблеми підвищення ефективності освітньої діяльності ЗВО, що полягає в зміні організаційно-правового статусу відповідно до вимог міжнародних і національних інститутів сучасної економіки.

Ключові слова: класифікація інституційних секторів економіки, нормативно-правові акти у сфері вищої освіти, нормативно-правове регулювання ефективності освітньої діяльності, Система національних рахунків 2008.

JEL classification: I21, I23, K10, L30, L31, L88, H41, H52.

DOI: 10.32987/2617-8532-2021-5-51-65.

Від дня прийняття Акта проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р.) послуги у сфері вищої освіти є результатом освітньої діяльності ЗВО, що мають вартісний вираз. Підтвердженням цього слугує порівняння показників державних видатків на освіту в Україні з відповідними показниками ряду інших країн, які щорічно публікуються в Доповіді про людський розвиток [1]. Показник державних видатків на освіту в Україні (5,4 % ВВП) є одним із найвищих серед усіх країн сві-

ту та більшим за середній показник групи країн із дуже високим рівнем людського розвитку (*very high human development*), котрий становить 4,8 % [2, с. 161]. З огляду на це істотне зростання державних видатків на освіту у відсотках ВВП в Україні найближчими роками є малоімовірним [2, с. 157]. Тому ЗВО повинні шукати власні шляхи досягнення ефективності освітньої діяльності, заробляти та конкурувати в сучасній економіці. Використання фінансових ресурсів, які надаються урядом на розвиток

вітчизняної вищої освіти, відображається в статистичних даних про обсяги виробництва й надання послуг у сфері вищої освіти, що формуються згідно з Державним класифікатором продукції та послуг (ДКПП), секція Р «Послуги у сфері освіти», розділ 85 «Послуги у сфері освіти», група 85.4 «Послуги у сфері вищої освіти» [3].

Слід зазначити, що однією з основних проблем підвищення ефективності освітньої діяльності ЗВО України є невідповідність їх організаційно-правового статусу вимогам міжнародних та національних інститутів сучасної економіки. Вирішенню цих питань і присвячене це дослідження.

Проблему регулювання ефективності освітньої діяльності ЗВО України сформульовано передусім на основі результатів наукових досліджень, висвітлених у монографіях «Економічні відносини у системі вищої освіти: модернізація в умовах інноваційної економіки» [4] та «Механізми розширення фінансової автономії закладів вищої освіти України» [5], а також у статтях «Освіта як вид економічної діяльності» [6], «Освіта України в Системі національних рахунків» [7], «Визначення організаційно-правового статусу ВНЗ відповідно до СНР 2008» [8], «Вимірювання результатів економічної діяльності державних і комунальних закладів вищої освіти України як суб'єктів сучасної ринкової економіки» [9]. Наголошено на невідповідності положень чинних нормативно-правових актів України, що регулюють освітню діяльність вітчизняних ЗВО, положенням міжнародних та національних інститутів, зокрема Системи національних рахунків 2008 (СНР 2008)

[10], Методології національних рахунків освіти ЮНЕСКО [11], Класифікації національних секторів економіки (KICE) [12].

Головним інститутом, що є основою нормативно-правового регулювання ефективності освітньої діяльності у сфері вітчизняної вищої освіти, є Конституція України, відповідно до ст. 53 якої держава забезпечує доступність вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах, розвиток вищої освіти, різних форм навчання, надання державних стипендій та пільг студентам; громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі [13].

Базовим нормативно-правовим актом (далі – НПА), де визначено норми й положення з регулювання освітньої діяльності, у т. ч. ЗВО, є Закон України «Про освіту». Згідно зі ст. 1 цього закону, освітня діяльність – діяльність суб'єкта освітньої діяльності, спрямована на організацію, забезпечення і реалізацію освітнього процесу у формальній та/або неформальній освіті; суб'єкт освітньої діяльності – фізична або юридична особа (заклад освіти, підприємство, установа, організація), що провадить освітню діяльність; якість освітньої діяльності – рівень організації, забезпечення і реалізації освітнього процесу, що забезпечує здобуття особами якісної освіти та відповідає вимогам, встановленим законодавством та/або договором про надання освітніх послуг [14]. Положення вказаного закону є обов'язковими для врахування українськими ЗВО при провадженні освітньої діяльності.

Спеціальним НПА, що регулює освітню діяльність у сфері вищої освіти, є Закон України «Про вищу освіту». Відповідно до ст. 1 цього закону, освітня діяльність – діяльність закладів вищої освіти, спрямована на організацію, забезпечення та реалізацію освітнього процесу; освітня (освітньо-професійна, освітньо-наукова чи освітньо-творча) програма – єдиний комплекс освітніх компонентів (навчальних дисциплін, індивідуальних завдань, практик, контрольних заходів тощо), спрямованих на досягнення передбачених такою програмою результатів навчання, що дає право на отримання визначеної освітньої або освітньої та професійної (професійних) кваліфікації (кваліфікацій); результати навчання – знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми (програмні результати навчання) або окремих освітніх компонентів; якість вищої освіти – відповідність умов провадження освітньої діяльності та результатів навчання вимогам законодавства і стандартам вищої освіти, професійним та/або міжнародним стандартам (за наявності), а також потребам заінтересованих сторін і суспільства, що забезпечується шляхом здійснення процедур внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості» [15].

У ст. 3 Закону України «Про вищу освіту» зазначено дев'ять принципів державної політики у сфері вищої освіти, однак серед них немає ефективності освітньої діяльності ЗВО. У ст. 16 цього НПА також закріплено:

«Система забезпечення закладами вищої освіти якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості) передбачає здійснення певних процедур і заходів, що мають враховуватись ЗВО у своїй освітній діяльності» [15]. На наше переконання, перелічені в ньому процедури й заходи мають забезпечувати ефективну освітню діяльність вітчизняних ЗВО, проте конкретних законодавчих норм щодо ефективності ми не знайшли.

Також ст. 24 Закону України «Про вищу освіту» встановлено: «Освітня діяльність у сфері вищої освіти провадиться закладами вищої освіти, закладами фахової передвищої освіти (з підготовки фахівців ступенів молодшого бакалавра та бакалавра) та науковими установами (з підготовки фахівців ступенів магістра та/або доктора філософії) на підставі ліцензій, що видаються центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки, відповідно до закону». А в ст. 26 наведено 10 основних завдань ЗВО, але жодне з них не пов'язане із забезпеченням ефективності освітньої діяльності таких закладів.

Згідно зі ст. 37, п. 2, «Наглядова рада закладу вищої освіти сприяє розв'язанню перспективних завдань його розвитку, залученню фінансових ресурсів для забезпечення його діяльності з основних напрямів розвитку і здійснення контролю за їх використанням, ефективній взаємодії закладу вищої освіти з державними органами та органами місцевого самоврядування, науковою громадськістю, суспільно-політичними організаціями та суб'єктами господарської діяльності в інтересах розвитку та підвищення якості освітньої ді-

яльності і конкурентоспроможності закладу вищої освіти, здійснює громадський контроль за його діяльністю тощо» [15].

Поряд із вказаними нормами цього НПА, котрі безпосередньо регулюють освітню діяльність у сфері вищої освіти та визначають її ефективність, вважаємо за доцільне проаналізувати норми й положення Бюджетного кодексу України (БКУ), окремі статті якого опосередковано, але істотно впливають на діяльність вітчизняних ЗВО. Це обумовлюється тим, що державні та комунальні ЗВО в Україні є бюджетними установами й зобов'язані провадити свою діяльність відповідно до положень БКУ.

Статтею 7 БКУ задекларовано, що бюджетна система України ґрунтується, зокрема, на принципі ефективності та результативності – при складанні й виконанні бюджетів усі учасники бюджетного процесу мають прагнути досягнення цілей, запланованих на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку економіки, шляхом забезпечення якісного надання послуг, гарантованих державою, при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів та досягнення максимального результату при використанні визначеного бюджетом обсягу коштів; принципі цільового використання бюджетних коштів – бюджетні кошти використовуються тільки на цілі, визначені бюджетними призначеннями та бюджетними асигнуваннями [16].

Також у ст. 20, п. 5 БКУ встановлено: «Результативні показники бюджетної програми використовуються для оцінки ефективності бюджетної програми і включають кількісні та

якісні показники, які визначають результат виконання бюджетної програми, характеризують хід її реалізації, ступінь досягнення поставленої мети та виконання завдань бюджетної програми. Такі показники мають підтверджуватися офіційною державною статистичною, фінансовою та іншою звітністю, даними бухгалтерського, статистичного та внутрішньогосподарського (управлінського) обліку» [16]. Це положення повністю відповідає нашій тезі на початку статті, що ЗВО в ЄДРПОУ зареєстровані як інституційні одиниці, котрі надають послуги у сфері вищої освіти, що виступають результатом основного виду їх економічної діяльності.

На нашу думку, однією з основних проблем підвищення ефективності освітньої діяльності вітчизняних ЗВО є невідповідність їх нинішнього організаційно-правового статусу вимогам сучасної економіки, адже, згідно з положеннями БКУ, вони є «бюджетними установами» та «неприбутковими» [16, ст. 2].

У ст. 20, п. 6 БКУ наголошено: «На всіх стадіях бюджетного процесу його учасники в межах своїх повноважень здійснюють оцінку ефективності бюджетних програм, що передбачає заходи з моніторингу, аналізу та контролю за цільовим та ефективним використанням бюджетних коштів. Оцінка ефективності бюджетних програм здійснюється на підставі аналізу результативних показників бюджетних програм, а також іншої інформації, що міститься у бюджетних запитах, кошторисах, паспортах бюджетних програм, звітах про виконання кошторисів та звітах про виконання паспортів бюджетних програм. Організа-

ційно-методологічні засади оцінки ефективності бюджетних програм визначаються Міністерством фінансів України. Результати оцінки ефективності бюджетних програм, у тому числі висновки органів виконавчої влади, уповноважених на здійснення фінансового контролю за дотриманням бюджетного законодавства, є підставою для прийняття рішень про внесення в установленому порядку змін до бюджетних призначень поточного бюджетного періоду, відповідних пропозицій... та до прогнозу бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди, включаючи зупинення реалізації відповідних бюджетних програм» [16]. Кодекс є обов'язковим НПА у сфері вищої освіти та безпосередньо впливає на ефективність освітньої діяльності державних і комунальних ЗВО.

Серед НПА, що регламентують діяльність ЗВО як бюджетних установ, на виконання Бюджетного кодексу України в грудні 2018 р. прийнято Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження середньострокового бюджетного планування» [17], відповідно до котрого результативні показники бюджетної програми використовуються для оцінки ефективності бюджетної програми за напрямками використання бюджетних коштів і включають кількісні та якісні показники [18, с. 32]. Норми цього закону безальтернативно вимагають розроблення обґрунтованої системи результативних показників як бюджетних програм, що затверджуються в установленому порядку Міністерством освіти і науки України для державних ЗВО за статтею «Підготовка кадрів ЗВО та забезпечення

діяльності їх баз практики» [18], так і за видами економічної діяльності, котру провадять ЗВО, з виділенням для цього бюджетних коштів.

Серед НПА, що впливають на регулювання освітньої діяльності ЗВО, слід назвати також Закон України «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів», конкретизований у постановах Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку формування державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів» від 15.04.2013 № 306, «Про затвердження Порядку розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів» від 20.05.2013 № 363, «Про затвердження Методики розрахунку орієнтовної середньої вартості підготовки одного кваліфікованого робітника, фахівця, аспіранта, докторанта» від 20.05.2013 № 346 та Методологічних положеннях щодо складання допоміжних (сателітних) рахунків освіти в Україні, які затверджені наказом Державного комітету статистики України від 15.02.2010 № 57.

При провадженні своєї освітньої діяльності вітчизняні ЗВО обов'язково керуються Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» від 29.04.2015 № 266, що впорядковує

освітні програми, вимоги до них, забезпечує порівняння документів про вищу освіту, планування підготовки фахівців і збір статистичних даних щодо вищої освіти, а також Національною рамкою кваліфікацій, котрою погоджується здобуття вищої освіти на кожному її рівні, що передбачає успішне виконання особою відповідної освітньої або наукової програми та є підставою для присудження відповідного ступеня вищої освіти (молодший бакалавр, бакалавр, магістр, доктор філософії, доктор наук).

Аналіз зазначених НПА дає підставу стверджувати, що у своїй освітній діяльності ЗВО повинні обов'язково враховувати їхні положення, проте норм, котрі вказували б, як впливати на якість і вимірювати ефективність такої діяльності, ці НПА не містять.

Послуги у сфері вищої освіти, що надаються ЗВО, є одним із видів ринкових послуг, оскільки забезпечують економічні й соціальні блага для здобувача цих послуг і суспільства загалом. Для здобувача послуг у сфері вищої освіти остання має економічне значення, адже вона забезпечує працевлаштування, створює можливості для поліпшення умов праці та мобільності, дає змогу отримувати високу заробітну плату, накопичувати капітал. До соціальних переваг вищої освіти для кожного здобувача можна віднести: можливість приймати більш виважені рішення, розвиток інтелекту, підвищення якості життя й особистого статусу, конкурентоспроможність у просторах вищої освіти Європи та світу. Для суспільства загалом соціальне значення вищої освіти полягає у створенні засад демократичного вибору з рівними і сталими можливостями для всіх.

Державне регулювання всіх учасників у сфері вищої освіти полягає в гарантуванні доступу всім громадянам до простору вищої освіти; ліцензуванні, акредитації й атестації ЗВО та їхніх програм; наданні податкових пільг із метою розвитку; фінансуванні тощо.

Розвиток ринку послуг у сфері вищої освіти в Україні на основі конкуренції – загальновизнаний факт. Утім, основною проблемою таких послуг залишається оцінка їхньої якості та конкурентоспроможності. Використовувані сьогодні методи і способи оцінки ЗВО мають здебільшого фрагментарний, вибірковий характер через відсутність чіткої, науково обґрунтованої системи показників та індикаторів. Так, Постанова Кабінету Міністрів України «Про розподіл видатків державного бюджету між закладами вищої освіти на основі показників їх освітньої, наукової та міжнародної діяльності» від 24.12.2019 № 1146 потребує низки уточнень, які повинні бути відображені в НПА щодо розподілу видатків за результатами економічної діяльності ЗВО на конкретних показниках і критеріях. Необхідно розробити обґрунтовану систему результативних показників як бюджетних програм, що затверджуються в установленому порядку Міністерством освіти і науки України для державних ЗВО за статтею «Підготовка кадрів ЗВО та забезпечення діяльності їх баз практики» [18], так і за видами економічної діяльності, котру провадять ЗВО, з виділенням для цього бюджетних коштів.

Сфера послуг вищої освіти є специфічною, адже якість на основі тієї самої освітньої програми буде різною через сутнісне сприйняття здо-

бувачами вищої освіти за кожним її рівнем згідно з МСКО 2011 (Міжнародна стандартна класифікація освіти) та МСКО-О 2013 (Міжнародна стандартна класифікація освіти: області освіти та професійної підготовки). З одного боку, якість залежить від внутрішнього психологічно-емоційного стану викладача і стану його здоров'я під час проведення заняття; з другого – такі самі фактори можуть впливати на сприйняття матеріалу здобувачами (споживачами) послуг у сфері вищої освіти. Проте вагомішими факторами якості послуги у сфері вищої освіти є: інтелект, рівень підготовки й особисте бажання споживачів послуг у сфері вищої освіти.

При виборі ЗВО споживач (здобувач) послуг у сфері вищої освіти порівнює своє сприйняття отриманих послуг із тим рівнем, на який він розраховував. Якщо очікування виправдалися, він отримує задоволення. Очевидно, що ступінь задоволення певною мірою може розглядатись як рівень якості послуг відповідного ЗВО.

Головним міжнародним формальним інститутом сучасної економіки є Система національних рахунків 2008 (СНР 2008) [10]. Згідно з главою 4, п. 4.1 СНР 2008, ЗВО є невід'ємною складовою «повної сукупності усіх резидентських інституційних одиниць», що провадять офіційно визнані певні види економічної діяльності, в результаті якої виробляються продукти (товари й послуги), що включаються у ВВП країни. Основним видом економічної діяльності ЗВО вважається виробництво та надання послуг у сфері вищої освіти.

СНР 2008 (глава 4, пункти 4.1, 4.24) визначено, що всі інституційні оди-

ниці належать до одного й тільки до одного з таких п'яти інституційних секторів: сектор нефінансових корпорацій; сектор фінансових корпорацій; сектор державного управління; сектор некомерційних організацій, які обслуговують домашні господарства; сектор домашніх господарств [10].

Ще одним інститутом, що гармонізований із СНР 2008, є Методологія національних рахунків освіти ЮНЕСКО [11]. У передмові до цього документа наголошено: «Вироблення якісних даних про потоки фінансування є важливим, адже саме це потрібно урядам, щоб зрозуміти, як розподіляються кошти, які групи опиняються в несприятливих умовах стосовно доступу до коштів, де саме є потенційні точки втрат і що можна зробити для підвищення економічної та загальної ефективності. ...Брак деталізації використання коштів також є перешкодою для ефективного планування політики, спрямованої на покращення результатів навчання. Відсутність національних даних призводить до прогалин у системі міжнародних даних і перешкоджає ефективному моніторингу прогресу в досягненні цілей програми «Освіта 2030» та Четвертої цілі сталого розвитку, а також проведенню реалістичних розрахунків вартості на національному й міжнародному рівнях» [11, с. 10].

Аналізуючи ці міжнародні інститути, можемо констатувати, що ЗВО є інституційними одиницями та мають належати до некомерційних організацій (НКО).

У національному інституті, створеному для класифікації й кодування за секторами (підсекторами) інституційних одиниць економіки України, що здійснюють виробництво,

розподіл, перерозподіл, споживання та нагромадження відповідно до їх призначення, є Класифікація інституційних секторів економіки (KICE) [12], затверджена наказом Державної служби статистики України від 03.12.2014 № 378, котра гармонізована із СНР 2008 і Європейською системою національних та регіональних рахунків (ESA 2010).

Відповідно до KICE, інституційна одиниця – це економічна одиниця, яка здатна від власного імені володіти активами, приймати зобов'язання, брати участь в економічній діяльності та вступати в операції з іншими одиницями [12, с. 8]. Основними видами юридичних осіб у KICE визнаються корпорації, некомерційні організації, органи державного управління. Корпорації – це інституційні одиниці, що створені спеціально з метою ринкового виробництва товарів та послуг і є джерелом прибутку чи іншої фінансової вигоди для своїх власників (термін «корпорація» у контексті KICE використовується як узагальнюючий для всіх організацій, орієнтованих на отримання прибутку). У ринковій економіці корпорації вважаються основною інституційною формою підприємництва [12, с. 9].

З огляду на викладене приватні й певні державні ЗВО за рішенням їх юридичного власника можуть діяти як корпорації. Такий висновок впливає також зі ст. 22 Закону України «Про освіту», згідно з п. 3 котрої заклад освіти залежно від засновника може діяти як державний, комунальний, приватний чи корпоративний [14].

У СНР 2008 (глава 4, п. 4.8) наведено таке визначення НКО: «Некомерційні організації – це юридичні особи

або громадські організації, створені з метою виробництва товарів і послуг, чий статус не дозволяє їм бути джерелом доходу, прибутку або іншої фінансової вигоди для одиниць, які їх створюють, контролюють чи фінансують. На практиці їхня виробнича діяльність повинна створювати або дохід, або збиток, проте будь-який дохід, котрий вони можуть отримати, не може бути привласнений іншими інституційними одиницями. Статут організації, відповідно до якого вони створені, сформульовано таким чином, що інституційні одиниці, котрі їх контролюють чи керують ними, не мають права на свою частку в будь-яких прибутках або в інших доходах, котрі вони отримують. З цієї причини вони нерідко звільняються від оподаткування» [10]. Подібне трактування НКО наведено й у KICE, а саме: «НКО можуть створюватися приватними особами, корпораціями або органами державного управління для досягнення соціальних цілей; для надання культурних, освітніх, наукових та управлінських послуг приватним особам або корпораціям; для охорони здоров'я громадян, розвитку фізкультури та спорту; для задоволення духовних та інших потреб громадян; для захисту їхніх прав і законних інтересів, надання юридичної допомоги, а також для інших суспільно корисних цілей. ...Керівництво НКО, як правило, здійснює спеціальний орган (група посадових осіб, виконавчий комітет тощо), обраний членами НКО. Цей орган виконує такі самі функції, як і рада директорів корпорації, частково призначає управлінський персонал НКО» [12, с. 10].

Також у KICE зазначено: «НКО різноманітні за своїми характеристика-

ми: деякі з них подібні корпораціям [якими, на нашу думку, можуть бути ЗВО], деякі практично є частиною органів державного управління, а інші здійснюють діяльність, аналогічну діяльності органів державного управління, але функціонують незалежно від них. ...Основна відмінність між корпораціями [якими, на нашу думку, можуть бути й ЗВО] і органами державного управління пов'язана з відмінностями в цілях, для досягнення яких здійснюється виробництво. Корпорації виробляють продукти для ринку і прагнуть продати їх за економічно значущими (ринковими) цінами, тобто за цінами, що чинять істотний вплив на кількість продукції, яку виробники готові реалізувати, і на кількість товарів, яку покупці хотіли придбати. Ці ціни зазвичай формуються виробником з метою отримання прибутку в тривалій перспективі (або як мінімум відшкодування витрат), а в споживачів є свобода вибору на основі пропонованих цін. Корпорації поділяються на фінансові, які головним чином надають фінансові послуги, і нефінансові [зокрема, ЗВО, що можуть бути нефінансовими корпораціями], які переважно виробляють товари та надають інші (нефінансові) послуги. НКО є інституційними одиницями, створеними з метою випуску товарів або надання послуг, без мети отримання будь-якого доходу або прибутку для одиниць, які їх контролюють або фінансують. Якщо НКО надають товари та послуги споживачам за економічно значущими (ринковими) цінами, то в СНР 2008 вони розглядаються як корпорації; якщо НКО контролюються і фінансуються органами державного управління, то вони розгляда-

ються як органи державного управління» [12, с. 14].

Оскільки діюча практика класифікації інституційних секторів економіки України відносить державні й комунальні ЗВО до сектору загального державного управління який включає: «усі одиниці центральних, регіональних, місцевих органів управління; усі НКО, які контролюються і в основному фінансуються органами управління» [12, с. 26].

«НКО, які контролюються і в основному фінансуються державними установами, – це юридичні особи, які з правової точки зору не є органами управління, але вважається, що вони проводять державну політику й фактично є частиною органів загального державного управління.

Визначення контролю над НКО з боку державних органів управління визначається за п'ятьма показниками контролю:

- призначення керівників;
- положення та інші статутні й регламентні документи НКО;
- контрактні документи та угоди;
- ступінь фінансування з державного бюджету;
- можливість зазнавати ризиків» [12, с. 26].

Оскільки НКО відрізняються за своїми засновниками та функціями, вони можуть належати до різних інституційних секторів. Потрібно лише провести межу між ринковими й неринковими НКО. До ринкових належать НКО, котрі надають товари та послуги за економічно значущими (ринковими) цінами, тобто такими, що дають змогу вплинути на рівень попиту. Разом із тим статус НКО дає їм можливість мати додаткові кошти у вигляді добровільних пожертв

від приватних осіб, корпорацій або органів державного управління, за рахунок яких вони можуть одержати активи, що приносять чималі доходи від власності.

СНР 2008 і KICE чітко показують, що вітчизняні ЗВО як резидентська інституційна одиниця за рішенням юридичного власника можуть бути віднесені «до одного і тільки одного ... інституційного сектору: сектор нефінансових корпорацій; ... сектор державного управління; сектор некомерційних організацій, які обслуговують домашні господарства» [10, гл. 4, п. 4.1]. Натомість практика регулювання організаційно-правових статусів ЗВО України не узгоджується з наведеними вище положеннями міжнародних та національних інститутів.

Так, у ст. 27 Закону України «Про вищу освіту» щодо правового статусу зазначено: «Заклад вищої освіти як суб'єкт господарювання може діяти в одному із таких статусів: бюджетна установа; неприбутковий заклад вищої освіти; прибутковий заклад вищої освіти» [15]. Той самий підхід, повторимось, простежується й у Законі України «Про освіту», ст. 22 якого встановлено: «Заклад освіти як суб'єкт господарювання може діяти в одному з таких статусів: бюджетна установа; неприбутковий заклад освіти; прибутковий заклад освіти» [14]. При цьому згідно з п. 3 вказаної статті заклад освіти залежно від засновника «може діяти як державний, комунальний, приватний чи корпоративний» [14].

Визначення термінів згаданих організаційно-правових статусів вітчизняних ЗВО у вказаних законах відсутні. Водночас трактування терміна «бюджетна установа» на-

дено в Бюджетному кодексі України (ст. 2, п. 12): «бюджетні установи – органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також організації, створені ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного бюджету чи місцевого бюджету. Бюджетні установи є неприбутковими» [16].

На нашу думку, у цьому визначенні основною ознакою бюджетної установи виступають слова «повністю утримуються за рахунок відповідно державного бюджету чи місцевого бюджету», проте практика державних і комунальних ЗВО України свідчить, що в їх переважній більшості власні надходження ЗВО як плата за надання послуг, виконання робіт і цільових заходів, грантів та благодійних внесків, а також надходження від реалізації в установленому порядку продукції чи майна й іншої діяльності посідають важливе місце в загальному обсязі фінансування, тож перебування їх у статусі бюджетних установ не відповідає дійсності.

Однак згідно зі ст. 14 Податкового кодексу України «неприбуткові підприємства, установи та організації – неприбуткові підприємства, установи та організації, які не є платниками податку на прибуток підприємства відповідно до п. 133.4 ст. 133 цього Кодексу» [19]. У ПКУ також закріплено (ст. 133, п. 133.4): «до неприбуткових організацій, що відповідають вимогам цього пункту і не є платниками податку, зокрема, можуть бути віднесені: бюджетні установи...» [19].

Виконаний аналіз чинних положень НПА щодо організаційно-правових статусів ЗВО України дає до-

статньо підстав для висновку, що їх головною метою є не створення механізмів та інструментів для ефективної діяльності ЗВО, а виведення останньої із системи оподаткування. Проте перебування ЗВО в організаційно-правовому статусі «бюджетна установа», яка повністю утримується за рахунок відповідно державного бюджету чи місцевого бюджету [16, ст. 2], на наше переконання, апіорі унеможливує впровадження такої бажаної для вітчизняних ЗВО фінансової автономії з метою підвищення ефективності їхньої діяльності.

Підсумовуючи викладене, доходимо таких висновків.

1. У сучасній ринковій економіці ЗВО є інституціональними одиницями країни, чия діяльність регулюється багатьма положеннями міжнародних і національних інститутів (нормативно-правових актів), що розглядаються регуляторами освітньої діяльності ЗВО.

2. Під політикою забезпечення ефективності освітньої діяльності

ЗВО в контексті євроінтеграції ми розуміємо комплекс цілей та заходів інституційних одиниць нашої держави (Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади у сфері вищої освіти – Міністерства освіти і науки України, інших міністерств і відомств, котрі мають у своєму підпорядкуванні ЗВО, недержавні, у т. ч. приватні, ЗВО, що забезпечують виконання стратегічних і короткострокових завдань із забезпечення ефективності освітньої діяльності вітчизняних ЗВО відповідно до політики Європейського простору вищої освіти.

3. Чинні організаційно-правові статуси ЗВО України не відповідають положенням міжнародних та національних інститутів, які визначають місце інституційних одиниць у конкретних секторах (підсекторах) сучасної економіки. Така невідповідність є серйозною перешкодою на шляху підвищення ефективності діяльності ЗВО України.

Список використаних джерел

1. Human Development Report 2020. *United Nations Development Programme*. URL: <http://hdr.undp.org/en/2020-report>.
2. Ефективне фінансування освіти – запорука її розвитку / Ю. М. Вітренко, В. О. Ворона та ін. *Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні : монографія / за заг. ред В. Г. Кременя*. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. С. 157–163. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/726223/1/nac%20dopovid%202021%20color%201%20%281%29.pdf>.
3. Державний класифікатор продукції та послуг ДК 016:2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v457a609-10#Text>.
4. Економічні відносини у системі вищої освіти: модернізація в умовах інноваційної економіки : монографія / Ю. Вітренко, В. Ворона, Д. Кірієнко та ін. ; за ред. Ю. Вітренка. Київ : Ін-т вищої освіти НАПН України, 2017. 179 с. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/mon_Ek_vidnosyny_VO-Ukraine_Modernizac_IVO-2017-179p_avtors-kolektiv.pdf.
5. Механізми розширення фінансової автономії закладів вищої освіти України : кол. монографія / Ю. Вітренко, І. Власова, В. Ворона та ін. ; за заг. ред. Ю. Вітренка. Київ : Ін-т вищої освіти НАПН України, 2020. 240 с. <https://ihed.org.ua/wp-content/>

uploads/2021/04/Mekhanizmy-fin-avtonomii-zVO-Ua_mon_IVO-2020-240p_avtors-kollektiv.pdf.

6. Вітренко Ю. М. Освіта як вид економічної діяльності. *Економіка України*. 2011. № 10. С. 4–15.

7. Вітренко Ю. М. Освіта України в Системі національних рахунків. *Вища освіта України*. 2013. № 3 (50). С. 9–22. URL: https://wou.npu.edu.ua/images/arhiv/2013/WOU_3_2013.pdf.

8. Ворона В. О. Визначення організаційно-правового статусу ВНЗ відповідно до СНР 2008. *Освіта і наука в умовах глобальних трансформацій* : зб. матеріалів Всеукраїнської наукової конференції. Дніпро : СПД «Охотнік», 2017. С. 17–21. URL: <http://www.twirpx.com/file/2386795/>.

9. Вітренко Ю. М. Вимірювання результатів економічної діяльності державних і комунальних закладів вищої освіти України як суб'єктів сучасної ринкової економіки. *Освітня аналітика України*. 2019. Вип. 1 (5). С. 31–44. URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/09/1_2019.pdf.

10. System of National Accounts 2008. URL: <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/SNA2008.pdf>.

11. Methodology of national education accounts. UNESCO. 2016. URL: <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/methodology-of-national-education-accounts-2016-en.pdf>.

12. Класифікація інституційних секторів економіки (KICE) : наказ Державної служби статистики України від 03.12.2014 № 378. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/klasf/st_kls/op_kise_2016.htm.

13. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (у редакції від 01.01.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

14. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII (у редакції від 08.08.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

15. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII (у редакції від 16.07.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

16. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI (у редакції від 20.09.2015). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/ed20150920#Text>.

17. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження середньострокового бюджетного планування : Закон України від 06.12.2018 № 2646-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2646-19>.

18. Результати моделювання формули розподілу видатків за статтею «Підготовка кадрів ЗВО та забезпечення діяльності їх баз практики» на 2021 рік. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/rozpodil-koshtiv-z-derzhavnogo-byudzhetu-mizh-zakladami-vishoyi-osviti-u-2020>.

19. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.

Victoriia Vorona

Ph. D. (Pedagogy), Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine, v.vorona@ihed.org.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6944-3833>

EFFECTIVENESS OF THE EDUCATIONAL ACTIVITY REGULATION OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS OF UKRAINE: REGULATORY AND LEGAL ASPECT

Abstract. *An analysis of the main problem of the effectiveness of educational activities of higher education institutions (HEIs) in Ukraine and the influence of international and national legal institutions, which should become the methodological basis for higher education is carried out. The study of the normative-legal regulations governing the educational activities of the HEIs of Ukraine and their compliance with the requirements of the modern economy showed that the domestic regulations do not contain clear norms measuring the results of their activities. The institutions that regulate and influence the educational activities of the HEIs are mentioned. They include System of National Accounts 2008 (SNA, 2008), Methodology of National Education Accounts (UNESCO, 2016) Classification of Institutional Sectors of the Economy (CISE), whose norms should become binding and should be reflected in Ukrainian legislation in the field of higher education. The attention is focused on the latest scientific publications and recommendations, i.e. "Economic relations in the system of higher education: Modernization in the conditions of the innovative economy: monograph" and "Mechanisms for extending financial autonomy of higher education institutions of Ukraine: collective monograph". This is confirmed by the challenges of a systematic approach to the problems of the regulatory and legal regulation of the effectiveness of educational activities in the context of university autonomy and should be addressed by the HEI monitoring system (internal indicators of efficiency). The role of higher education services and innovations in higher education perception of the efficiency (quality) of these services between the provider of higher education services (HEI) and the consumer of higher education services (applicant for higher education) is emphasized in the article. The study does not purport to be a final solution to the problems, but still requires formulation, comparison and interaction with international institutions, which should be reflected in Ukrainian legislation in the field of higher education. The list of measures proposed by the author, consisting of a change in the organizational and legal status of the Ukrainian HEIs in accordance with the requirements and provisions of international and national institutions of the modern economy, will promote to regulate the effectiveness of the educational activities of the HEIs and help to achieve their autonomy.*

Keywords: *classification of institutional sectors of the economy, regulations in higher education, normative-legal regulation of the effectiveness of educational activities, System of national accounts 2008.*

References

1. United Nations Development Programme. (n. d.). *Human Development Report 2020*. Retrieved from <http://hdr.undp.org/en/2020-report>.
2. Vitrenko, Yu. M., & Vorona, V. O. (2021). Effective financing of education is the key to its development. In V. H. Kremen (Ed.). *National report on the state and prospects of education in Ukraine* (pp. 157-163). Kyiv: KONVI PRINT. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/726223/1/nac%20dopovid%202021%20color%201%20%281%29.pdf> [in Ukrainian].

3. State Committee of Ukraine for Technical Regulation and Consumer Policy. (2010). *State Classification of Products and Services DK 016:2010* (Order No. 457, October 11). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v457a609-10#Text> [in Ukrainian].
4. Vitrenko, Yu., Vorona, V., Kiriiienko, D., Kovtunets, V., Melnyk, S., & Musiiienko, O. (2017). *Economic relations in the system of higher education: modernization in an innovative economy*. Kyiv: Institute of Higher Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Retrieved from https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/mon_Ek_vidnosyny_VO-Ukrainy_Modernizac_IVO-2017-179p_avtors-kolektiv.pdf [in Ukrainian].
5. Vitrenko, Yu., Vlasova, I., Vorona, V., Zhyliiaiev, I., Melnyk, S., Kovtunets, V., & Bazeliuk, O. (2020). *Mechanisms for expanding the financial autonomy of higher education institutions in Ukraine*. Kyiv: Institute of Higher Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/Mekhanizmy-fin-atvonomii-zVO-Ua_mon_IVO-2020-240p_avtors-kollektiv.pdf [in Ukrainian].
6. Vitrenko, Yu. M. (2011). Education as a type of economic activity. *Ukraine economy*, 10, 4-15 [in Ukrainian].
7. Vitrenko, Yu. M. (2013). Education of Ukraine in the System of National Accounts. *Higher education in Ukraine*, 3, 9–22. Retrieved from https://wou.npu.edu.ua/images/arhiv/2013/WOU_3_2013.pdf [in Ukrainian].
8. Vorona, V. O. (2017). Determining the organizational and legal status of universities in accordance with the SNA 2008. *Education and science in the context of global transformations* (pp. 17-21). Retrieved from <http://www.twirpx.com/file/2386795/> [in Ukrainian].
9. Vitrenko, Yu. M. (2019). Measuring the results of economic activity of state and municipal higher education institutions of Ukraine as entities of modern market economy. *Educational Analytics of Ukraine*, 1, 31-44. Retrieved from https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/09/1_2019.pdf [in Ukrainian].
10. European Communities, International Monetary Fund, Organization for Economic Co-operation and Development, United Nations and World Bank. (2009). *System of National Accounts 2008*. Retrieved from <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/SNA2008.pdf>.
11. UNESCO. (2016). *Methodology of national education accounts*. Retrieved from <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/methodology-of-national-education-accounts-2016-en.pdf>.
12. State Statistics Service of Ukraine. (2014). *Classification of institutional sectors of the economy* (Order No. 378, December 3). Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/klasf/st_kls/op_kise_2016.htm [in Ukrainian].
13. Verkhovna Rada of Ukraine. (1996). *Constitution of Ukraine* (Act No. 254k/96-VR, June 28). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
14. Verkhovna Rada of Ukraine. (2017). *About education* (Act No. 2145-VIII, September 5). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
15. Verkhovna Rada of Ukraine. (2014). *On Higher Education* (Act No. 1556-VII, July 1). Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page> [in Ukrainian].
16. Verkhovna Rada of Ukraine. (2010). *Budget Code of Ukraine* (Act No. 2456-VI, July 8). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/ed20150920#Text> [in Ukrainian].
17. Verkhovna Rada of Ukraine. (2018). *On amendments to the Budget Code of Ukraine regarding the introduction of medium-term budget planning* (Act No. 2646-VIII, December 6). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2646-19> [in Ukrainian].

18. Ministry of Education and Science of Ukraine. (n. d.). *The results of modeling the formula for the distribution of expenditures under the article "Training of freelancers and ensuring the operation of their bases of practice" for 2021*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/rozpodil-koshtiv-z-derzhavnogo-byudzhetu-mizh-zakladami-vishoyi-osviti-u-2020> [in Ukrainian].

19. Verkhovna Rada of Ukraine. (2010). *Tax Code of Ukraine* (Act No. 2755-VI, December 2). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> [in Ukrainian].

Попкова Л. В.

науковий співробітник сектору системного та телекомунікаційного забезпечення відділу освітнього інформаційного забезпечення ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна, popkova@mon.gov.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9434-1775>

Ханюк Т. О.

молодший науковий співробітник сектору фінансово-економічної звітності відділу освітнього інформаційного забезпечення ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна, khanyuk@mon.gov.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5442-8243>

ТЕХНОЛОГІЯ ОПРАЦЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЇ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ІЗ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ

Анотація. У статті проаналізовано методи збору й опрацювання інформації в системі управління підготовкою фахівців із вищою освітою на основі застосування комп'ютерних технологій. Аналіз наукових джерел засвідчив, що існуючі технології збору та опрацювання інформації в облікових системах бюджетних установ потребують удосконалення й осучаснення. Авторами побудовано узагальнену технологічну схему збору та опрацювання інформації від закладів вищої освіти, установ і організацій, які перебувають в управлінні Міністерства освіти і науки України (МОН). Гарантією належного зростання освітнього потенціалу закладів освіти є ефективне управління не тільки освітнім процесом у них, а й ресурсним забезпеченням, зокрема державним нерухомим майном, що закріплено закладами на правах оперативного управління. Для його обліку в МОН запроваджено автоматизовану систему «Юридичні особи», технічним адміністратором якої є ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Авторами на основі розроблених методичних рекомендацій окреслено порядок дій користувачів зазначеної системи при підготовці звітів про державне майно, побудовано технологічну схему опрацювання отриманої інформації. Для реалізації функцій управління вищою освітою в частині розподілу державного замовлення між виконавцями в МОН запроваджено та використовується програмно-технологічний комплекс, що застосовує інформаційно-комунікаційну технологію збору й передання даних. У статті приділено увагу порядку формування закладами вищої освіти критеріїв конкурсного відбору із застосуванням розробленого програмного забезпечення, системі вхідного контролю інформації. Окреслено подібні та відмінні технологічні рішення вказаних систем.

Ключові слова: державне майно, технологія збору, державне замовлення, критерії конкурсного відбору, інформаційно-комунікаційні технології, АС «Юридичні особи», Єдиний реєстр об'єктів державної власності.

JEL classification: I21, I23, Y10.

DOI: 10.32987/2617-8532-2021-5-66-78.

Реформа системи вищої освіти України вимагає нових підходів до функціонування всіх її складових, забезпечення продуктивної роботи

закладів вищої освіти, що насамперед передбачає вдосконалення системи управління галуззю. У сучасних умовах виконання функцій держав-

© Попкова Л. В., Ханюк Т. О., 2021

ного управління в будь-якій сфері не можливе без використання великих обсягів інформаційних ресурсів, що потребує практичного застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), пов'язаних із численними мережами, різноманітними каналами та способами передання інформації, опрацюванням і аналізом великих масивів даних.

Аналіз наукових джерел засвідчив, що застосування сучасних технологій у різноманітних сферах управлінської діяльності сприяє розвитку інноваційних процесів у всіх ланках управління.

Упровадженню комп'ютерних систем та інформаційних технологій у сферу бухгалтерського обліку, технології опрацювання даних щодо державного майна присвятили свої дослідження О. А. Барабаш, М. М. Бенько, В. В. Гапон, Р. Т. Джога, М. В. Корягін, С. С. Свірко, Л. М. Сінельник та інші українські науковці. У своїх працях вони доводять, що для забезпечення ефективного функціонування облікової системи в бюджетних закладах і установах технологія збору й опрацювання інформації потребує постійного вдосконалення, а отже, дослідження та системного аналізу.

Зокрема, М. М. Бенько окреслено актуальні питання автоматизації бухгалтерського обліку на основі інформаційних технологій, визначено теоретико-методологічні засади й практичний інструментарій застосування сучасних інформаційних технологій та систем у бухгалтерському обліку [1].

М. В. Корягін запропонував новий погляд на визначення структури методології бухгалтерського обліку, дослідив проблему проце-

дурного та адитивного підходів до її побудови [2].

Праці Р. Т. Джоги, С. В. Свірко, Л. М. Сінельник присвячені розкриттю ролі бухгалтерського обліку в управлінні бюджетними установами, окресленню його функцій і завдань [3].

У свою чергу, В. В. Гапон, О. А. Барабаш виконали аналітичне дослідження складу державного нерухомого майна закладів вищої освіти (ЗВО) за даними АС «Юридичні особи» [4; 5].

Теоретико-методологічному обґрунтуванню ефективних фінансово-економічних моделей розвитку вищої освіти присвячена праця авторського колективу під керівництвом І. М. Грищенка. Одним із питань, на якому зосереджуються дослідники, є зростаюча пріоритетна роль матеріально-технічного забезпечення в умовах інтенсифікації навчального процесу через упровадження новітніх технологій навчання, інформатизації, посилення практичної підготовки студентів, що вимагає додаткових площ, зміни їх видової структури. На думку авторів, забезпечення розвитку й ефективного використання матеріально-технічної бази ЗВО є одним із визначальних чинників формування належної якості освітніх послуг, які ними надаються [6].

Проблемам розроблення та впровадження ІКТ у систему управління підготовкою фахівців із вищою освітою, зокрема у процес формування державного замовлення на підготовку кваліфікованих кадрів, присвячені дослідження В. В. Гапон, Л. В. Попкової, Л. Л. Чимбай, О. А. Барабаш [7; 8].

У сфері управління освітою, як і в кожній галузі, ІКТ широко використовуються для передання, збору,

опрацювання, зберігання, подання, інформації й матеріалів, необхідних для прийняття виважених управлінських рішень. При цьому різні види управлінської діяльності мають неоднакову інформаційну потребу.

Зокрема, механізм державного регулювання процесів підготовки здобувачів вищої освіти повинен, з одного боку, уможливити повніше використання світових досягнень науково-технічного прогресу в національній економіці, з другого – регулювати обсяги підготовки кадрів відповідно до попиту ринку праці та освітніх послуг. Важливим чинником регулювання освітніх процесів у напрямі підвищення якості кадрового забезпечення пріоритетних галузей економіки є державне замовлення.

Міністерство освіти і науки України, як державний замовник на підготовку фахівців із вищою освітою, здійснює розподіл обсягів державного замовлення між виконавцями, котрими виступають ЗВО. Для реалізації цієї функції в МОН використовується інформаційно-аналітична система, розроблено та впроваджено інформаційно-комунікаційну технологію збору та передавання даних щодо показників прийому здобувачів і випуску фахівців, формування критеріїв конкурсного відбору виконавців державного замовлення.

Система підготовки фахівців із вищою освітою вимагає продуктивної роботи ЗВО. Важливу роль у цьому питанні відіграє не тільки навчальний процес, спрямований на підготовку фахівців, а й ресурсне забезпечення, однією з основних складових якого є державне нерухоме майно, що забезпечує функціонування та надання освітніх послуг державними ЗВО.

Ефективне управління закладами освіти й державним майном, закріпленим за ними на правах оперативного управління, є запорукою сталого, належного розвитку освітнього потенціалу цих закладів освіти.

На рівні центральних органів виконавчої влади з метою автоматизації процесів збору інформації про юридичних осіб, підзвітних органу влади, та їхні об'єкти державного майна Фондом державного майна України (ФДМУ) розроблено автоматизовану систему «Юридичні особи» (АС «Юридичні особи»).

Хоча функції та завдання зазначених систем різні, методика збору інформації в них обох передбачає однотипні технології, що ґрунтуються на використанні телекомунікаційних засобів. Узагальнена технологічна схема збору інформації наведена на рис. 1.

Із метою отримання інформації в цих системах застосовується програмне забезпечення, що у вигляді інсталяційного пакета передається підзвітним закладам і установам для розгортання робочого місця користувача. Заповнені таблиці повертаються для опрацювання та інтегруються в основну базу даних (БД).

Незважаючи на численні наукові дослідження, в яких розглядалися питання обліку матеріально-технічного забезпечення ЗВО, впровадження сучасних технологій у процес формування інформаційних ресурсів системи управління вищою освітою, ці питання залишаються недостатньо вивченими.

Метою статті є аналіз упровадження комунікаційних технологій у процес збору й опрацювання інформації в системі управління під-

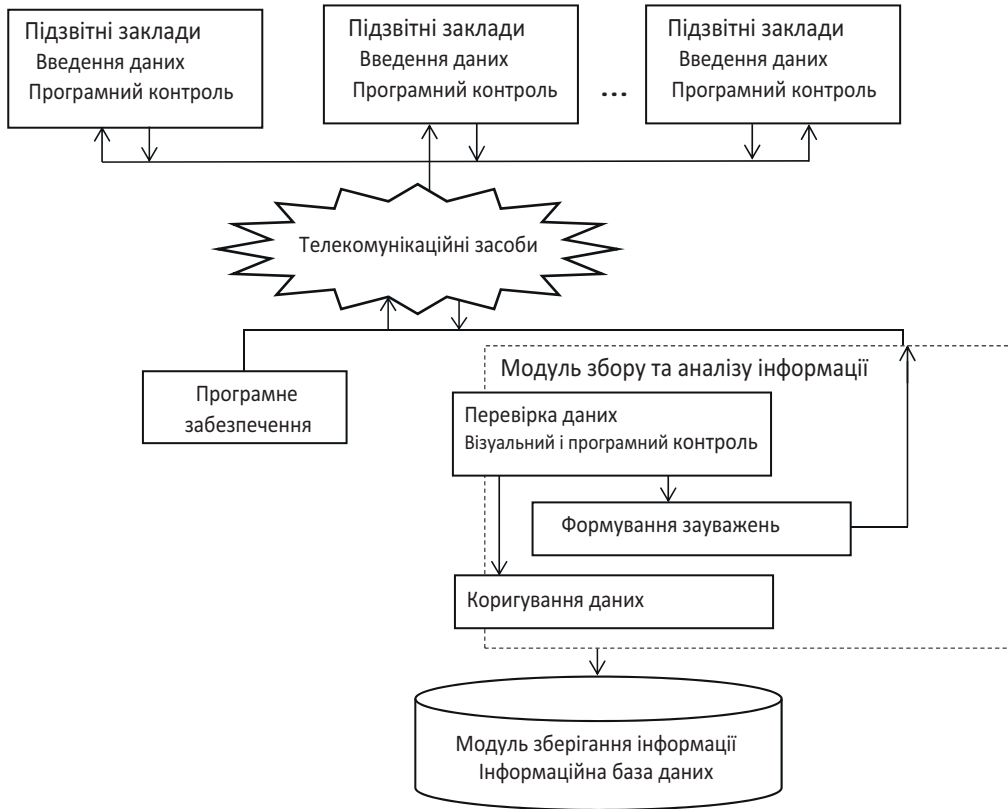

Рис. 1. Узагальнена технологічна схема збору та опрацювання інформації в системах управління майном і підготовкою фахівців із вищою освітою

Побудовано авторами.

готовкою фахівців із вищою освітою та системі управління майном ЗВО й установ, що перебувають у сфері управління МОН. Правовою основою дослідження є законодавчі урядові акти, нормативні відомчі документи, інформаційні, методичні, рекомендаційні листи та інструкції.

Відповідно до Закону України «Про управління об'єктами державної власності» [9], для задоволення державних і суспільних потреб, реалізації прав держави як власника об'єктів державного майна, ефективного управління державним сектором економіки Кабінет Міністрів України постановив провести реєстрацію

нерухомого майна державних підприємств, установ та організацій, забезпечити формування й ведення Єдиного реєстру об'єктів державної власності України (далі – Реєстр). Він є автоматизованою системою збору, обліку, накопичення, обробки, захисту та надання інформації про нерухоме майно.

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Єдиний реєстр об'єктів державної власності» [10], розроблена ФДМУ АС «Юридичні особи» введена в експлуатацію в МОН відповідним наказом [11]. АС «Юридичні особи» автоматизує подання інфор-

мації до Реєстру в електронному й паперовому виглядах, забезпечує обмін між Держстатом, ФДМУ та центральними органами виконавчої влади переліками юридичних осіб, їхніми реєстраційними даними з Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України (ЄДРПОУ).

Відповідальним за впровадження АС «Юридичні особи» в закладах і установах системи освіти, збір звітів в електронному вигляді, опрацювання інформації про об'єкти державного майна, ведення й адміністрування БД цієї автоматизованої системи на рівні МОН визначено Державну наукову установу «Інститут освітньої аналітики» (ДНУ «ІОА»).

Для організації збору даних та надання необхідної методичної допомоги відповідальним особам (*далі* – користувачам) закладів і установ системи освіти на офіційному сайті МОН розміщено розроблені працівниками ДНУ «ІОА» Методичні рекомендації щодо роботи з АС «Юридичні особи» для формування звіту «Відомості про нерухоме державне майно» [12]. У цьому документі сформульовано основні вимоги до інформації про об'єкти державної власності, яка обов'язково має бути в БД МОН, а також описано покрокові дії користувачів системи для встановлення АС «Юридичні особи», порядок подання звітів до МОН, обміну даними між міністерством і юридичними особами системи освіти, надано інструкцію щодо адміністрування системи. На сайті також розміщено інсталяційні файли системи, Керівництво користувача автоматизованої системи «Юридичні особи», Класифікатор державного майна.

Відповідальні співробітники ДНУ «ІОА» забезпечують збір інфор-

мації від 1472 юридичних осіб, що звітують про майно, для 861-ї з яких основним видом економічної діяльності є професійно-технічна освіта, для 269-и – вища освіта, для 38-и – дослідження й експериментальні розробки, для 33-х – освіта у сфері спорту та відпочинку, культури, інші види освіти. Щоб допомогти користувачам закладів і установ у розв'язанні проблем, які виникають у ході підготовки даних із метою оновлення Реєстру, співробітники ДНУ «ІОА» проводять індивідуальні консультації з використанням засобів телекомунікаційного зв'язку.

На рис. 2 схематично зображено порядок дій користувачів АС «Юридичні особи», необхідних для оновлення Реєстру, в закладах та установах освіти і науки. При першому встановленні або відновленні системи після технічного збою користувачі виконують два перших пункти: 1) відправляють запит на формування файлу першої посилки, де вказують код ЄДРПОУ й повну назву закладу/установи; 2) встановлюють АС «Юридичні особи» з обов'язковим використанням отриманого файлу першої посилки, сформованого для конкретного закладу/установи. Порядок дій, починаючи з п. 3, користувачі виконують щоквартально або в разі нагальної потреби оновлення БД об'єктів державної власності системи освіти.

Оскільки інформація від підзвітних закладів і установ готується засобами програмного забезпечення, встановленого на робочому місці користувача, та вводиться в інформаційні таблиці, які мають структуру, подібну до зведеної БД системи, отримані дані без додаткової обробки імпортується в БД. Електронні

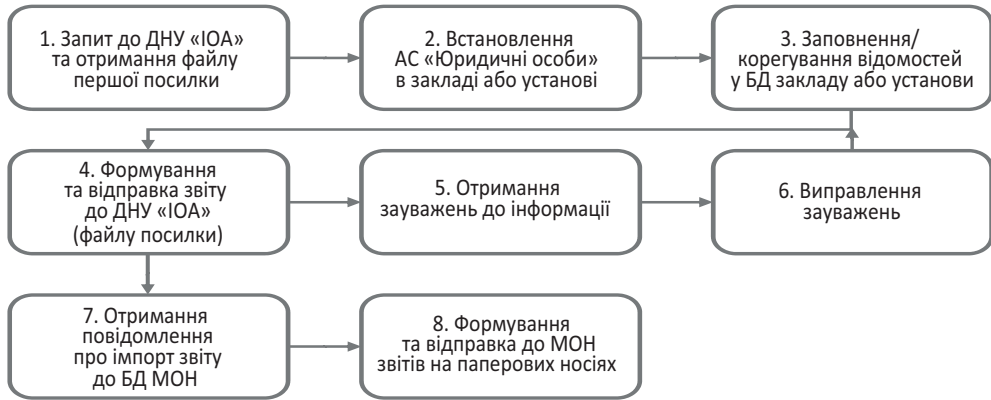

Рис. 2. Порядок дій користувачів АС «Юридичні особи» в закладах та установах освіти і науки

Побудовано авторами.

звіти про державне майно, що перебуває в оперативному управлінні державних закладів/установ освіти, щоквартально надаються засобами телекомунікаційного зв'язку в МОН для подальшого опрацювання. Після одержання звіту відповідальними

працівниками ДНУ «ІОА» проводиться аналіз отриманої інформації за технологічною схемою (рис. 3). Контроль інформації здійснюється візуально.

На першому етапі перевіряється дата складання звіту. У разі якщо

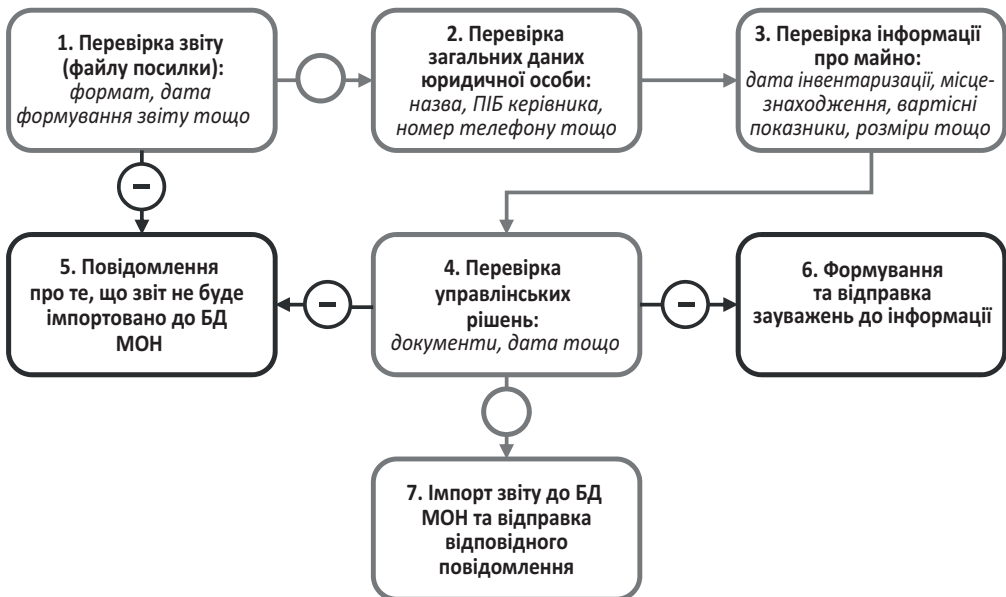

Рис. 3. Технологічна схема аналізу звітів, отриманих від закладів та установ освіти і науки

Побудовано авторами.

дата формування даних менша, ніж останнього імпортованого до БД звіту, імпорт отриманої інформації не здійснюється. Також не імпортуються файли, формат котрих не відповідає вимогам автоматизованої системи. У цих випадках відповідальній особі закладу/установи надсилається повідомлення з переліком зауважень і наступним порядком дій для виправлення помилок.

Далі проводиться перевірка адресно-довідкової й інформаційної частин даних щодо юридичної особи, а саме: найменування закладу/установи, ПІБ керівника, відокремлені структурні підрозділи тощо.

Наступний крок полягає в перевірці відомостей щодо об'єктів майна: контролюються дати інвентаризації, вартісні показники, розміри земельних ділянок, площі будівель, розміри споруд, місцезнаходження об'єкта та ін. Особлива увага приділяється аналізу відповідності класифікації об'єктів майна Класифікатору державного майна, затвердженому наказом ФДМУ від 15.03.2006 № 461 [13]. У разі виявлення дублювання даних або вилучення інформації про об'єкти майна звіт не імпортується.

В останню чергу перевіряються об'єкти майна, щодо яких було прийнято управлінське рішення. У цьому випадку перевіряються повнота інформації; наявність відомостей про документи, відповідно до котрих прийнято управлінське рішення; код ЄДРПОУ та назва юридичної особи, якій передано об'єкти майна, тощо.

За результатами виконаного аналізу інформації створюється повідомлення про імпорт звіту чи перелік зауважень до неї. Зведена звітна інформація готується та подається

МОН до ФДМУ відповідно до Інструктивного листа ФДМУ від 11.05.2006 № 10-15-6871 [14].

Крім того, щоквартально складається перелік юридичних осіб, що перебувають у сфері управління МОН, та здійснюється експорт даних до Держстату. У відповідь надходять оновлені перелік юридичних осіб і адресно-довідкова інформація про них.

Після імпорту даних від Держстату аналізуються зміни в них, а саме додані до переліку нові юридичні особи й ті, які були ліквідовані протягом останнього кварталу. Для новостворених юридичних осіб формуються файли першої посилки з метою встановлення АС «Юридичні особи» та подальшого звітування. Стосовно ліквідованих юридичних осіб перевіряється інформація в АС «Юридичні особи» МОН про наявність управлінських рішень щодо об'єктів майна.

Розглянемо докладніше технологію збору й опрацювання інформації від ЗВО в системі підготовки фахівців із вищою освітою.

У 2021 р. листом директорату фахової передвищої, вищої освіти, на виконання Закону України «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів» [15], Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку формування державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів» (зі змінами і доповненнями) [16], наказів МОН щодо затвердження Критеріїв конкурсного відбору виконавців державного за-

мовлення на підготовку магістрів (на основі ступеня бакалавра) [17] і підготовку бакалаврів (на основі освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста) [18], ДНУ «ІОА» доручено провести модернізацію раніше розробленого програмного забезпечення формування й розподілу обсягів державного замовлення, виконати розсилку програмного забезпечення ЗВО, забезпечити збір та опрацювання отриманої інформації.

Автоматизований розподіл місць державного замовлення за спеціальностями між ЗВО для ступеня магістра на основі здобутого ступеня бакалавра здійснюється на підставі дев'яти критеріїв, що характеризують наукову діяльність закладу, якість кадрового забезпечення, навчання та міжнародного визнання, привабливість кожної спеціальності; для ступеня бакалавра на основі освітньо-кваліфікаційного рівня (ОКР) молодшого спеціаліста – на підставі шести критеріїв.

Оновлене програмне забезпечення для ЗВО у вигляді інсталяційного пакета й інструкція користувача розміщені на сайті МОН. До складу програмного забезпечення включені основні класифікатори (перелік ЗВО, ступені та основи освіти, спеціальності), таблиці з додатковою інформацією (пропозиції щодо обсягів прийому магістрів на основі ступеня бакалавра й бакалаврів на основі ОКР молодшого спеціаліста; обсяги прийому за ступенями освіти та спеціальностями, що затверджені постановою КМУ у 2021 р.; пропозиції обсягів випуску фахівців ОКР молодшого спеціаліста закладами фахової передвищої освіти всіх форм власності у 2021 р.).

Засобами програмного забезпечення заклади формують таблицю з даними для розрахунку критеріїв за переліком спеціальностей, які були подані ЗВО в пропозиціях обсягів прийому відповідних ступенів і основ освіти. Процедура формування таблиць передбачає вхідний контроль інформації та забезпечує мінімізацію операторської роботи за рахунок автоматичного внесення показників, що були сформовані в попередньому році й зберігаються в БД. Уведення даних для певного ЗВО програмно дозволяється тільки за його спеціальностями.

Розрахунок критеріїв здійснювався відповідно до введеної інформації за кожними спеціальністю, ступенем і основами освіти. Окремі критерії формуються на основі одного показника, що вноситься користувачем, як-от: регіональний критерій, критерій акредитованості магістерської чи бакалаврської освітньої програми, критерій наявності аспірантури та/або докторантури за визначеною спеціальністю, критерій популярності магістерських програм ЗВО (для ступеня магістра), критерій наявності закладів фахової передвищої освіти у структурі закладу вищої освіти, що здійснюють прийом та випуск фахівців за цією спеціальністю (для ступеня бакалавра).

З метою визначення критерію К1 для ступеня магістра враховуються кілька показників, кожний із котрих уводиться самостійно користувачем із забезпеченням візуального контролю. Для його розрахунку надавалася чисельність науково-педагогічних і наукових працівників, які працювали у ЗВО за основним місцем роботи, та науково-педагогічних і

наукових працівників, котрі мають щонайменше 5 наукових публікацій, які були включені в наукометричні бази Scopus або Web of Science Core Collection.

Для визначення певних критеріїв попередньо складалися додаткові таблиці із загальною інформацією. Зокрема, таблиця зі заздалегідь розрахованим значенням наукової діяльності ЗВО для ступеня магістра, з кількістю випускників ступеня бакалавра та ОКР молодшого спеціаліста за кожною спеціальністю для всіх закладів освіти й форм фінансування. У разі необхідності внесення такої інформації вона автоматично відображається в таблиці вводу.

Від ЗВО засобами телекомунікаційного зв'язку дані передаються відповідальним виконавцям, які є адміністраторами програмно-технологічного комплексу підтримки прийняття управлінських рішень МОН у сфері підготовки здобувачів вищої освіти, для подальшого опрацювання та контролю. У 2021 р. прийнято й опрацьовано інформацію від 140 ЗВО зі структурними підрозділами й 4 закладів фахової передвищої освіти, що готують фахівців ступеня бакалавра на основі ОКР молодшого спеціаліста.

Отримані таблиці мають структуру й формат, які відповідають зведеним інформаційній БД, тому без додаткової обробки імпортуються в проміжну таблицю для попереднього автоматичного контролю за визначеними контрольними співвід-

ношеннями показників, а після цього – у зведену БД, що є основою формування та аналізу матеріалів для конкурсної комісії МОН і подальшого прийняття керівництвом управлінських рішень.

Аналіз технологій і методів збору інформації у двох системах, що запроваджені й використовуються в системі управління галуззю освіти, загалом засвідчив використання однотипних методів формування та передання інформації від підзвітних закладів, які полягають у формуванні даних засобами програмного забезпечення й передаванні їх із залученням телекомунікаційних мереж.

При формуванні даних про нерухоме майно користувачами АС «Юридичні особи» виконується здебільшого ручне введення з візуальним контролем, що знижує якість роботи оператора, підвищує навантаження на нього та ускладнює вхідний контроль при зведенні даних. Це можна пояснити характером і складом інформації, котра вводиться.

У програмно-технологічному комплексі, який використовується в управлінні системою підготовки фахівців із вищою освітою, застосовуються програмний контроль великої кількості показників і елементи автоматичного заповнення полів, що забезпечує більшу надійність даних.

Предметом подальших досліджень має стати вдосконалення методів збору та опрацювання інформації на основі застосування сучасних технологій.

Список використаних джерел

1. Бенько М. М. Інформаційні системи і технології в бухгалтерському обліку : монографія / Київ. нац. торг.-екон. ун-т. Київ, 2010. 336 с.

2. Корягін М. В. Системний та процесний підходи до вивчення бухгалтерського обліку та його методології. *Вісник Дніпропетровського університету. Сер. : економіка*. 2013. Т. 21. Вип. 7 (4). С. 223–229. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumov_2013_21_7\(4\)_36](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumov_2013_21_7(4)_36).

3. Джога Р. Т., Свірко С. В., Сінельник Л. М. Бухгалтерський облік у бюджетних установах : підручник. Київ : КНЕУ, 2003. 483 с.

4. Гапон В. В., Барабаш О. А., Ханюк Т. О. Аналіз державного нерухомого майна вищих навчальних закладів. *Вісник Хмельницького національного університету. Сер. : економічні науки*. 2015. № 4 (2). С. 200–206. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2015_4%282%29_41.

5. Гапон В. В., Барабаш О. А. Моніторинг показників матеріально-технічного забезпечення закладів вищої освіти. *Освітня аналітика України*. 2021. № 1 (12). С. 39–54. URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2021/05/3_Gapon_Barabash_112_2021_39_54.pdf.

6. Теоретико-методологічне обґрунтування ефективних фінансово-економічних моделей розвитку вищої школи : монографія. / за заг. ред. чл.-кор. НАПН України, д-ра екон. наук., проф. І. М. Грищенка. Київ, 2014. 260 с. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/viddil-5_mon_Finansovo-ekonomich-modili_2014_260.pdf.

7. Гапон В. В. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій для формування державного замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою. *Вісник Хмельницького національного університету. Сер. : економічні науки*. 2010. № 6. Т. 2. С. 28–34. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2010_6_2/028-034.pdf.

8. Підходи до формування державного замовлення на підготовку здобувачів вищої освіти в Україні / В. В. Гапон, Л. Л. Чимбай, О. А. Барабаш, Л. В. Попкова. *Вісник Хмельницького національного університету. Сер. : економічні науки*. 2018. № 2. С. 25–32. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/pdfbase/2018/2018_2/jrn/pdf/6.pdf.

9. Про управління об'єктами державної власності : Закон України від 21.09.2006 № 185-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text>.

10. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр об'єктів державної власності : постанова Кабінету Міністрів України від 14.04.2004 № 467. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/467-2004-%D0%BF#Text>.

11. Щодо запровадження автоматизованої системи «Юридичні особи» в навчальних закладах і установах МОН : наказ Міністерства освіти і науки України від 19.01.2009 № 23. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-zaprovadzhennya-avtomatizovanoyi-sistemi-yuridichni-osobi-v-navchalnih-zakladah-i-ustanovah-mon>.

12. Методичні рекомендації щодо роботи з АС «Юридичні особи» для формування звіту «Відомості про нерухоме державне майно». URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/peredacha-mayna/Avtomatyizovana%20systema/metod_rek_11_25.03.pdf.

13. Про затвердження Класифікатора державного майна : наказ Фонду державного майна України від 15.03.2006 № 461. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0461224-06#Text>.

14. Інструктивний лист : лист Фонду державного майна України від 11.05.2006 № 10-15-6871. URL: <http://www.shhttps://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0461224-06#Textpfu.gov.ua/ua/content/spf-stateproperty-forming.html>.

15. Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів : Закон України від 20.11.2012 № 5499-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5499-17#Text>.

16. Про затвердження Порядку формування державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення

кваліфікації та перепідготовку кадрів : постанова Кабінету Міністрів України від 15.04.2013 № 306. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP130363?an=1>.

17. Про затвердження Критеріїв конкурсного відбору виконавців державного замовлення на підготовку магістрів у закладах вищої освіти, які знаходяться у сфері управління Міністерства освіти і науки України : наказ Міністерства освіти і науки України від 03.05.2018 № 445. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0625-18#Text>.

18. Про затвердження Критеріїв конкурсного відбору виконавців державного замовлення на підготовку бакалаврів на основі освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста у закладах вищої освіти, що належать до сфери управління Міністерства освіти і науки України : наказ Міністерства освіти і науки України від 06.05.2019 № 611. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0559-19#Text>.

Larysa Popkova

SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine, popkova@mon.gov.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9434-1775>

Tetiana Khaniuk

SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine, khanyuk@mon.gov.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5442-8243>

INFORMATION PROCESSING TECHNOLOGY IN THE TRAINING SYSTEM OF HIGHER EDUCATION SPECIALISTS

Abstract. *The article analyzes the organization of collection and processing of information from higher education institutions (HEIs) in the software and technological system for the formation and distribution of public procurement in the automated system "Legal entities" (AS "Legal entities"). This system ensures the submission of information to the Unified register of state property objects and is used for the recording of state real property transferred to the operational administration of HEIs. The material and technical support of educational institutions is a determining factor in the proper performance of their functions in providing quality educational services, organizing and implementing scientific projects. The analysis of research of domestic scientists on certain issues showed that the technology of information collection and processing in budgetary institutions requires continuous improvement and practical application of information and communication technologies. The article describes similar and distinguishing features of the way information is transmitted and received in the above-mentioned system, a generalized technological scheme of data collection, processing and aggregation is constructed. In accordance with the developed Methodical recommendations on working with AS "Legal entities" the procedure of the users of this system on entering information and forming reports on state property was established. A technological framework was developed for the processing of information received from reporting educational institutions. In the higher education system, distribution of state orders for master's degrees based on bachelor's, and bachelor's degrees based on educational qualification level of junior specialists among performers is carried out by the Ministry of education and science of Ukraine competition commission on the basis of the competitive process. The information for the criteria is generated by the HEIs using the developed software and transmitted for processing to the system administrator using telecommu-*

nications. The tabulation procedure involves controlling the input of information and minimizing the operator's work by automatically introducing some indicators.

Keywords: state property, collection technology, state order, competitive selection criteria, information and communication technologies, AS «Legal entities», Unified register of state property objects.

References

1. Benko, M. M. (2010). *Information systems and technologies in accounting*. Kyiv [in Ukrainian].
2. Koriahin, M. V. (2013). System and process approaches to the study of accounting and its methodology. *Bulletin of Dnipropetrovsk University. Series: Economy*, 21(7), 223-229. Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumov_2013_21_7\(4\)_36](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumov_2013_21_7(4)_36) [in Ukrainian].
3. Dzhoha, R. T., Svirko, S. V., & Sinelnik, L. M. (2003). *Accounting in budgetary institutions*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
4. Gapon, V. V., Barabash, O. A., & Khaniuk T. O. (2015). Analysis of state real estate of higher educational institutions. *Bulletin of Khmelnytsky National University. Series: Economic sciences*, 4(2), 200-206. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2015_4%282%29_41 [in Ukrainian].
5. Gapon, V. V., & Barabash, O. A. (2021). Monitoring of indicators of equipment and material procurement of higher education institutions. *Educational Analytics of Ukraine*, 1, 39-54. Retrieved from https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2021/05/3_Gapon_Barabash_112_2021_39_54.pdf [in Ukrainian].
6. Hryshchenko, I. M. (Ed.). (2014). *Theoretical and methodological substantiation of effective financial and economic models of higher school development*. Kyiv. Retrieved from https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/viddil-5_mon_Finansovo-ekonomich-modili_2014_260.pdf [in Ukrainian].
7. Gapon, V. V. (2010). Application of information and communication technologies for the formation of the state order for the training of specialists with higher education. *Bulletin of Khmelnytsky National University. Series: Economic sciences*, 6(2), 28-34. Retrieved from http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2010_6_2/028-034.pdf [in Ukrainian].
8. Gapon, V. V., Chymbai, L. L., Barabash, O. A., & Popkova, L. V. (2018). Approaches to the formation of a state order for training of higher education applicants in Ukraine. *Bulletin of Khmelnytsky National University. Series: Economic sciences*, 2, 25-32. Retrieved from http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/pdfbase/2018/2018_2/jrn/pdf/6.pdf [in Ukrainian].
9. Verkhovna Rada of Ukraine. (2006). *On the management of state property* (Act No. 185-V, September 21). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text> [in Ukrainian].
10. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2004). *On approval of the Regulations on the Unified Register of State Property* (Resolution No. 467, April 14). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/467-2004-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
11. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2009). *Regarding the introduction of the automated system "Legal Entities" in educational institutions and institutions of the Ministry of Education and Science of Ukraine* (Order No. 23, January 19). Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-zaprovadzhennya-avtomatizovanoyi-sistemi-yuridichni-osobi-v-navchalnih-zakladah-i-ustanovah-mon> [in Ukrainian].
12. Ministry of Education and Science of Ukraine. (n. d.). *Methodical recommendations on work with AS "Legal Entities" for the formation of the report "Information on state real estate"*.

Retrieved from https://mon.gov.ua/storage/app/media/peredacha-mayna/Avtomatyzovana%20systema/metod_rek_11_25.03.pdf [in Ukrainian].

13. State Property Fund of Ukraine. (2006). *About the statement of the Classifier of state property* (Act No. 461, March 15). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0461224-06#Text> [in Ukrainian].

14. State Property Fund of Ukraine. (2006). *Instruction letter*. Retrieved from <http://www.shhttps://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0461224-06#Textpfu.gov.ua/ua/content/spf-stateproperty-forming.html> [in Ukrainian].

15. Verkhovna Rada of Ukraine. (2012). *About formation and placement of the state order for preparation of experts, scientific, scientific and pedagogical and working personnel, advanced training and retraining of personnel* (Act No. 5499-VI, November 20). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5499-17#Text> [in Ukrainian].

16. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2013). *About the statement of the Order of formation of the state order for preparation of experts, scientific, scientific and pedagogical and working personnel, advanced training and retraining of personnel* (Resolution No. 306, April 15). Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/KP130363?an=1> [in Ukrainian].

17. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2018). *About the statement of Criteria of competitive selection of executors of the state order for preparation of masters in higher education institutions which are in the sphere of management of the Ministry of Education and Science of Ukraine* (Order No. 445, May 3). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0625-18#Text> [in Ukrainian].

18. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2019). *About the statement of Criteria of competitive selection of executors of the state order for preparation of bachelors on the basis of educational and qualification level of the junior specialist in the institutions of higher education which belong to sphere of management of the Ministry of Education and Science of Ukraine* (Order No. 611, May 6). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0559-19#Text> [in Ukrainian].

Леснікова М. В.

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник
ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна, conversat95@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2802-973X>

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНИХ СИСТЕМ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ

Анотація. Протягом 2011–2020 рр. спостерігалася стійка тенденція зменшення чисельності учнів і слухачів, прийнятих на навчання до закладів професійної (професійно-технічної) освіти (П(ПТ)О). Головною причиною небажання молоді та дорослих здобувати робітничі професії є стереотип щодо їх непрестижності. Однак за результатами вступної кампанії 2021 р., уперше за останніх 10 років, зафіксоване зростання кількості вступників до закладів П(ПТ)О. Цьому сприяли такі кроки: надання вступникам можливості освоїти інтегровані, укрупнені професії, що допоможуть їм оволодіти широкими кваліфікаціями й компетенціями; запровадження мережевої форми здобуття освіти; надання можливості здобути професійні кваліфікації за дуальною формою навчання; активна профорієнтаційна робота серед учнівської молоді; створення навчально-практичних центрів (НПЦ); побудова оптимізованої мережі закладів П(ПТ)О. Статистичне дослідження результатів вступної кампанії до цих закладів засвідчило, що лідерами за чисельністю осіб, прийнятих на навчання до закладів П(ПТ)О, осіб, які здобувають П(ПТ)О за дуальною формою навчання, за кількістю створених НПЦ є Львівська, Дніпропетровська, Харківська, Донецька, Одеська, Запорізька, Вінницька області та м. Київ, де обсяги підготовки кваліфікованих робітників вищі, ніж у решті регіонів України.

Ключові слова: заклади професійної (професійно-технічної) освіти, система професійної (професійно-технічної) освіти, престижність, професійна орієнтація, інтегрована професія, навчально-практичні центри, дуальна освіта.

JEL classification: I21, I28.

DOI: 10.32987/2617-8532-2021-5-79-90.

Система професійної (професійно-технічної) освіти (далі – П(ПТ)О) є однією з найважливіших і найскладніших у життєдіяльності суспільства та виконує різні функції, а саме: соціальну, економічну, освітню, пізнавальну тощо. Реалізація цих функцій П(ПТ)О відбувається в системній взаємодії закладів П(ПТ)О різних типів і форм власності, підприємств та організацій роботодавців, соціальних партнерів, громадських організацій, об'єдна-

них територіальних громад, органів державної влади й управління. Професійна освіта покликана виконувати надзвичайно важливу місію – забезпечувати підготовку молодого покоління до праці [1].

Наразі в системі П(ПТ)О України активно впроваджуються реформи, що мають на меті створення умов для якісної підготовки кваліфікованих кадрів згідно із пріоритетами державної політики, орієнтованої на розвиток і самореалізацію особисто-

© Леснікова М. В., 2021

сті, її участі та інтеграції в суспільне життя [2].

П(ПТ)О забезпечує здобуття громадянами професії відповідно до їхніх покликань, інтересів, здібностей, а також допрофесійну підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації. За останні роки потенціал кваліфікованих робітників в Україні помітно знизився порівняно з розвинутими країнами. Це зумовлено падінням престижу робітничих професій, неефективним інформуванням населення про попит на професії, недостатньою участю суб'єктів господарювання в подоланні проблем професійної освіти й навчання. Як наслідок, суб'єктів господарювання не задовольняє якість підготовки робітничих кадрів, що пов'язано із застарілою матеріально-технічною базою, недосконалістю кваліфікаційних характеристик на професії та види робіт, державних стандартів професійно-технічної освіти, недостатнім рівнем підготовки педагогічних працівників [3, с. 5].

Метою статті є статистичне дослідження результатів вступної кампанії до закладів П(ПТ)О та окреслення напрямів подальшого розвитку системи П(ПТ)О.

Питанням розвитку професійної освіти в Україні присвячено праці таких науковців, як Н. Довганик, Н. Ничкало, А. Никоненко, В. Радкевич та ін.

Вступна кампанія до закладів П(ПТ)О традиційно розпочинається у травні-червні й триває до 1 вересня, проте набір учнів і слухачів не переривається протягом усього календарного року.

Упродовж 2011–2021 рр. спостерігається стійка тенденція зменшення чисельності учнів та слухачів, прийнятих на навчання до закладів П(ПТ)О (рис. 1). Основними причинами такої невтішної динаміки, на думку багатьох дослідників, є: низький поріг доступу до здобуття вищої освіти, небажання дітей та їхніх батьків освоювати робітничі професії, зношеність і застарілість обладнання закладів П(ПТ)О, неефек-

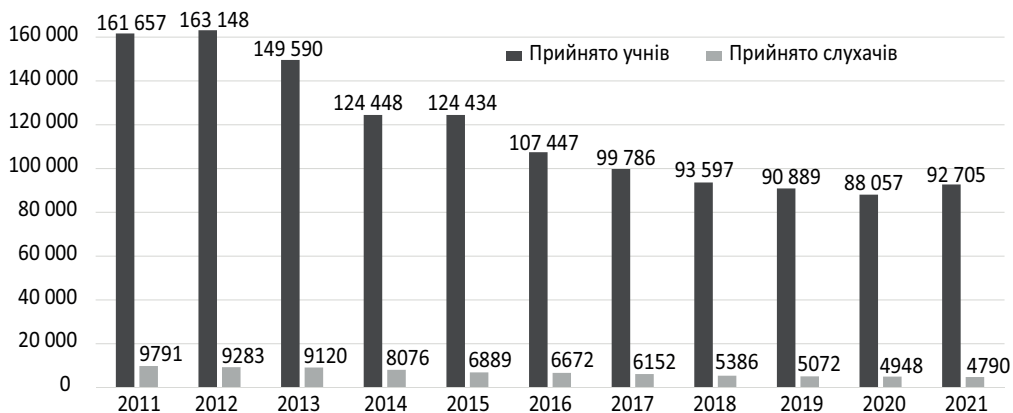

Рис. 1. Прийом учнів і слухачів до закладів П(ПТ)О у 2011–2020 рр. (станом на 1 вересня відповідного року), осіб

Побудовано автором за даними Державної служби статистики України. 2020. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/osv/osv_rik/zcpho_Ukr_2020.xls.

тивне управління ними, традиційно невисока мобільність дорослого населення, відсутність системи його інформування про можливості перекваліфікації відповідно до потреб регіональних ринків праці, відсутність можливості отримання часткових кваліфікацій, необхідних для працевлаштування, у т. ч. самостійно, з підтвердженням нових кваліфікацій, нерозвиненість державно-приватного партнерства [4].

Але головною причиною, яка істотно посилює небажання молоді й дорослих здобувати робітничі професії, є стереотип щодо її непрестижності. Проте в наш час престижною є та професія, котра приносить більший дохід. Крім того, усі професії потрібні. Престиж будь-якої професії залежить від людини та від її ставлення до своєї праці. Водночас очевидно, що в умовах новітніх технологічних змін певні професії, наприклад друкарка, телефоністка, уже не є актуальними. Інформатизація й цифровізація виробничих процесів становлять основу четвертої промислової революції [5].

На думку В. Радкевич, непрестижність П(ПТ)О зумовлена економічною кризою, недосконалістю державного освітнього менеджменту, відсутністю професійної освітньої логістики, розбалансуванням системи професійної освіти внаслідок збільшення кількості закладів вищої освіти та зникненням конкуренції при вступі до них, перевиробництвом дипломованих фахівців і зниженням якості їхньої професійної підготовки, погіршенням фінансового забезпечення закладів освіти й науково-педагогічних працівників, зниженням авторитету вчителів, ви-

кладачів і майстрів навчання, високим рівнем безробіття серед випускників тощо [6].

Досліджуючи причини виникнення стереотипу непрестижності П(ПТ)О у свідомості молоді, В. Николенко зауважує, що в провідних західних країнах зростає роль і престижність розумової праці. Талановиті люди стають ученими, керівниками або кваліфікованими фахівцями у сферах, пов'язаних з управлінням чи наукою. Робітниками ж успішні люди не працюють – цей суспільний клас формується з незаможних верств населення та емігрантів. Принаймні, саме така точка зору домінує в масовій культурі (західній і сформованій за її шаблонами вітчизняній).

Враховуючи значний вплив масової культури на українську молодь, не дивно, що уявлення про непрестижність робітничих професій глибоко проникли в її середовище, особливо за період кризових 1990-х років. Можна виокремити такі основні чинники формування уявлень про непрестижність робітничих професій, а отже, дефіциту робітничих кадрів: «постіндустріальний» світогляд українського населення; незадовільний стан вітчизняної системи П(ПТ)О; безвідповідальність роботодавців стосовно підготовки й утримання робітників; брак коштів у підприємств для створення привабливих робочих місць [7].

Дослідження психологічних чинників професійного самовизначення старшокласників виявило, що для істотної їх частки при виборі професії основними мотивами є висока заробітна плата, престиж, громадська значущість, можливість керувати іншими людьми, а не особистісна

самореалізація. Розроблена й запроваджена в навчальний процес програма психолого-педагогічного супроводу формування професійного самовизначення старшокласників базується на закономірностях та механізмах вікового розвитку, чинниках професійного самовизначення [8].

Усвідомлюючи поширеність серед молоді й дорослих стереотипу щодо непрестижності професійної (професійно-технічної) освіти, Міністерство освіти і науки України, органи місцевого самоврядування та заклади П(ПТ)О докладають чималих зусиль для його подолання. Як результат, у 2021 р., уперше за останніх 10 років, зафіксовано зростання чисельності вступників до цих закладів:

станом на 1 вересня до них для здобуття робітничих професій прийнято 92 705 випускників закладів загальної середньої освіти, що на 5,3 % (4648 осіб) більше, ніж у 2020 р., та на 2 % (1816 осіб) більше, ніж у 2019 р. (див. рис. 1).

За результатами вступної кампанії 2021 р. лідирують Львівська (прийнято 8486 осіб), Дніпропетровська (7532 особи), Харківська (5916 осіб) і Вінницька (5203 особи) області (рис. 2).

Цього року майже 90 % бюджетних місць у закладах П(ПТ)О припадає на регіональне замовлення. Заклади надають здобувачам можливість безоплатно опанувати професію за короткий термін (від 6 місяців до 3 років),

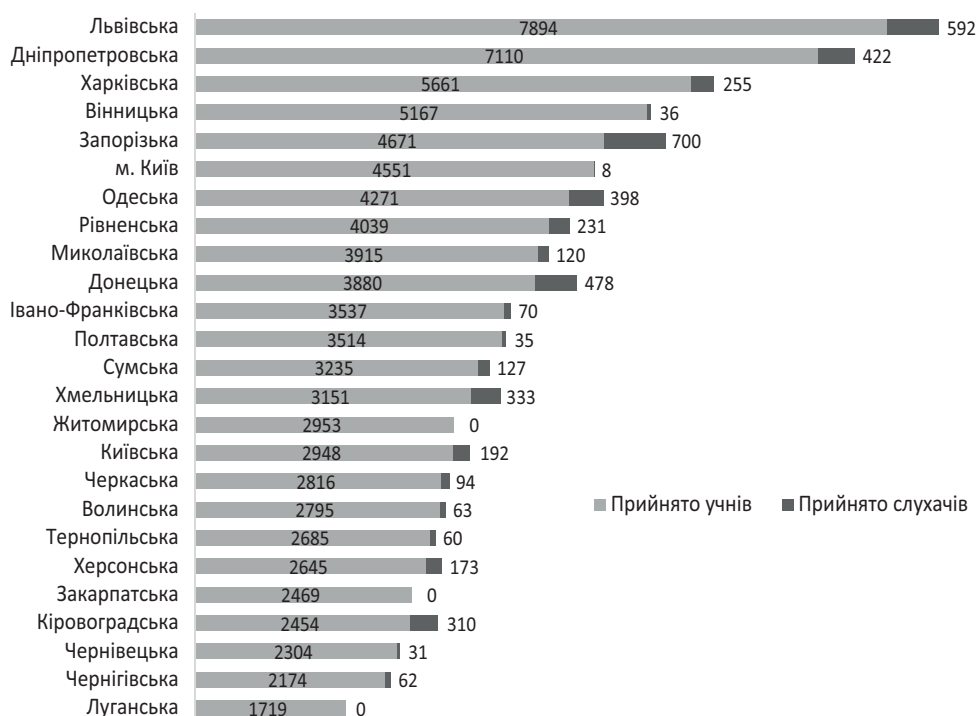

Рис. 2. Прийом учнів і слухачів до закладів П(ПТ)О станом на 1 вересня 2021 р. за регіонами, осіб

Побудовано автором за даними статистичної звітності № 2 (профтех) Міністерства освіти і науки України за 2021 р.

розпочати кар'єру вже під час навчання, отримати стипендію, безкоштовне проживання в гуртожитку та пройти оплачувану практику на підприємстві. Вступникам пропонується здобути інтегровані, укрупнені професії, які допоможуть їм оволодіти широкими кваліфікаціями й компетенціями. Наприклад, монтажник будівельний (інтегрована професія) може працювати бетоноарматурником або муляром чи монтажником залізобетонних, сталевих конструкцій. При потребі такий робітник може вільно переходити від одного до іншого виду роботи в межах укрупненої професії [9, с. 94]. Найпопулярнішими серед вступників цього року були такі інтегровані професії: «Слюсар з ремонту сільськогосподарських машин та устаткування»; «Тракторист-машиніст сільськогосподарського виробництва»; «Перукар (перукар-модельєр); візажист»; «Кухар; кондитер»; «Муляр; штукатур; облицювальник-плиточник»; «Електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування; електромонтажник з освітлення та освітлювальних мереж»; «Водій автотранспортних засобів (кат. «С»); «Помічник машиніста електровоза; слюсар з ремонту рухомого складу».

Ще однією інновацією, яка сприяє підвищенню престижності П(ПТ)О, є мережева форма здобуття такої освіти, затверджена наказом МОН від 12.12.2019 № 1552 [10]. Разом із традиційними формами здобуття П(ПТ)О (денною, вечірньою, заочною, дистанційною) здобувачу пропонуватимуть мережеву. За цією формою можна навчатись у кількох закладах П(ПТ)О одночасно. Для організації здобуття П(ПТ)О за мережевою формою заклад освіти може залучати до

співпраці інші заклади освіти, підприємства, установи й організації, фізичних осіб, що провадять освітню діяльність. Організація освітнього процесу за мережевою формою здійснюється на підставі договору про співпрацю між закладом П(ПТ)О, до якого зараховані здобувачі освіти (базовим закладом), та іншим суб'єктом (суб'єктами) освітньої діяльності (партнером/партнерами – підприємствами, установами, організаціями). Заклад П(ПТ)О, що є базовим, забезпечує виконання освітньої програми здобувачами освіти, проводить їх державну кваліфікаційну атестацію та видає документ про освіту.

Потужним важелем, покликаним сприяти підвищенню престижності П(ПТ)О, є можливість здобуття професійної кваліфікації за дуальною формою. Дуальна форма здобуття П(ПТ)О дає змогу молоді під час навчання розпочати кар'єру, збагнути особливості професії, принцип роботи виробництва. Здобувач опановує теоретичний матеріал у закладі П(ПТ)О з викладачем або майстром виробничого навчання (30 % навчального часу), а практичне навчання проходить безпосередньо на виробництві (70 % навчального часу). Структура освітнього процесу за дуальної форми здобуття П(ПТ)О поділяється на теоретичний модуль у закладі (до 2 місяців) і практичний модуль на базі підприємства (до 4 місяців). За учнем закріплюються одночасно два ментори: наставник від підприємства та майстер виробничого навчання від закладу. Перший відповідає за його адаптацію, безпеку роботи й передає свій досвід, другий слідкує за дотриманням навчальних планів та успішністю. Після

завершення навчання представники закладу й підприємства оцінюють рівень професійної підготовки учня.

В Україні здобуття П(ПТ)О за дуальною формою навчання започатковане у 2015–2017 рр. У цей період проходив експеримент з організації навчально-виробничого процесу з елементами дуальної форми навчання на базі Вищого професійного училища № 33 м. Києва (професія «Кухар»), Вищого професійного художнього училища м. Львова (професія «Маляр»), Вищого професійного училища машинобудування м. Запоріжжя (професія «Токар») [11].

За чисельністю осіб, які здобувають П(ПТ)О за дуальною формою, лідирують Львівська область

(799 осіб), м. Київ (643 особи), Дніпропетровська (499 осіб) і Запорізька (461 особа) області (рис. 3). У 2020 р. випуск здобувачів П(ПТ)О за дуальною формою становив 5 422 особи, з котрих 80 % працевлаштовано. Зазвичай випускникам пропонують відкриті вакансії на тому ж підприємстві, де вони навчалися. Рівень участі роботодавців у дуальній формі навчання є найвищим у м. Києві (175), Житомирській (160), Львівській (134), Вінницькій та Хмельницькій (125), Рівненській (111) областях.

Високих темпів набуває профорієнтаційна робота серед учнівської молоді. Свідомий вибір молодими людьми своєї майбутньої професії є одним із найважливіших рішень,

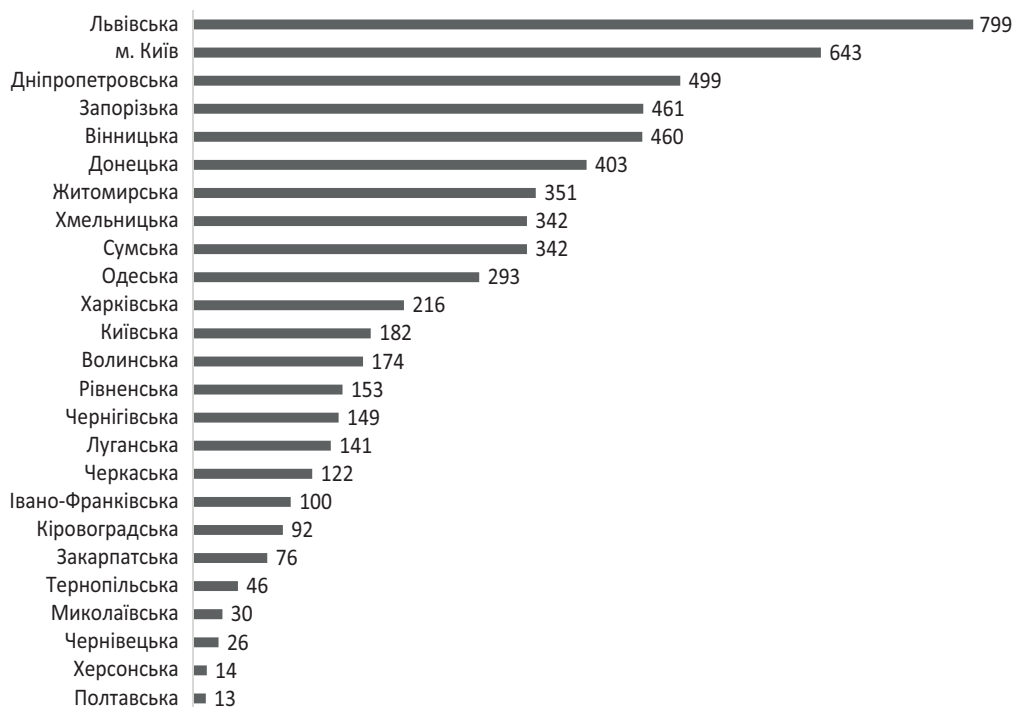

Рис. 3. Чисельність осіб, які здобувають П(ПТ)О за дуальною формою навчання, осіб

Побудовано автором за: Результати аналізу діяльності регіональних систем професійної освіти (2020). URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/Zakhody/2020/10/4_I_Shumik.Audit.PTO.Results.6.10.2020_final.pdf.

адже великою мірою визначає їхню подальшу життєву стратегію, а також рід діяльності та добробут. Сучасними інноваційними формами профорієнтації є застосування інформаційно-комунікаційних технологій, професійні проби, «Один день із життя студента», рекламна інформація, сайт закладу освіти [12].

Серед інноваційних форм профорієнтаційної роботи, запроваджених останніми роками МОН і закладами П(ПТ)О при вступній кампанії, – захід «Дні відкритих дверей», під час якого відбуваються зустрічі приймальних комісій із майбутніми вступниками. Кожний заклад П(ПТ)О розміщує на своєму сайті та на офіційному сайті МОН графік проведення цього заходу. Дні відкритих дверей покликані інформувати школярів 9-х і 11-х класів, їхніх батьків, а також доросле населення, котре бажає підвищити кваліфікацію або здобути нову професію, про термін та умови навчання, особливості професій, яких навчають у закладі, перелік обов'язкових документів для вступу, показати матеріально-технічну базу закладу, познайомити з майбутніми викладачами тощо.

Варто також додати, що цього року в Україні стартував масштабний всеукраїнський проєкт із профорієнтації та побудови кар'єри «Обери професію своєї мрії». Комунікаційно-просвітницька кампанія охопить понад пів мільйона учнів і вчителів старших класів усіх закладів загальної середньої освіти України. Головна мета проєкту – в найкоротший термін побудувати ефективну профорієнтаційну систему, яка з'єднає сферу освіти з реальним ринком праці для підготовки висококваліфікованих

кадрів та не поступатиметься найкращим міжнародним аналогам.

Протягом 2018–2021 рр. у закладах П(ПТ)О спостерігається стійке зростання чисельності дорослого населення, яке здобуває професійні кваліфікації. Станом на 1 січня 2021 р. осіб віком від 30 років і старше побільшало на 3,4 % (на 366 осіб) порівняно з попереднім роком [11]. Розширює можливості для навчання дорослих наявність у закладах П(ПТ)О навчально-практичних центрів (НПЦ). Під такі центри виділено частину приміщень закладів П(ПТ)О з новим обладнанням і технікою, за допомогою котрих набувають практичні навички майбутні представники різних професій. НПЦ створюються за кошти державного бюджету на підставі заявки від закладу П(ПТ)О. Сьогодні в Україні створені й діють 333 НПЦ за основними напрямками: «Промисловість, деревообробка», «Будівництво», «Легка промисловість», «Харчова промисловість». Чимало таких центрів сформовано впродовж останніх трьох років (57 НПЦ діють менше року, 100 – понад рік, 42 – більш ніж два роки, 30 – понад три роки). У 2021 р. місцевим бюджетам із державного бюджету надано 150 млн грн на створення НПЦ на базі закладів П(ПТ)О, що на 50 млн грн більше, ніж у 2020 р.

Найбільше НПЦ створено у Львівській, Дніпропетровській і Одеській областях. При цьому Дніпропетровська область лідирує також і за чисельністю дорослого населення, яке здобуває професійну освіту або підвищує кваліфікацію в закладах П(ПТ)О області (рис. 4).

Підвищенню престижності й конкурентоспроможності професійної (професійно-технічної) освіти сприя-

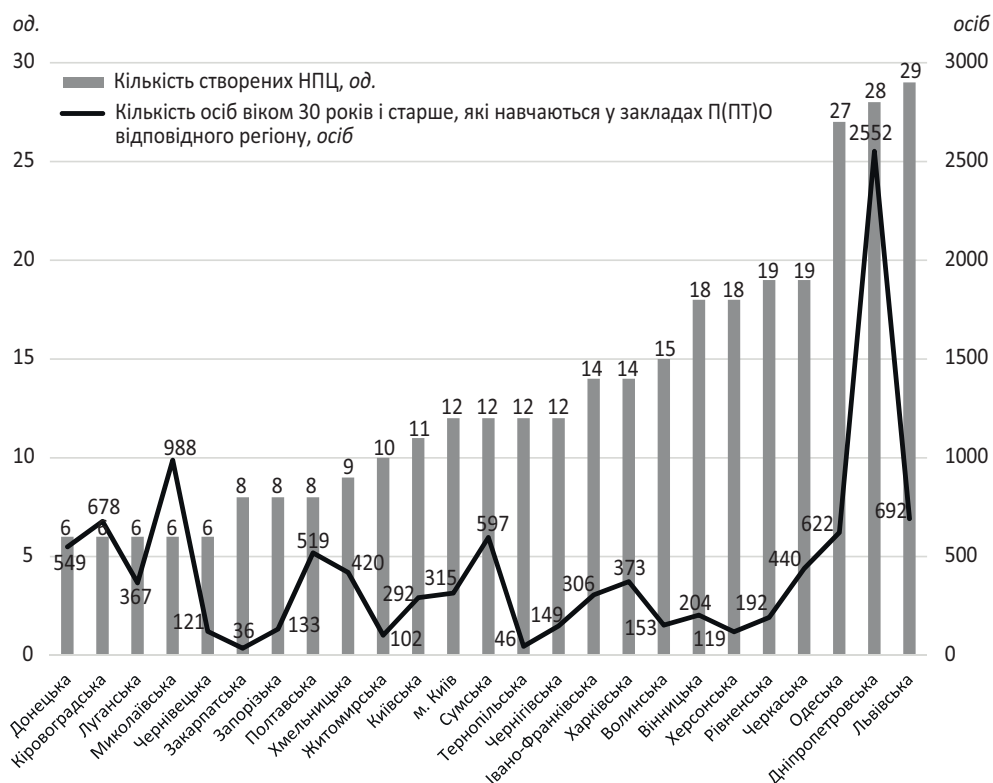

Рис. 4. Кількість створених НПЦ та осіб віком 30 років і старше, які навчаються в закладах П(ПТ)О відповідного регіону

Побудовано автором за даними статистичної звітності № 3 (профтех) Міністерства освіти і науки України за 2021 р.

тиме також оптимізація мережі закладів П(ПТ)О, завдяки чому станом на 1 вересня 2021 р. вона скоротилася на 15 од., до 695 закладів, проти попереднього року.

Упродовж 2020/2021 н. р. відбулися такі зміни в мережі закладів П(ПТ)О:

- 8 закладів реорганізовано шляхом приєднання до більш потужних.
- 9 закладів ліквідовано, а саме:
 - Маневицький професійний ліцей (Волинська область);
 - Державний професійно-технічний навчальний заклад «Ковельське ПТУ» (заклад освіти при ДУ «Ковельська виховна колонія», Волинська область);

- Жовтоводський навчальний центр № 26 (Дніпропетровська область);
- Професійно-технічне училище № 27 м. Лохвиці (Полтавська область);
- Професійно-технічне училище № 32 (Полтавська область);
- Копичинський навчальний центр № 112 (Тернопільська область);
- Ізяславський навчальний центр № 31 (Хмельницька область);
- Уманський навчальний центр № 129 (Черкаська область);
- Чернігівський навчальний центр № 44 (Чернігівська область).
- 3 заклади перейменовано (два у Волинській області та один у Миколаївській області).

• 2 заклади, що є структурними підрозділами ЗВО у Львівській області (Відокремлений структурний підрозділ «Львівський коледж інфокомунікації НУ «Львівська політехніка» і Львівське вище професійне училище транспортних технологій та сервісу Національного транспортного університету), виключено з мережі у зв'язку з неотриманням цими закладами регіонального замовлення на підготовку кваліфікованих робітників.

67 % закладів П(ПТ)О мають контингент здобувачів до 400 осіб, решта 33 % закладів – понад 400 осіб. 21 вересня 2021 р. Колегією МОН схвалено проєкт Методичних рекомендацій щодо оптимізації закладів професійної освіти, за якими відбудуватиметься ефективна оптимізація мережі закладів П(ПТ)О. Документ містить чіткі й зрозумілі критерії, що допоможуть оцінити стан мережі та спрямувати ресурси на перспективні заклади [13]. Зокрема, у проєкті окреслено такі критерії та індикатори оптимізації: демографічно-статистичний, економічний, доступність і соціальний. Наприклад, у м. Києві цього року планується реорганізувати 13 державних професійно-технічних училищ у комунальні професійні коледжі. Учні таких закладів гарантовано забезпечують першими робочими місцями за обраною професією, вони отримують заробітну плату при проходженні виробничої практики, а першокурсникам обов'язково видають перший робочий інструмент і спеціальний робочий одяг. Також планується запустити платформу для дистанційного навчання «Професійна освіта онлайн». Окрім онлайн-курсів за предметами, там

будуть розміщені різноманітні майстер-класи, а отже, окремі заняття з виробничого навчання можна буде відвідати онлайн [14].

На підставі викладеного доходимо таких висновків. Побудова сучасної та престижної професійної (професійно-технічної) освіти є основним пріоритетом поточного реформування. За результатами вступної кампанії 2021 р. уперше за останніх 10 років зафіксоване зростання чисельності вступників до закладів П(ПТ)О. Серед здобутків – надання вступникам можливості освоїти інтегровані, укрупнені професії, що допоможуть їм оволодіти широкими кваліфікаціями й компетенціями; запровадження мережевої форми здобуття освіти; надання можливості здобути професійні кваліфікації за дуальною формою навчання; активна профорієнтаційна робота серед учнівської молоді; створення навчально-практичних центрів; побудова оптимізованої мережі закладів П(ПТ)О.

Лідерами за чисельністю осіб, прийнятих на навчання до закладів П(ПТ)О, осіб, які здобувають П(ПТ)О за дуальною формою навчання, кількістю створених НПЦ є Львівська, Дніпропетровська, Харківська, Донецька, Одеська, Запорізька, Вінницька області та м. Київ, де обсяги підготовки кваліфікованих робітників вищі, ніж у решті регіонів України.

Основним напрямом подальшого збільшення чисельності вступників до закладів П(ПТ)О є прийняття нового Закону України «Про професійну (професійно-технічну) освіту», в якому зазначено принципи зміни іміджу П(ПТ)О, оновлено термінологію, зміст такої освіти та механізми її функціонування.

Список використаних джерел

1. Ничкало Н. Г. Неперервна професійна освіта у контексті теорії людського капіталу. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/159616065.pdf>.
2. Концепція Державної цільової соціальної програми розвитку професійної (професійно-технічної) освіти на 2022–2027 роки. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2021/04/30/proyektkontseptsiyiderzhatsilovoyisotsprohramyrozvytkuprofosvity2022-2027.docx>.
3. Палига О. В., Притула І. А. Модернізація професійної освіти в Україні / Департамент освіти і науки Запорізької обласної державної адміністрації ; ДНЗ «Василівський професійний ліцей». Василівка, 2016. URL: <http://vpl57.zp.ua/file/IYPNowfQ>.
4. Ткачук А. Професійна освіта в сучасних умовах. Погляд збоку. *Громадський простір* : вебсайт. 2020. URL: <https://www.prostir.ua/?library=profesijna-osvita-v-suchasnyh-umovah-pohlyad-z-boku-chastyna-2>.
5. Довганик Н. М., Чалюк Ю. О. Критерії соціальної стратифікації. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/36036/mddfs_21_59.pdf?sequence=1.
6. Радкевич В. Наукові засади підвищення престижності вітчизняної професійної освіти. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Сер. : професійна педагогіка*. Павлоград : ТОВ «ІМА-прес», 2017. № 13. URL: <https://jrnls.ivet.edu.ua/index.php/1/article/view/92/776>.
7. Никоненко А. В. Чинники формування дефіциту робітничих кадрів на підприємствах України. *Управління персоналом і економіка праці: теорія та практика* : монографія. Київ : Виниченко, 2014. С. 228–245. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/handle/123456789/15521>.
8. Калюжна І. Психологічні чинники професійного самовизначення старшокласників : автореф. дис. ... канд. психол. наук. Київ, 2019. 22 с. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/28994/>.
9. Лузан П. Г., Кравець Ю. І., Пятничук Т. В. Формування змісту професійного навчання кваліфікованих робітників з інтегрованих професій : метод. посіб. Київ : Ін-т ПТО НАН України, 2012. 136 с.
10. Про затвердження положення про інституційну форму здобуття професійної (професійно-технічної) освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 12.12.2019 № 1552. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-institucijnu-formu-zdobuttya-profesijnoyi-profesijno-tehnichnoyi-osviti>.
11. Освіта в незалежній Україні: розвиток та конкурентоспроможність : інформ.-аналіт. зб. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2021/08/Osvita-v-nezalezhnij-Ukraini-19.08.2021_FINAL-1.pdf.
12. Кочубей Т. Д., Міщенко М. С. Сучасні підходи до проблеми профорієнтаційної роботи. *Габітус*. № 26. С. 85–88. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.26.15>.
13. Методичні рекомендації щодо оптимізації мережі закладів професійної (професійно-технічної) освіти : проект. URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/HO.projekt.Metod_rekom_optym_zakl_P-PT-O.27.08.pdf.
14. Валентин Мондріївський: У Києві створять 13 комунальних професійних коледжів. *Київська міська рада* : вебсайт. URL: https://kyivcity.gov.ua/news/valentin_mondrivskiy_u_kiyevi_stvoryat_13_komunalnih_profesiynih_koledzhiv/.

Maryna Lyesnikova

Ph. D. (Economics), SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine, conversat95@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2802-973X>

DEVELOPMENT OF REGIONAL VOCATIONAL (VOCATIONAL AND TECHNICAL) EDUCATION SYSTEMS

Abstract. *The entry campaign for vocational education institutions in Ukraine traditionally starts in May-June and lasts until 1 September, but enrolment is not interrupted throughout the calendar year. During 2011-2020, there was a steady decline in the number of students and trainees admitted to vocational education institutions. The main reason for the considerable reluctance of young people and adults to acquire working professions is the false stereotype of its prestige. As a result of the admission campaign launched in 2021, for the first time in the last ten years, there has been an increase in the number of entrants to vocational education institutions. New entrants are offered integrated, consolidated professions that will help them to acquire wide-ranging qualifications and competencies. The article ranks the most popular integrated professions among this year's entrants. Factors contributing to the prestige of vocational education were identified. In particular, vocational guidance is being actively provided to young students and the number of Training and Practical Centres is increasing. The process of optimizing the network of vocational education institutions will also enhance the prestige and competitiveness of vocational education. The study found that Lviv, Dnipropetrovsk, Kharkiv, Donetsk, Odesa, Zaporizhzhia, Vinnytsia, and Kyiv are the leaders in terms of the number of persons admitted to vocational institutions, the number of Training and Practical Centres established, the number of dual vocational training students. The main direction of further increase in the number of entrants to vocational education institutions is the adoption of the new Law of Ukraine "On Vocational Education" in the draft of which changes are proposed regarding the image of vocational education, as well as the terminology, content and mechanisms of functioning have been updated.*

Keywords: vocational education institutions, system of vocational education and training, prestige, vocational orientation, integrated profession, Training and Practical Centres, dual training.

References

1. Nychkalo, N. H. (n. d.). *Continuing professional education in the context of human capital theory*. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/159616065.pdf> [in Ukrainian].
2. Ministry of Education and Science of Ukraine. (n. d.). *The concept of the State target social program for the development of vocational (vocational and technical) education for 2022-2027*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2021/04/30/proyektkontseptsiyiderzhitsilovoyisotsprohramyrozvytkuprofosvity2022-2027.docx> [in Ukrainian].
3. Palyha, O. V., & Prytula, I. A. (2016). *Modernization of vocational education in Ukraine*. Vasylivka. Retrieved from <http://vp157.zp.ua/file/IYPNowfQ> [in Ukrainian].
4. Tkachuk, A. (2020). *Vocational education in modern conditions*. Retrieved from <https://www.prostir.ua/?library=profesijna-osvita-v-suchasnyh-umovah-pohlyad-z-boku-chastyna-2> [in Ukrainian].
5. Dovhanyk, N. M., & Chaliuk, Yu. O. (n. d.). *Criteria for social stratification*. Retrieved from https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/36036/mddfs_21_59.pdf?sequence=1 [in Ukrainian].

6. Radkevych, V. (2017). Scientific principles of increasing the prestige of domestic vocational education. *Scientific Bulletin of the Institute of Vocational Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Series: Professional pedagogy*, 13. Pavlograd: TOV «IMA-pres». Retrieved from <https://jrnls.ivet.edu.ua/index.php/1/article/view/92/776> [in Ukrainian].
7. Nykonenko, A. V. (2014). Factors forming the shortage of workers at Ukrainian enterprises. *Personnel management and labor economics: theory and practice* (pp. 228-245). Kyiv: Vinichenko. Retrieved from <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/handle/123456789/15521> [in Ukrainian].
8. Kaliuzhna, I. (2019). *Psychological factors of professional self-determination of high school students*. (Extended abstract of candidate's thesis). Borys Hrinchenko University of Kyiv. Kyiv. Retrieved from <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/28994/> [in Ukrainian].
9. Luzan, P. H., Kravets, Yu. I., & Piatnychuk, T. V. (2012). *Formation of the content of professional training of skilled workers in integrated professions*. Kyiv: VET Institute of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
10. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2019). *On approval of the regulations on the institutional form of obtaining professional (vocational) education* (Order No. 1552, December 12). Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-institucijnu-formu-zdobuttya-profesijnoyi-profesijno-tehnichnoyi-osviti> [in Ukrainian].
11. SSI «Institute of Educational Analytics». (2021). *Education in independent Ukraine: development and competitiveness*. Retrieved from https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2021/08/Osvita-v-nezalezhnij-Ukraini-19.08.2021_FINAL-1.pdf [in Ukrainian].
12. Kochubei, T. D., & Mishchenko, M. S. (2021). Modern approaches to the problem of vocational work. *Habitus*, 26, 85-88. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.26.15> [in Ukrainian].
13. New Ukrainian school. (2021). *Methodical recommendations for optimizing the network of vocational (vocational) education institutions*. Retrieved from https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/HO.projekt.Metod_rekom_optym_zakl_P-PT-O.27.08.pdf [in Ukrainian].
14. Kyiv City Council. (2021). *Valentyn Mondryivskiy: 13 communal vocational colleges will be established in Kyiv*. Retrieved from https://kyivcity.gov.ua/news/valentin_mondrivskiy_u_kiyevi_stvoryat_13_komunalnikh_profesijnykh_koledzhiv/ [in Ukrainian].

Шараєвська М. І.

завідувачка сектору галузевої статистичної звітності відділу освітнього інформаційного забезпечення ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна, sharaev@bigmir.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4647-2471>

Дерепа Т. С.

науковий співробітник сектору фінансово-економічної звітності відділу освітнього інформаційного забезпечення ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна, tatyana.stepanova@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1283-7671>

Цоколенко Є. П.

науковий співробітник сектору галузевої статистичної звітності відділу освітнього інформаційного забезпечення ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна, tsokolenko@mon.gov.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1299-4316>

АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ФОРМ СТАТИСТИЧНОЇ ЗВІТНОСТІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Анотація. З метою приведення нормативно-правових актів у відповідність із чинним законодавством, удосконалення інформації для проведення аналізу стану мережі закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) Міністерство освіти і науки України затвердило нові форми звітності з питань діяльності таких закладів. Удосконалення статистичної звітності уможливує детальний аналіз функціонування всіх складових системи загальної середньої освіти для окреслення основних тенденцій розвитку, оцінювання здобутків, виявлення проблем і викликів. У статті досліджено нормативно-правові документи щодо збору й опрацювання галузевої звітності на початок 2021/2022 н. р. Досліджено зміни у формах звітності та особливості їх заповнення з метою визначення науково-методичних підходів зі створення інформаційних баз і зведених даних для подання в установлені терміни до Державної служби статистики України. Проаналізовано законодавче підґрунтя введення змін показників та надано оцінку їх упровадження. Розглянуто можливості і сформульовано пропозиції задля подальшого вдосконалення статистичної звітності галузі. Представлена модель формування статистичної звітності від ЗЗСО. Наведено структуру форми № 76-РВК «Зведений звіт закладів загальної середньої освіти» і зведених таблиць на початок 2021/2022 н. р.

Ключові слова: загальна середня освіта, заклади загальної середньої освіти, статистична звітність, форми та зведені таблиці, статистичні показники.

JEL classification: I28, C10, C80, Y10.

DOI: 10.32987/2617-8532-2021-5-91-102.

Трансформація загальної середньої освіти зумовлює потребу у проведенні різнобічного статистичного аналізу стану й умов розвитку, вияв-

лення характерних тенденцій, оцінювання ефективності національної системи загальної середньої освіти з урахуванням результатів міждер-

© Шараєвська М. І., Дерепа Т. С., Цоколенко Є. П., 2021

жавних порівнянь. Статистика загальної середньої освіти відрізняється складною ієрархією та системою взаємозв'язків між показниками, своєрідністю методики дослідження й наявністю якісних і кількісних показників, які дають змогу поглибити статистичний аналіз на загальнодержавному та регіональному рівнях і визначити науково-методичні підходи до оцінювання діяльності та прогнозування тенденцій розвитку загальної середньої освіти.

Статистичному дослідженню загальної середньої освіти присвячено багато наукових праць. Серед сучасних публікацій варто відзначити роботи науковців ДНУ «Інститут освітньої аналітики», таких як С. Лондар [1], В. Гапон [2], А. Литвинчук [3], де висвітлено питання запровадження принципів електронного врядування в освітній галузі, підвищення якості інформаційного забезпечення сфери управління Міністерства освіти і науки України (МОН), оптимізації системи збору достовірної галузевої статистичної інформації.

Основою для сучасної державної політики України у сфері повної загальної середньої освіти став Закон України «Про повну загальну середню освіту» [4]. Згідно з цим законом, повна загальна середня освіта має три рівні: початкова освіта (I рівень), базова середня освіта (II рівень) і профільна середня освіта (III рівень). Повна загальна середня освіта може здобуватися заочною (денною), дистанційною, мережевою, екстернатною, сімейною (домашньою) формами чи формою педагогічного патронажу, а також заочною (вечірньою), заочною формами (на рівнях базової та профільної середньої освіти). До

інституційної форми здобуття загальної середньої освіти належать очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна й мережева. Профільна середня освіта професійного спрямування може здобуватися за дуальною формою. Порядок здобуття повної загальної середньої освіти за інституційною й дуальною формами, що організовується в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) та інших закладах освіти, які забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти, регламентується Положенням про інституційну та дуальну форми здобуття повної загальної середньої освіти, що затверджене наказом МОН від 23.04.2019 № 536 і зареєстроване в Міністерстві юстиції України 22.05.2019 за № 547/33518 (у редакції наказу МОН від 10.02.2021 № 160) [5].

Особливості зарахування осіб на дистанційну форму здобуття освіти визначаються Положенням про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти, затвердженим наказом МОН від 08.09.2020 № 1115 і зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 28.09.2020 за № 941/35224 [6].

Уперше вводиться поняття «індивідуальна освітня траєкторія» учня, котра реалізується на підставі індивідуальних програми розвитку й навчального плану та надає можливість учням, які цього потребують, отримувати індивідуальні та групові консультації на базі школи. Індивідуальна форма здобуття освіти (екстернатна, сімейна (домашня) і педагогічний патронаж) регламентується Положенням про індивідуальну форму здобуття повної загальної середньої освіти, що затверджене наказом МОН від 12.01.2016 № 8 та

zareєстроване в Міністерстві юстиції України 03.02.2016 за № 184/28314 (у редакції наказу МОН від 10.02.2021 № 160) [7].

Усі зазначені зміни знайшли відображення в нових формах звітності з питань діяльності ЗЗСО. Метою статті є аналіз структури і змін у формах та зведених таблицях статистичної звітності, які запроваджено МОН. Головними напрямками якісних перетворень в інформаційному забезпеченні є подальше вдосконалення структури і змісту первинної статистичної звітності від ЗЗСО, інформаційно-телекомунікаційних техноло-

гій та створення єдиного інформаційного забезпечення.

Схема формування статистичної звітності від ЗЗСО, згідно з наказом МОН «Про збір даних до інформаційно-телекомунікаційної системи «Державна інформаційна система освіти» у 2021/2022 н. р.» від 01.09.2021 № 955 [8], наведена на рис. 1. Наказом визначено умови й терміни подання звітності до інформаційно-телекомунікаційної системи «Державна інформаційна система освіти» (ІТС «ДІСО»).

До Державної служби статистики України інформація від ДНУ «Інсти-

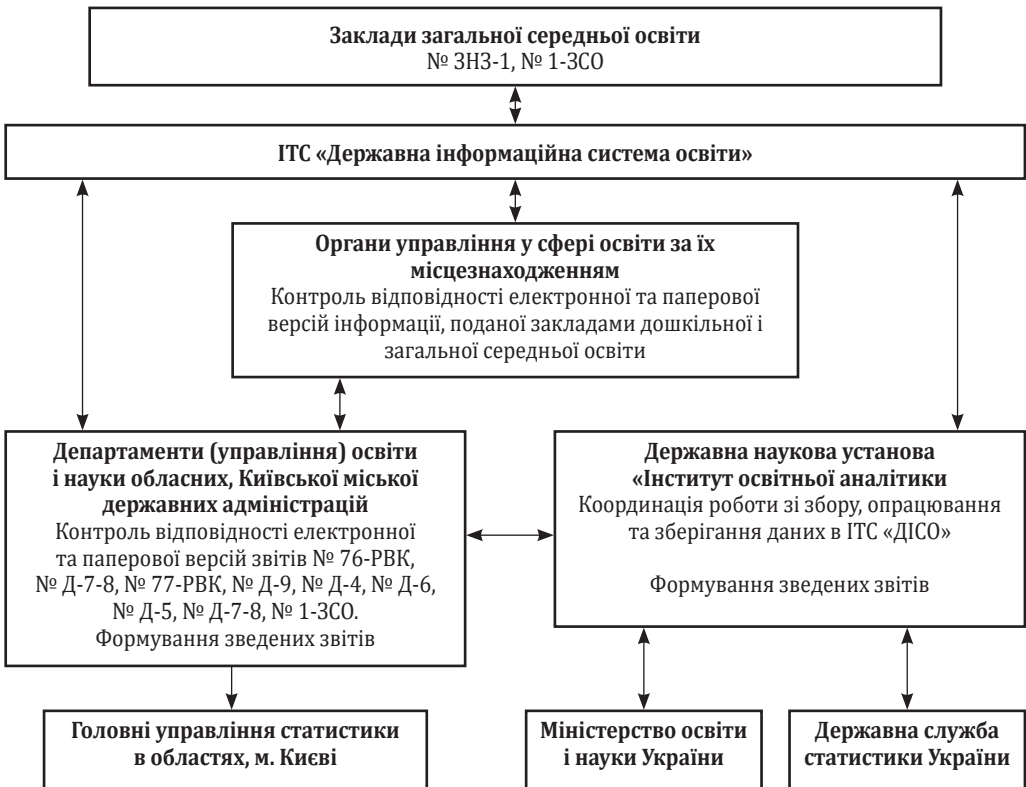

Рис. 1. Схема формування статистичної звітності від закладів загальної середньої освіти

Побудовано авторами на основі наказу МОН «Про збір даних до інформаційно-телекомунікаційної системи «Державна інформаційна система освіти» у 2021/2022 н. р.» від 01.09.2021 № 955.

тут освітньої аналітики» подається в електронному вигляді за областями та в розрізі форм власності й підпорядкування за всіма показниками форми № 76-РВК і зведених таблиць звітності.

Розглянемо деякі зміни у формах звітності на початок 2021/2022 н. р., що затверджені наказом МОН «Про затвердження форм звітності з питань діяльності закладів загальної середньої освіти та інструкцій щодо їх заповнення» від 30.07.2021 № 868 [9]. Наказом запроваджено новий зміст форми № 76-РВК «Зведений звіт закладів загальної середньої освіти». В інструкції щодо заповнення форми звітності № 76-РВК визначено порядок складання звіту.

У новому змісті форми № 76-РВК деталізовано форми здобуття освіти учнями у ЗЗСО – інституційна (денна, вечірня, заочна, дистанційна, мережева), індивідуальна (екстернатна, сімейна (домашня), педагогічний патронаж), у т. ч. для осіб з особливими освітніми потребами; додано показники про окремі категорії дітей, зокрема про дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб із їх числа, дітей загиблих учасників бойових дій; актуалізовано інформацію про групи подовженого дня (додано показники щодо груп, які працюють за кошти батьків (благодійників) та для дітей з особливими освітніми потребами); оновлено інформацію стосовно документів про загальну середню освіту; виокремлено показники щодо харчування в закладах освіти.

Замість класифікації шкіл за ступеннями (I, I-II, I-III, II-III) введено показники для нових типів ЗЗСО: початкова школа з дошкільним відді-

ленням; початкова школа; гімназія з дошкільним відділенням та початковою школою; гімназія з початковою школою; ліцей з дошкільним відділенням, початковою школою та гімназією; ліцей з початковою школою та гімназією; ліцей з дошкільним відділенням та гімназією; ліцей з гімназією; гімназія; ліцей (мистецький, спортивний, з посиленою військовою підготовкою, військовий (військово-морський, військово-спортивний), науковий); санаторні ЗЗСО. Виокремлено кількість спеціалізованих ЗЗСО, у т. ч. ті, що мають пансіони, та чисельність учнів у них.

На підставі аналізу структури форми № 76-РВК визначено нові рядки серед загальної кількості показників, число яких для кожного розділу наведено в табл. 1.

Як свідчать дані табл. 1, загальна кількість показників форми № 76-РВК становить 411, із них нововведених – 192. У розділі III введено дві нові графи про кількість гуртків, секцій на платній основі та про чисельність учнів, котрі їх відвідують. Ця форма зазнала найбільших змін порівняно зі зведеними таблицями. Визначено відповідність показників, що містяться в ній, показникам форм минулих років, які були затверджені наказом МОН «Про затвердження форм звітності з питань діяльності денних загальноосвітніх навчальних закладів та інструкцій щодо їх заповнення» від 27.08.2018 № 936 (втратив чинність). На рис. 2 відображено інформацію про кількість показників за розділами форми № 76-РВК, що використовуються у статистичній звітності на початок 2021/2022 н. р.

Зміни до зведених таблиць із питань загальної середньої освіти за-

Таблиця 1

Структура форми № 76-РВК «Зведений звіт закладів загальної середньої освіти» на початок 2021/2022 н. р.

Назва розділу	Кількість показників, од.	Кількість нововведених показників, од.	Частка нововведених показників, %
Розділ I. Кількість закладів, у них учнів та вчителів	34	11	32,35
Розділ II. Кількість закритих, відкритих, реорганізованих закладів	7	1	14,29
Розділ III. Відомості про гуртки, секції, організовані закладами загальної середньої освіти	12	0	0,00
Розділ IV. Розподіл учнів за класами на початок навчального року (без учнів спеціальних ЗЗСО та учнів спеціальних класів)	110	68	61,82
Розділ V. Відомості про змінність навчання, групи подовженого дня, класи, з'єднані класи (класи-комплекти) та окремі категорії учнів	52	21	40,38
Розділ VI. Кількість учнів, які закінчили клас і переведені до наступного класу або закінчили заклад загальної середньої освіти (без учнів спеціальних ЗЗСО та учнів спеціальних класів)	33	11	33,33
Розділ VII. Кількість учнів за віком (станом на 01 січня 20_року)	24	3	12,50
Розділ VIII. Кількість вихователів	5	0	0,00
Розділ IX. Відомості про заклади та їх філії (з розділу 1)	126	76	60,32
Додатково	8	1	12,50
Загалом	411	192	46,72

Складено авторами на основі форми № 76-РВК «Зведений звіт закладів загальної середньої освіти» на початок 2021/2022 н. р.

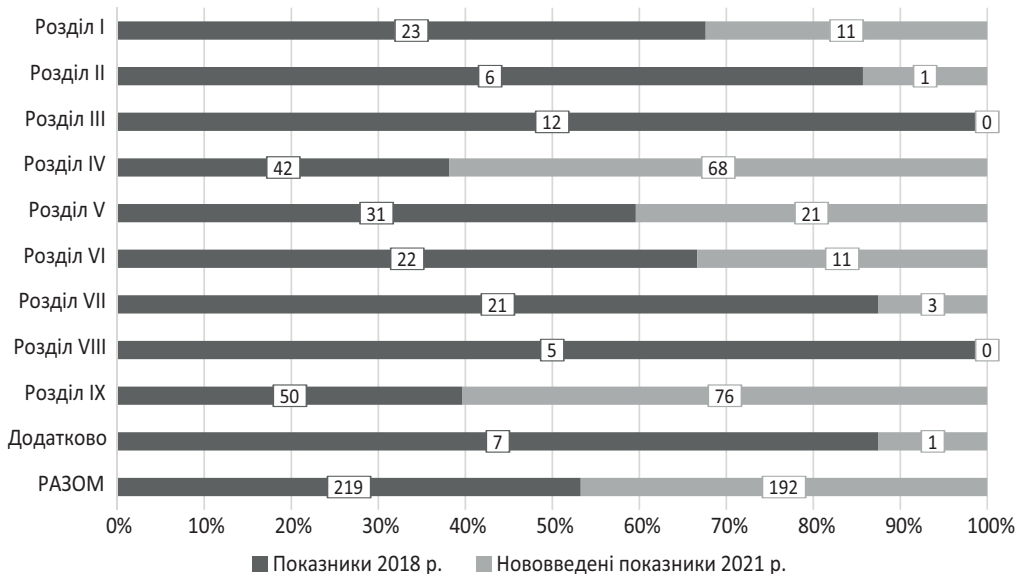

Рис. 2. Дані щодо кількості показників за розділами форми № 76-РВК на початок 2021/2022 н. р.

Побудовано авторами.

проваджено наказом МОН «Про затвердження зведених таблиць з питань загальної середньої освіти» від 07.10.2021 № 1072 [10], які щорічно складаються на основі форми звітності № ЗНЗ-1 «Звіт закладу загальної середньої освіти».

У зведеній таблиці № Д-7-8 «Відомості про мови навчання та вивчення мови як предмета у закладах загальної середньої освіти» розширено перелік мов. Додано показники про такі мови навчання, як китайська, турецька, албанська, ромська, італійська, корейська, словацька, чеська. Нові показники, що передбачають введення назв мов самостійно, ускладняють обробку й аналіз форми № Д-7-8. Тому вважаємо за доцільне надалі замінити введення назв мов кодами мов, проаналізувавши в цьому році згадані показники. Загальна кількість показників форми № Д-7-8

становить 130, із них нововведених – 29 (табл. 2).

Зведена таблиця № Д-9 «Відомості про заклади спеціальної освіти» доповнена показниками про наявність пансіонів/інтернатів у структурі санаторних ЗЗСО за типами шкіл (хворих на сколіоз, із захворюваннями серцево-судинної системи, із психоневрологічними захворюваннями, із хронічними неспецифічними захворюваннями органів травлення, із хронічними неспецифічними захворюваннями органів дихання, з малими і неактивними (фаза згасання) формами туберкульозу, хворих на цукровий діабет) та у складі спеціальних ЗЗСО в розрізі типів шкіл (із порушенням інтелектуального розвитку, сліпих та зі зниженим зором, глухих і зі зниженим слухом, із порушеннями опорно-рухового апарату, з тяжкими порушеннями мовлення,

Таблиця 2

Структура зведеної таблиці № Д-7-8 «Відомості про мови навчання та вивчення мови як предмета в закладах загальної середньої освіти (без спеціальних ЗЗСО)» на початок 2021/2022 н. р.

Назва розділу	Кількість показників, усього, од.	Кількість нововведених показників, од.	Частка нововведених показників, %
Розділ I. Розподіл закладів за мовами навчання та учнів і класів у них	15	1	6,67
Розділ II. Відомості про заклади, в яких навчання ведеться двома і більше мовами	20	3	15,00
Розділ III. Розподіл учнів за мовами навчання	15	3	20,00
Розділ IV. Розподіл закладів за мовами, що вивчаються як самостійний навчальний предмет, та кількість класів у них, од.	27	6	22,22
Розділ V. Розподіл учнів за мовами, що вивчаються як самостійний предмет та в рамках вибірових курсів, інтегрованих курсів	27	8	29,63
Розділ VI. Розподіл учнів, які вивчають другу мову, за класами	26	8	30,77
Загалом	130	29	22,31

Складено авторами на основі зведеної таблиці № Д-7-8 «Відомості про мови навчання та вивчення мови як предмета у закладах загальної середньої освіти (без спеціальних ЗЗСО)» на початок 2021/2022 н. р.

з порушеннями психічного розвитку). Загальна кількість показників форми № Д-9 становить 167, із них нововведених – 39 (табл. 3).

У сучасних умовах упровадження комп'ютерних технологій у навчальний процес є невід'ємною частиною шкільного навчання, їх використання в освіті істотно підвищує ефективність і якість останнього. Для висвітлення стану використання ЗЗСО сучасних інформаційних технологій зведено таблицю № Д-4 «Відомості про матеріально-технічну базу закладів загальної середньої освіти та використання сучасних інформаційних технологій (без спеціальних ЗЗСО)» доповнено новими показ-

никами (кількість закладів, що підключені до Wi-Fi) та конкретизовано показники для пристроїв, задіяних в освітньому процесі; збільшено кількість показників про типи операційних систем персональних комп'ютерів; визначено дані щодо наявності в ЗЗСО медіатеки, STEM-лабораторії, класів з інтерактивними поверхнями й засобами візуалізації; включено інформацію про використання сучасних технологій, за якими надається доступ до мережі Інтернет.

Також зведено таблицю № Д-4 доповнено показниками про використання спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку осіб з особливими освітніми потребами у

Таблиця 3

Структура зведеної таблиці № Д-9 «Відомості про спеціальні заклади загальної середньої освіти» на початок 2021/2022 н. р.

Назва розділу	Кількість показників, усього, од.	Кількість нововведених показників, од.	Частка нововведених показників, %
Розділ I. Санаторні заклади загальної середньої освіти, які мають у своєму складі пансіон (інтернат) (без спеціальних класів)	13	4	30,77
Розділ II. Спеціальні заклади загальної середньої освіти (включаючи ті, що мають у своєму складі пансіон (інтернат) і спеціальні та інклюзивні класи в закладах загальної середньої освіти)	22	5	22,73
Розділ III. Розподіл учнів з особливими освітніми потребами за нозологіями	13	1	7,69
Розділ IV. Окремі показники	18	8	44,44
Розділ V. Спеціальні заклади загальної середньої освіти, що мають у своєму складі пансіон (інтернат) і спеціальні та інклюзивні класи в закладах загальної середньої освіти з пансіонами (інтернатами) (з розділу II)	21	1	4,76
Розділ VI. Мова навчання	15	0	0,00
Розділ VII. Відомості про приміщення, матеріально-технічну базу та використання допоміжних засобів для навчання (спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку) осіб з особливими освітніми потребами у спеціальних закладах загальної середньої освіти	65	20	30,77
Загалом	167	39	23,35

Складено авторами на основі зведеної таблиці № Д-9 «Відомості про спеціальні заклади загальної середньої освіти» на початок 2021/2022 н. р.

ЗЗСО (без спеціальних ЗЗСО), що характеризують наявність обладнання та корекційних засобів навчання для дітей із порушеннями мовлення, опорно-рухового апарату, слуху, зору. Нова українська школа вимагає створення спортивних універсальних залів для молодших школярів, тому введено показник про кількість таких закладів. Загальна кількість показників зведеної таблиці № Д-4 становить 169, із них нововведених – 38 (табл. 4).

Зведена таблиця № Д-6 «Відомості про групування закладів загальної середньої освіти за кількістю класів і учнів та про наповнюваність класів учнями» зазнала неістотних змін, які стосуються лише назв типів закладів, згідно з новою класифікацією (заклади I ступеня – початкові школи, заклади I–II ступенів – гімназії, I–III ступенів – ліцеї), та містить 54 показники (табл. 5).

У наведених вище формах значну увагу приділено гендерним питан-

Таблиця 4

Структура зведеної таблиці № Д-4 «Відомості про матеріально-технічну базу закладів загальної середньої освіти та використання сучасних інформаційних технологій (без спеціальних ЗЗСО)» на початок 2021/2022 н. р.

Назва розділу	Кількість показників, усього, од.	Кількість нововведених показників, од.	Частка нововведених показників, %
Розділ I. Відомості щодо приміщення та матеріально-технічної бази закладів загальної середньої освіти	87	13	14,94
Розділ II. Відомості про використання сучасних інформаційних технологій	70	21	30,00
Розділ III. Відомості про використання спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку осіб з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти (без спеціальних ЗЗСО)	12	4	33,33
Загалом	169	38	22,49

Складено авторами на основі форми № Д-4 «Відомості про матеріально-технічну базу закладів загальної середньої освіти та використання сучасних інформаційних технологій (без спеціальних ЗЗСО)» на початок 2021/2022 н. р.

Таблиця 5

Структура зведеної таблиці № Д-6 «Відомості про групування закладів загальної середньої освіти за кількістю класів і учнів та про наповнюваність класів учнями (без спеціальних ЗЗСО)» на початок 2021/2022 н. р.

Назва розділу	Кількість показників
Розділ I. Групування закладів загальної середньої освіти за кількістю класів	13
Розділ II. Відомості щодо кількості груп, на які поділено класи при вивченні окремих предметів	16
Розділ III. Групування закладів загальної середньої освіти за кількістю учнів	9
Розділ IV. Відомості про кількість класів зі значною наповнюваністю учнями	16
Загалом	54

Складено авторами на основі форми № Д-6 «Відомості про групування закладів загальної середньої освіти за кількістю класів і учнів та про наповнюваність класів учнями (без спеціальних ЗЗСО)» на початок 2021/2022 н. р.

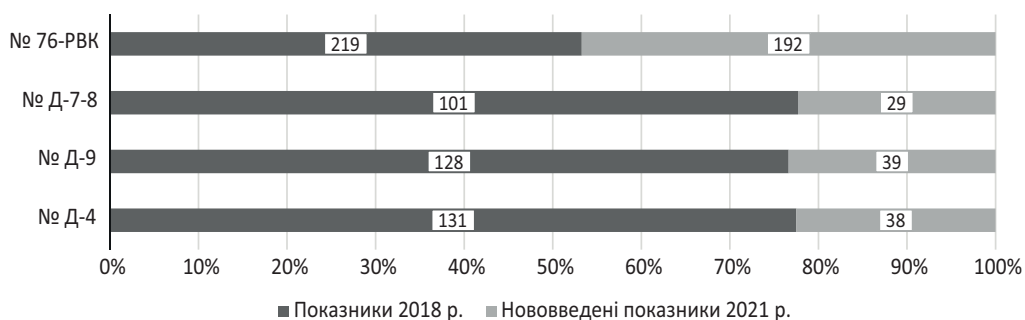

Рис. 3. Дані щодо кількості показників за формами звітності на початок 2021/2022 н. р.

Побудовано авторами.

ням, тобто розширено коло показників щодо чисельності дівчат.

Загалом форми зазнали істотних змін. Кількість нових показників за кожною з них відображено на рис. 3. Зокрема, форма № 76-РВК містить 192 нових показники (46,72 %), № Д-7-8 – 29 (22,31 %), № Д-9 – 39 (23,35 %), № Д-4 – 38 (22,49 %).

Запроваджені нові показники форм звітності розширюють та вдосконалюють інформацію для проведення аналізу мережі й діяльності ЗЗСО за певними напрямками.

Проведене дослідження є основою для визначення науково-методичних підходів щодо формування інформаційних баз, встановлення взаємозв'язків між показниками для їх верифікації та підготовки зведеної звітності для подання до Державної служби статистики України.

Виконаний аналіз структур форм звітності дає змогу співвіднести показники інформаційної бази за 2014/2015–2020/2021 н. рр. та форми № 76-РВК і зведених таблиць на початок 2021/2022 н. р. для формування інформаційно-аналітичних збірників та бюлетенів щодо діяльності ЗЗСО.

Удосконалення статистичної звітності ще триває. Зв'язок завдань державної політики системи загальної середньої освіти і статистики є взаємним, оскільки стан та проблеми галузі слід вивчати, всебічно аналізувати й контролювати їх розв'язання. В умовах реформування освіти статистичне вивчення тенденцій і закономірностей розвитку явищ та процесів, дослідження наслідків змін допомагає забезпечити успішне проведення реформ.

Список використаних джерел

1. Лондар С. Л. Завдання модернізації державної інформаційної системи освіти (ДІСО). *Освітня аналітика України*. 2018. № 1. С. 11–22. URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2018/12/11_22_Londar-1.pdf.
2. Гапон В. В., Барабаш О. А. Інформаційно-аналітичне забезпечення формування та аналізу статистичних показників загальної середньої освіти. *Освітня аналітика України*. 2019. № 3. С. 18–31. URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/12/2_Gapon_37-2019_18_31.pdf.

3. Литвинчук А. О., Кир'янов А. В., Іриневич Ю. В. Мета та напрями модернізації програмно-апаратного комплексу «Автоматизований інформаційний комплекс освітнього менеджменту. *Освітня аналітика України*. 2020. № 4. С. 102–112. URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/9_Lytvinchuk_Ko_411_2020_102_112.pdf.

4. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>.

5. Положення про інституційну та дуальну форми здобуття повної загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 23.04.2019 № 536. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0547-19#n16>.

6. Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 08.09.2021 № 1115. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#n22>.

7. Положення про індивідуальну форму здобуття повної загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2016 № 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0184-16#n15>.

8. Про збір даних до інформаційно-телекомунікаційної системи «Державна інформаційна система освіти» у 2021/2022 н. р. : наказ Міністерства освіти і науки України від 01.09.2021 № 955. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zbir-danih-do-informacijno-telekomunikacijnoi-sistemi-derzhavna-informacijna-sistema-osviti-u-20212022-nr>.

9. Про затвердження форм звітності з питань діяльності закладів загальної середньої освіти та інструкцій щодо їх заповнення : наказ Міністерства освіти і науки України від 30.07.2021 № 868. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1119-21#Text>.

10. Про затвердження зведених таблиць з питань загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 07.10.2021 № 1072. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-zvedenih-tablic-z-pitan-zagalnoyi-serednoyi-o>.

Mariia Sharaievska

SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine, sharaev@bigmir.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4647-2471>

Tatiana Derepa

SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine, tatyana-stepanova@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1283-7671>

Tsokolenko Eugenia

SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine, tsokolenko@mon.gov.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1299-4316>

ANALYSIS OF THE STRUCTURE OF STATISTICAL REPORTING FORMS FOR GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS AT THE REGIONAL LEVEL

Abstract. *The Orders of the Ministry of Education and Science of Ukraine "On approval of reporting forms on the activities of general secondary education institutions and instructions for their completion" from 30.07.2021 № 868 and "On approval of summary tables on general secondary education" from 07.10.2021 № 1072 introduced new forms and summary tables on the activities of general secondary education institutions. Approved forms and summary*

tables comply with the regulations of existing legislation and provide an opportunity to analyze the state of the network of the general secondary education institutions. The article analyzes the regulations, that caused the changes in reporting, explores the benefits of implementing new indicators, including forms of obtaining an education. Changes in reporting concerning the form of learning by students in the general secondary education institutions (institutional (day, evening, correspondence, distance, network), individual (external, family (home), pedagogical patronage)) are detailed; indicators on certain categories of children: orphans and children deprived of parental care; extended day groups (added indicators for groups working at the expense of parents (philanthropists) and for groups for children with special educational needs); documents on general secondary education; about the premises and material and technical base; use of modern information technologies; providing means of correction of psychophysical development of persons with special educational needs; on gender issues are detailed. The article examines the legal documents for filling out sectorial reports for the beginning of 2021/2022. The study will be used to determine scientific and methodological approaches to the formation of information databases and summary data of statistical reporting for submission on time to the State Statistics Service of Ukraine. Suggestions for further improvement of statistical reporting of the sector through the prism of analytical indicators at the regional level are provided. The model of formation of statistical reporting from the general secondary education institutions (GSEI) according to the order of the Ministry of Education and Science "About data collection to the information and telecommunication system State Information System of Education in 2021/2022 academic year" from 01.09.2021 № 955 is presented.

Keywords: general secondary education, general secondary education institutions, statistical reporting, forms and summary tables, statistical indicators.

References

1. Londar, S. L. (2018). Tasks for the modernization of the state information system of education (DISO). *Educational Analytics of Ukraine*, 1, 11-22. Retrieved from https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2018/12/11_22_Londar-1.pdf [in Ukrainian].
2. Gapon, V. V., & Barabash, O. A. (2019). Information and analytical support for the formation and analysis of statistical indicators of general secondary education. *Educational Analytics of Ukraine*, 3, 18-31. Retrieved from https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/12/2_Gapon_37-2019_18_31.pdf [in Ukrainian].
3. Lytvynchuk, A. O., Kyrianov, A. V., & Irynevich, J. V. (2020). Purpose and directions of modernization of the hardware-software complex «Automated information complex of educational management». *Educational Analytics of Ukraine*, 4, 102-112. Retrieved from https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/9_Lytvinchuk_Ko_411_2020_102_112.pdf [in Ukrainian].
4. Verkhovna Rada of Ukraine. (2020). *About complete general secondary education* (Act No. 463-IX, January 16). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> [in Ukrainian].
5. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2019). *Regulations on institutional and dual forms of complete general secondary education* (Order No. 536, April 23). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0547-19#n16> [in Ukrainian].
6. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2021). *Regulations on distance learning of general secondary education* (Order No. 1115, September 8). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#n22> [in Ukrainian].

7. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2016). *Regulations on the individual form of obtaining a complete general secondary education* (Order No. 8, January 12). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0184-16#n15> [in Ukrainian].

8. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2021). *About data collection to the information and telecommunication system "State Information System of Education" in the 2021/2022 academic year* (Order No. 955, September 1). Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zbir-danih-do-informacijno-telekomunikacijnoyi-sistemi-derzhavna-informacijna-sistema-osviti-u-20212022-nr> [in Ukrainian].

9. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2021). *On approval of reporting forms on the activities of general secondary education institutions and instructions for their completion* (Order No. 868, July 30). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1119-21#Text> [in Ukrainian].

10. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2021). *On approval of summary tables on general secondary education* (Order No. 1072, October 7). Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-zvedenih-tablic-z-pitan-zagalnoyi-serednoyi-o> [in Ukrainian].

Olga AnisimovaPh. D. (Economics), SSI «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine, olgaanisimova@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6721-3030>

FORMULA FINANCING OF THE VOCATIONAL TRAINING: BEST PRACTICES

Abstract. Vocational education plays an important role in the national education systems of different countries. At the same time, the issue of the framework of financing the provision of educational services remains extremely important. The aim of the article is to analyze the best practices of formulaic financing of vocational education. The article considers the main approaches to determining the components of the formula for financing vocational education. To achieve our goal, we used several scientific methods, such as synthesis, analysis, deduction, etc. The analysis of the best practices of formula financing of vocational education is carried out, the basic indicators which are used for the formula for the financing of vocational education are defined. It is established that the proper funding and adequate allocation of funds for vocational education help to improve the quality of educational services. The allocation of public funds using a formula can be based on criteria determined by each country, depending on the place of vocational education in the general education system. The funding formula is most often used when vocational education is part of general secondary education or its direct continuation. It is determined that the use of the financing formula helps to increase the efficiency and transparency of the allocation of funds. The key factor in the successful use of the formula is the choice of allocation criteria. It is established that the basic criteria are usually used in funding formulas such as the type of educational institution that provides educational services, type of educational program, number of students and years of study, the need for additional funding for students with special needs. Among the countries that use the funding formula extensively, we analyzed the practices of the UK and Denmark. Both countries have a long history of using the formula, constantly improving and assessing its efficiency.

Keywords: vocational education, formula financing of vocational education, criteria of the formula of financing vocational education, efficiency of the allocation of funds

JEL classification: I21, I23.

DOI: 10.32987/2617-8532-2021-5-103-118.

To create an efficient system of the VET it is important to provide an effective framework for financing. At the moment the public sector for most OECD countries still is the major benefactor of the financial resources for schools, but the frameworks for the allocation, management and usage of the resources became rather diversified due to the financial decentralization. The reason for that is that the allocation

of the funding is no less important than its level. Funding frameworks are used as an incentive for schools to increase efficiency. As a general rule for the OECD countries, the framework implies a per capita public funding, supplemented by direct funding from the local governments. One of the frameworks ensuring the transparency and openness of the financing is the funding formula.

© Анісімова О. Ю., 2021

Many researchers examined the topic of the VET funding including funding formula, among them B. Bergseng, M. Fazekas, V. Gasskov, W. Grubb, M. Hanni, D. Lang, J. Masson, E. Schmidt, A. Wolf, etc. For example, W. Grubb [1] led comprehensive research of different aspects of the VET paying particular attention to the frameworks used for its financing. He concluded that correct schemes of the VET financing improve the quality of the services provided and learning outcomes. B. Bergseng [2] researched the VET system in Bulgaria as well as the models used for its financing. He concluded that the implementation of the formula funding encourages transparency and openness of the allocation of the resources and improves its efficiency. The OECD [3] is one of the leading international organizations to monitor the VET systems, their researchers are trying to assess the efficiency of existing systems and determine the best ways to implement education policy. V. Gasskov [4] tried to analyze the VET systems from the point of view of the administrator, explaining the best methods to achieve the priority goals. M. Fazekas [5] paid particular attention to the funding formulas, assessing their structure, advantages, disadvantages and limitations. J. Masson [6], M. Hanni [7], D. Lang [8], A. Wolf [9], and E. Schmidt [10] researched certain VET systems in-depth to point out their achievements and the ways for improvement.

The aim of the article is to analyze the best practices of the VET formula financing.

There are several ways to ensure the efficiency of the allocation of funds for the VET system including:

- direct financing meaning the amounts of funding received from governments as subsidies or obtained from individuals as tuition;
- subsidies and tax expenditures in the form of the revenue uncollected or discounted tuition;
- financing by loans where students borrow and then return the costs of their education;
- donations and sharing arrangements with employers;
- outcome-based funding systems with the funding provided by the state depending on success measured as placement rates or earnings levels;
- voucher framework for funding.

The funding formulas usage became particularly effective in allocating funds efficiently and transparently. A funding formula contains mostly objective criteria for the allocation of available resources among schools. However, the success and results depend on the funding formula structure. Funding formulas facilitate accountability and sustainability, help achieve efficiency and equity (see Figure).

As it was pointed out, there are four key criteria used by the OECD countries to create funding formula:

- a type of education institution (it can be a general secondary school institution offering additional courses or programs, or a specialized institution requiring additional funding),
- curriculum or educational programs offered (some programs require more expenses due to the costs of the needed equipment, the VET institutions can offer a full educational program or separate courses for adult training),
- number of students and years of education (the simplest approach, suited for starting formula),

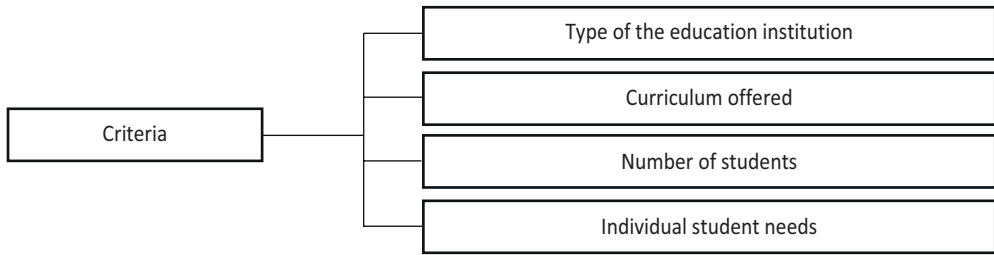

Figure. Different criteria for the funding formula

Created by the author.

– individual student needs (formula includes additional funding for disabled or underprivileged students).

To increase the efficiency output and outcome-based criteria are used [1].

In practice, we can note two key types of resource allocation formulas for the VET. The first type is a normative formula. For this type of formula, the assumption is that each training institution has a certain number of teachers, technical and administrative staff meaning the wage-related expenses are needed at a certain level. More so, the education institution has operational and maintenance costs that need to be covered. Those expenses require financing and sometimes they are not dependent on enrolments, performance and outputs. For the purpose of budgeting, certain ratios may also be established, including the number of students per teacher, etc. This type of formula does not take into account the institution's performance, so it does not affect the amount of funding. This type is usually called the «central administration and funding model», it is rather simple and relatively cheap to implement, as it's based on standard decisions and uses a standard cost principle. However, the main drawback of the central decisions and funding frameworks, is that their nature

constrains their initiative, they do not possess much operational flexibility and are not capable to account for local demands for training and to adjust for the corresponding need to reallocate funds. Another issue with this approach is that it does not adjust for local and regional changes in maintenance and operational costs for the educational institutions. As a result, using normative models it is usually difficult to achieve the best possible performance from individual institutions.

On the contrary, the performance-based approach takes into account actual or planned performance and other output indicators of the providers while allocating funding. For this approach the most commonly used are the following frameworks:

– the amount of state resources is linked to enrolment numbers so that institutions are encouraged to attract and retain more students. However, the drawback of this approach is that it stimulates only enrolment and has next to no impact on providers to develop and offer expensive complex education programs. As a result, those institutions offer mostly low-level and low-cost courses to save funds. Besides, this approach encouraged institutions to increase retention, so they enroll only the students most likely to attend the

whole course, ignoring those most in need of short-term training.

- the amount of public funding per student is different for programs depending on the degrees of sophistication. More complex programs receive higher funding rates per student, so the institutions have the incentive to offer the programs that the government desires to promote. The supply can be expanded for certain qualifications by offering higher rates for particular programs. It also can be used to promote the training of certain target groups. For example, providers can be encouraged to train disadvantaged individuals, even if their learning is often potentially unsuccessful because in that case, they receive higher funding rates per student for all the students enrolled and graduated from that program.

- the additional amount can be allocated to institutions depending on the percentage of students graduating with certificates or with higher levels of achievement.

- the amount allocated can depend on the percentage of graduates who managed to find jobs and retain employment for a certain period of time afterward (usually 6–12 months). However, the drawback of such an approach is that training providers are not capable to control the availability of jobs for their graduates, so such mechanisms need caution while applying. It is rather effective in the case of financing providers offering labor market training, as they are directly linked to the labor demand and can somewhat predict the market success of their graduates.

The feature of the performance-related framework is that providers are not guaranteed any amount of

public funding unless they perform to certain levels and show the required output. The advantage of this approach is that institutions have full or almost full freedom in the use of funds. Providers then create something similar to the free market competition for enrolments and encourage higher student achievements in order to increase their funding. They can even become a profitable organization. The requirement for performance-related funding frameworks is that the audits of enrolment and assessment of graduates should be conducted by an external institution. The approach ensures that better performers are rewarded as the providers operate in a market-driven environment [2].

Designing a funding formula involves technical issues and overlapping policy. There is a constant struggle between the necessity to have a single formula for budgeting and to take into account the individual situations of providers and their learners. To create an efficient formula several steps are needed.

1. Determine the available budget and establish the resources to be allocated.

The allocation of funds using a formula implies an agreed budget and necessitates a high level of transparency. There are two main approaches to calculate the amount of funding: base unit cost is pre-determined, or the formula calculates the total costs.

If a budget-driven formula is used, the budget is simply divided by the number of given units to calculate the unit cost, and it's possible that the unit cost will not be equal to actual learning costs. If a cost-driven formula is used, the total amount calculated as multiplying the units to a pre-decided

cost-base can then exceed the available budget. In that case, basic estimates need to be made for the base unit costs measured by the average costs based for example on previous allocations.

2. Determine what will be funded by the formula. The policymakers can use a single funding formula to distribute the whole VET budget or several sub-formulae for different budget lines. For example, Denmark allocates block grants for various budget lines. England combines several public education budgets to finance both academic and vocational education. The formula uses mostly a base unit with attached weighting coefficients.

3. Define the criteria for allocating funding. It is not recommended to use a single flat-rate unit in a formula, as it will not account for specifics of courses, providers, and students. VET courses are different in length, teachers and trainers needed and equipment required. Some providers are situated in challenging locations, such as remote areas or cities where staff wages and retention is more expensive. Some students need additional support. A formula should include a range of equalization factors representing the variations of courses, students and providers. To do this, a unit weighting should be increased for a given variable, or a fixed-rate allocation can be used for a certain factor.

4. Use the formula to impact policy aims. The fixed and variable factors represented in the formula are determined by policy makers, usually after efficient consultation with VET providers and other stakeholders. The formula can contain certain priorities by assigning a proportion of funding to them.

5. Define the relationship between performance-related funding and

funding formula. Formula funding has the purpose to improve the quality of learning measured by a performance indicator. This measure can be represented by outputs, meaning the number of students with completed course or gained qualification; or by outcomes, such as the number of students achieving employment upon completion of the course [3].

The introduction of formula funding represents potential advantages and disadvantages mentioned above as well as additional risks. Among those risks are the creation of perverse incentives, and limitations of statistical nature and data.

(1) Perverse incentives. The purpose of the reform of the way in which financing is allocated is to affect behaviors. A formula based primarily on student numbers will create incentives for providers to increase those numbers. This may be the intended goal of implementing a formula, as a provider should aim to attract students. But it requires accurate records and constant course and quality standards, to prevent the miscount of student numbers or reduce the provision of more expensive courses.

(2) Statistical and data limitations. Not every indicator can be accurately measured. A formula includes proxy indicators, estimates of data, and averages. For instance, a formula can include some differences in location and can take this into account as the factor weightings or costings. Factors can also be based on proxy indicators for the socio-economic state that correlate rather than a cause. Incorrect assumptions, and proxy indicators, can negatively impact training provision [4].

A formula must be assessed to ensure that it stimulates the right kind of

behavior and represents current policy priorities. The formula should undergo frequent reviews and data analysis to assess for unintended change (see Table).

Formula funding creates an objective and impartial way to standardize provider funding, according to agreed criteria which takes into account the dynamics of the VET system and policy priorities.

The impact of the VET funding formula mostly depends on the features of the wider policy environment they are included in: first, the proportion of resources allocated through a formula, meaning the comprehensiveness of the formula. Secondly, how autonomous the institutions are in managing the allocated funds. Thirdly, the existence of targeted programs outside the given formula. Fourthly, the nature of the education market competition if it exists [5].

Deciding upon the features of the formula itself such as indicators used still leaves several key questions of a

formula funding regime open which greatly impact the performance of the funding framework. Among them, the most crucial one is how comprehensive the formula is, *meaning* which budget lines are funded within the formula. However, in most states formula funding accounts for a much smaller proportion of expenditures, the most important issue usually is teacher salaries since they can reach around 65–95 % of the total institution budget. In some cases, the financing formula includes only a small percentage of VET institution budgets.

As was mentioned, VET institutions can be funded through formula in both decentralized and centralized management systems but it has a crucial impact on how the funding regime shapes the behavior of institutions and eventually the results of teaching. Besides, even if VET institutions have the autonomy to manage their own resources for a decentralized education system, certain elements of the funding

Table

Advantages and disadvantages of using formula funding

Stakeholder	Advantages	Disadvantages
Financing agencies	Objective method (without negotiation) Funding criteria are learner demand, performance Requires less management if delegated Stays the same during each year Allows to collect a variety of learner data Able to connect to wider policy aims	Offers less budget control dependent on the method Learner demand can have a higher cost Expenditure is more difficult to control In-year adjustments are difficult Allows to define, collect and analyze data Wider policy targets difficult to achieve
Providers	It is possible to adjust services provision, enrolment, staff Autonomy for their own budget Budget certainty and annual planning Can plan provision	Regulatory constraints limit autonomy Inability to manage In-year changes cause budget uncertainty Unstable formula leads to hindered planning
Teachers	The flexibility of delivery options Movement between providers Negotiations for better pay and conditions	Existing delivery constraints Job security and impact on tenure Salary structure is unequal
Learners	Changing their provider Can identify what services they are funded to receive	Only if open enrolment Services may be reduced without a clear funding line

Created by the author.

formula can be earmarked for specific purposes (divided formula) which constrains the financial autonomy.

Since in some countries VET institutions have wide autonomy in how they spend the allocated public funds, a crucial question is how they can spend it. It is of particular interest whether those institutions actually spend the additional funding they receive for teaching students from a low socio-economic background on the stated purpose. For example, several adjustments to the English formula derive from the government not being satisfied with the ways institutions spend their resources. This resulted in a great number of targeted programs outside the funding formula accompanied by stronger accountability measures.

School funding formulas and self-management of schools are frequently part of an education quasi-market which puts pressure on schools to compete for pupils to differing degrees. The formula is typically the centerpiece of such markets since it determines the financial framework for competition and the benefits derived from attracting additional pupils. Adjusting the formula to attach more benefit for educating pupils with learning disabilities or of disadvantaged families is a typical tool for policy makers to advance equity objectives within a competitive framework.

Any funding distribution mechanism should be designed to fit the governance and policy context for the school system. There may be different goals that are more important than others depending on the overarching policy objectives.

There are three broad functions that funding formulas can support:

- Promoting equity (both horizontal equity, i.e. the like treatment of recipients whose needs are similar, and vertical equity, i.e. the application of different funding levels for recipients whose needs differ). This is one of the most important functions of a funding formula. To ensure horizontal equity it is crucial to ensure the same basic allocation per student differentiated by year level. Differential amounts can be added to the basic allocation according to the assessed degree of educational need to promote greater vertical equity.

- A directive function to promote certain behavior in funding recipients. This can be a tool for central, state, regional or local authorities to set certain incentives and support particular policies. For example, an additional amount can be added to the basic allocation to support schools with lower student enrolments or to support the provision of teacher professional development in policy relevant areas.

- Market regulation (supporting broader school choice policies). The more this function is emphasized, the greater the proportion of total funding to schools is allocated on a per student basis. The formula can establish the per student amount for each child and depending on the system this would be channeled directly to parents as a «voucher» to purchase school education or directly to the school.

The use of a funding formula, if well designed, can promote greater equity and efficiency. Within a funding formula, coefficients should adequately reflect different per student costs of providing education. This is a difficult task in systems where there is great variation in class size due to schools in rural or isolated locations. Different

programs and types of the educational provision will also entail different costs. Recent reviews of funding allocation mechanisms in Australia and the United Kingdom generally aim to distribute the major share of funding according to the student rather than institutional requirements, with a preference for core funding per student supplemented by bands of funding to target particular needs [6].

There are four main components which are the building blocks of a formula. Each component relates to the main purpose of allocating funds to schools. Different weightings assigned to each of the major components below will be crucial in balancing the relative importance of the different policy functions for a funding formula (market regulation; promoting equity; directive function).

A basic allocation: This could be an allocation per student or per class. If the unit is class, then the formula will include assumptions about the maximum permitted class size before an extra student demands the forming of two classes. There would be a year-level supplement differentiated according to the school year (grade level) or stage of schooling (e.g. primary, lower secondary, etc.). Setting a fixed amount per student in a particular year uses the assumption of the costs of educating a student with normal educational needs. This requires an analysis of expenditure requirements, e.g. activity-led costing. This – particularly with a per student unit – strongly supports the market regulation function.

An allocation for curriculum enhancement: This component would adjust for the costs of providing a specific educational profile and would

only apply to selected schools or students. For example, this could be the offer of a specialized curriculum such as a focus on the arts, sports or different vocational fields. It could also be the offer of an adjusted curriculum designed to meet specific educational needs of the school's student group. This allocation can support the directive function, helping to promote areas of the curriculum favored by policy makers.

An allocation for students with supplementary educational needs: This would aim to adjust for different student characteristics which would require additional resources to ensure the same level of access to the required curriculum. This allocation plays a major role in supporting the equity function.

An allocation for specific needs related to school site/location: This would aim to adjust for structural differences in school site operation costs that are generally beyond the school management's control, e.g. schools located in rural or remote areas with significantly lower class sizes, schools with higher maintenance costs (linked to local economic factors and/or specialized equipment needs). School size is an important determinant of unit cost. Fixed costs (e.g. school leadership, premises, providing a selection of subjects) do not diminish with the number of students. Here it is key to define the «minimum efficient size» which represents the minimum size of a school at which average cost per student approaches its lowest feasible value. This involves a judgment about the extent to which small schools should be supported by additional allocations. This allocation can support the equity and directive functions [7].

This case of the UK has been chosen as one of the most transparent and longest-running examples of formula funding for VET. Formulae drive the allocation of all public financing for young people (defined as 16–19 year-olds) and adults in England regardless of where they choose to learn. The case provides information on two formulae for education and training for young people aged 16–19 who are fully funded; publicly funded adult education which may be fully or co-funded (with additional funding from individual participants and/or their employers).

Providers include schools (for 16–19-year-old), Further Education Colleges (for both young people and adults), Higher Education Institutions and Providers for Traineeships (for unemployed young people and adults). All providers receive their funding according to their formula allocation. The funding for apprenticeships changed in 2017.

Many providers (except schools) are free to decide their own profile of provision in both academic and vocational qualifications for young people and adults. They operate as public corporations and are governed by a board. Whilst they have significant management autonomy, they must meet quality standards attested through both inspections and external accreditation of the qualifications they deliver. All providers must deliver recognized qualifications and courses to secure public funds. Students and trainees can choose whether they attend a school, college or other publicly funded provider and in some parts of the country schools are oversubscribed and there is intense competition between providers. Each year, qualification performance tables are published.

The newly-merged Education and Skills Funding Agency (ESFA) distributes the budgets for young people and adults according to two separate formulae. Characteristics of the funding system include:

- Budgets underpinning formula distribution are decided through centralized public procedures.

- The formulae are decided each year and published in statutory regulations.

- The funding agency is an intermediary body which also is the point of communication between providers and the Department for Education.

- Formulae can change each year and there are protections for individual provider budgets.

- The formula is used as a steering mechanism to promote quality and equity and to target specific groups of people and/or qualifications provision.

- As a steering mechanism, the formula is an important means to achieve VET policy.

Centralized funding formulae for education and training have been widely used in England for the past 30 years. There are various rationales, including:

- Simplicity. There is one formula either per budget line or per stream of providers, which has universal applicability.

- Transparency. All providers know why their budget is what it is.

- Fairness and objectivity. No provider can negotiate an advantage over another (or conversely be disadvantaged).

In terms of the formula itself, the rationale for its design has a number of factors, including:

- The primary budgetary allocation is based on the number of learners.

- There is a reflection of disadvantage, both of learners and providers.

- It rewards high performance.
- It can be adjusted to promote government priorities.

The 16–19 funding budget covers all provisions for any student aged 16–19 (excluding those pursuing an apprenticeship) attending a school, further education college, higher education institution, independent specialist providers, commercial or charitable provider.

Total program funding = (student numbers × national funding rate per student × retention factor × program cost weighting + disadvantage funding + large program uplift) × area cost uplift [8].

There are seven key aspects to the funding formula.

1. The number of students. The starting point for the formula, based on lagged data from the previous year, is specified for each provider type. The principle of the formula is that it is driven by student numbers and that funding follows the student. If a student transfers to another provider, the money follows them, based on detailed tracking data.

2. National funding rate per student. All full-time students are funded at the same basic rate per year based on the planned hours in a study program, derived as a proportion of a full-time rate¹¹. Each enrolled student should have a core learning aim which defines whether the programs are academic or vocational.

3. Program cost weighting. These are applied to reflect that some programs are more expensive to deliver than others. There are 4 program weighting factors (base = 1.0, medium = 1.2, high = 1.3, and specialist = 1.75).

4. Retention factor. Providers receive only a proportion of funding if

the student leaves the course before completion.

5. Disadvantage funding. There are two blocks of funding for disadvantage, Block 1 is based on general economic deprivation and is calculated by the residence of the learner. Block 2 funding provides uplifts for students with low levels of previous attainment recognizing their additional learning costs. There is more than one definition each of which triggers an additional per learner payment.

6. Large program uplift. For a certain larger program that stretches students, additional funding is available (10–20 %), for example, for studying qualifications to progress to university.

7. Area cost allowance. A budget uplift is available to recognize the additional costs of the provision in certain areas of the country, ranging from 1 % to 20 % depending on location.

Budgets are calculated based on the information submitted by each provider which in some cases is lagged. Each provider submits individual learning records (or, for schools, a census) to the EFSA, which processes the data and calculates the budget. The data used is visible to providers to allow them to validate the calculation. Any changes to those individual learning records must be reported – for example, if a student leaves the provider, changes course, or enters employment. There are detailed regulations and guidelines for how the data should be presented and for the funding implications of changes, including the implications of not reporting them.

Once the budgets of each provider have been calculated on the basis of the data submitted, there are rules concerning the timing of distribution

and the proportion of the budget which is released.

Allocations for young people as well as for adults distribute funding based on:

(1) Funding start. A learner who attends the provider for a certain number of days, depending on course length, attracts a proportion of funding. If the learner leaves before the end of the qualifying period, the provider receives nothing. A funding start can vary from one day for a course fewer than 14 days, to 42 days for a course lasting 168 days.

(2) Monthly installments. Providers receive their earnings monthly, minus the funding starts. The months are calculated on an « $n + 1$ » basis to allow a double payment for the first month to recognize start-up costs.

The distribution of funding for adult learning holds back 20 % of the budget allocation on the basis of achievement of the course and/or qualification.

Some points to note about the formula operation include:

(1) Performance-related funding. The adult education formula specifies a 20 % payment upon learner results, and for providers that enable unemployed trainees to enter employment. The formula for young people no longer includes an output or outcome-related payment. After many years of using an output-related element within the formula, it was removed due to concern that it was skewing provision towards easier to achieve courses. Instead, the formula for young people is experimenting with incentives for better provision and delivery.

(2) Formula factors. The basis for each formula differs. For young people, it is learner numbers, whereas for adults it is learning aims. Different approaches have been tried.

(3) Funding standardization versus learner differentiation. Both formulae attempt to standardize the type of additional needs which a learner and a provider can experience. This is done through standardized formula additions, either uprated weightings or fixed allocations, on both the provider and learner sides. There are numerous additional payments available through the formula to reflect disadvantage, both generic proxy measures and tailored to the individual situation.

(4) Change. The formula can be re-designed and has been on many occasions. Changes to the formula lead to transitional protection for providers who lose funds. The current formula includes such protection until 2020 due to changes made to the base calculation.

(5) Accuracy and data. The formula relies on data submitted by providers which are based on verifiable information. In turn, providers can see the basis for their budget calculation and can appeal or change this data, if found to be incorrect.

(6) Base unit for the calculation. This differs between the formulae. For the formula for young people, the base unit is student numbers, whereas for adults it is a learning aim. In practice, they are similar.

(7) Using the formula as a policy steering mechanism. The current formulae have a number of steering elements within them, including additional funding for adult learners to incorporate basic and advanced qualifications in Maths and English. For young people, an extra allocation is available for programs that prepare learners for higher education.

Data submitted by providers and patterns of provision are evaluated

each year to look for unexpected changes in data. The reasons behind data discrepancies are explored to see if there are misunderstandings in data recording or if provision is changing due to the formula, whether intended or not. This evaluation feeds into the future formula design and the regulations. The use of a funding formula is, in itself, not questioned; rather, it is the design and operation of the model which is examined.

Formula funding is embedded into the English VET funding system. The following points are among the characteristics that contribute to its success:

(1) Providing choice. A provider can operate in a range of markets, and a learner can choose between providers. There are limitations for some within the model, and in certain areas, there is little choice, but the principle of autonomy exists.

(2) Establishing data monitoring. Systems have been built over a number of years to collect correct and verifiable data.

(3) Conducting a regular review of the formula. Are the factors operating as expected? Are there unintended consequences? Can it respond to provider and learner particularities? Does it promote prevailing policy?

(4) Maintaining a quality framework. A robust system of qualifications, certifications, accreditation, and inspection enables the formula to operate.

(5) Allowing mitigation for change. The choice of formula will impact budget allocations to many providers. Without budgetary increases, there will be winners and losers. There must be a clear strategy for those providers who lose [9].

A series of reforms in post-compulsory education funding took place in Denmark in the 1990s. The principle was to give VET and higher education providers more autonomy to adjust provision and be more responsive to student and learner needs. The funding approach was changed from a supply-side to a demand-side system. Budgets that had previously been calculated from staff-student ratios and linked to program areas were reformed.

The reform took place in 1992, with the following rationale:

- promote efficiency and become more results-oriented and customer-focused;
- link the allocation of providing grants to student numbers and performance;
- implement a system that is simple, fair, transparent and objective;
- promote quality-based competition among providers.

Reform was to focus on protecting educational standards and quality. The reform comprised a new funding system with delegated management. The main changes were:

- introduction of block grant funding calculated through the taximeter principle;
- introduction of a planning process with four-year agreements based on the total number of study places per institute, rather than a single year, whereby providers can choose how they allocate student places per study program to meet local demand. A few expensive programs continue to have nationally planned admission.

The characteristics and aims of the funding regime were to encourage:

- (1) Demand management: money follows the learner and creates

incentives for providers to meet their requirements and to increase educational activity levels. There is also an incentive to improve institutional efficiency, for example through providers linking to deliver smaller courses.

(2) Productivity management: allows providers to decide their own provision and adjust to demand, rather than being required to provide courses where enrolment is falling.

The self-governing education and training institutions have three sources of revenue.

Activity-led block grants. Some 80 % of the total budget is distributed through grants based on forwarding planning of expected student numbers (full-time equivalent calculations), and programs that are grouped in bands and given an annually decided taximeter weighting. There are three activity-led grants calculated through a taximeter rate: The teaching grant, to cover salaries, educational equipment and materials; a buildings and maintenance grant, for capital expenses, including building finance and maintenance; and the collective expenses grant, to cover non-educational expenses – primarily administrative costs. A proportion of the block grant funding is held back until the end of the year based on the achievement of the activities specified (or, outputs). Block grants provide 92 % of institutional budgets.

Own income, including participant fees. In addition, providers can enter private training markets and use these funds to initiate new activities.

Basic (fixed) and supplementary grants and loans. The basic grant supplements the activity-based grants at a fixed rate and protects smaller providers and those located in remote

areas. Other supplementary grants include, for example, research and development funding and other ad hoc funds to meet various policy priorities. Loans are available, under strict supervision, to support providers in financial difficulty and restructure their provision.

The calculation of the block grants is a product of multiplying:

- planned activities, based on projected student numbers and program provision;
- politically determined taximeter rates per activity unit, decided annually in the Appropriations Acts.

The block grant appropriation is not earmarked, and providers can use them as they see fit within the financial rules of expenditure. Providers are responsible for their own financial management and for aligning their programs to demand. The taximeter system and the size of the grants are linked to the provider's ability to attract students to participate in their programs, measured in full-time equivalents. They have the flexibility to reduce programs where participation is falling and to expand them where it is increasing and protect their budgets through managing adjustments and maintaining enrolment levels. This is all calculated through «activities» rather than through negotiation or administratively decided redistributions.

Budgetary certainty and stability are improved, for both the government and providers, by allocating funds on the basis of objectively defined activities and their taximeters, which gives a fixed unit cost. Providers can plan for maintaining stability. In the case of over-estimation of «activities» funding can be clawed back by the government.

The taximeter rates are provided in the annual Appropriations Acts and their determination is independent of an individual institution's expenses. There is limited opportunity for pressure from interested parties and there is transparency across the rates given for program classifications.

The taximeter models have been evaluated a number of times since their introduction. The main study results are provided below, although it should be noted that the taximeter funding structure applies to both higher education and VET, albeit with some calculation differences. The evaluations looked at both types of providers. A first evaluation of the taximeter system was undertaken by the Danish Evaluation Institute (EVA) in 1995. The Ministry asked EVA to evaluate whether the model had any negative effects on educational quality. EVA concluded:

- No negative trends could be found in the evaluations of study programs. EVA found that the reform resulted in increased awareness of student needs, and a more open attitude towards students' suggestions, for instance by taking their feedback more seriously.

- In general, teachers' «professional ethic», as well as the use of external examiners, prevented them from allowing more students to pass as a response to output-based funding.

- A second, much broader evaluation of the taximeter model was carried out three years later. The overall conclusions of this evaluation were positive; the

management of the education sector had improved considerably. There was an increased focus on «value for money» in buying new equipment and assessing the value of course provision. Unprofitable activities were more rapidly discontinued, and institutions improved their ability to adjust and take up new initiatives. Educational institutions were viewed as being more inclined to provide a good service to their students, and additional effort was made to reduce drop-outs. The competition had been fostered through improvements in educational quality [10].

Conclusions. In principle, the introduction of a school funding formula may bring about several desired results ranging from increased efficiency to transparency at low administrative costs. However, as empirical investigations show it is frequently difficult to balance competing goals, particularly when inherent tradeoffs are present. In the case of formula funding, the most straightforward contradiction emerges between transparency-simplicity and sensitivity to local conditions-complexity. As local costs of education and local specificities greatly vary, there is usually pressure on the designers of national or regional unified formulas to incorporate many detailed cost differences. Nevertheless, the alternative solution which is to allow for locally different formula designs does not necessarily escape the trade-off between transparency and sensitivity to local conditions either.

References

1. Grubb, W. N. (2006). *Vocational education and training: Issues for a thematic review*. Retrieved from <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.172.3698&rep=rep1&type=pdf>.

2. Bergseng, B. (2019). *Vocational education and training in Bulgaria: Governance and funding*. Retrieved from <https://doi.org/10.1787/25bad018-en>.
3. OECD iLibrary. (2017). *The funding of school education: Connecting resources and learning*. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1787/9789264276147-en>.
4. Gasskov, V. (2000). *Managing vocational training systems: A handbook for senior administrators*. Geneva: International Labour Office. Retrieved from http://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/2000/100B09_11_engl.pdf.
5. Fazekas, M. (2012). School funding formulas: Review of main characteristics and impacts. *OECD Education Working Papers*, 74. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1787/5k993xw27cd3-en>.
6. Masson, J. R. (2006). *Financing vocational education and training in the EU new Member States and candidate countries: Recent trends and challenges*. Retrieved from https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/m/C12578310056925BC125712A0064D1BB_NOTE6MNPHG.pdf.
7. Hanni, M. (2019). *Financing of education and technical and vocational education and training (TVET) in Latin America and the Caribbean*. Retrieved from https://repositorio.cepal.org/bitstream/handle/11362/44599/4/S1900376_en.pdf.
8. Lang, D. W. (2005). Formulaic approaches to the funding of colleges and universities. In *International handbook of educational policy* (pp. 371-391). Retrieved from https://link.springer.com/chapter/10.1007/1-4020-3201-3_18.
9. Wolf, A. (2011). *Review of Vocational Education*. Retrieved from http://www7.bbk.ac.uk/linkinglondon/resources/fehe-policy-and-advocacy/report_Feb2011_The_Wolf_Report1.pdf.
10. Schmidt, E., Langberg, K. & Aagaard, K. (2006). *Funding systems and their effects on higher education systems. Country Study – Denmark*. Retrieved from <https://www.oecd.org/denmark/38307998.pdf>.

Анісімова О. Ю.

кандидат економічних наук, завідувач сектору аналізу фінансування освіти відділу статистики та аналітики освіти ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна, olgaanisimova@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6721-3030>

СВІТОВИЙ ДОСВІД ФОРМУЛЬНОГО ФІНАНСУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Анотація. Професійна освіта посідає важливе місце в національних системах освіти різних країн світу. При цьому надзвичайно важливим залишається питання механізму фінансування надання освітніх послуг. Мета статті – проаналізувати світовий досвід формульного фінансування професійної освіти. Автором розглянуто основні підходи до визначення складових формули її фінансування. Досліджено світовий досвід формульного фінансування професійної освіти, при цьому застосовано загальнонаукові методи, зокрема синтез, аналіз, дедукцію. Визначено основні показники, які використовуються при побудові формули для фінансування професійної освіти. Встановлено, що належне фінансування та адекватний розподіл коштів, виділених на професійну освіту, сприяють

підвищенню якості надання освітніх послуг. Розподіл державних коштів на формульній основі може здійснюватися за критеріями, що визначаються кожною країною залежно від місця професійної освіти в загальній системі освіти. Найчастіше формула фінансування застосовується в разі, коли професійна освіта є складовою загальної середньої освіти або її безпосереднім продовженням. Виявлено, що використання формули фінансування сприяє підвищенню ефективності й прозорості розподілу коштів. Визначальним чинником її успішного використання є вибір критеріїв розподілу. Встановлено, що зазвичай у формулах фінансування фігурують такі основні критерії, як тип закладу освіти, що надає освітні послуги, вид освітньої програми, кількість студентів і років навчання, необхідність додаткового фінансування для студентів з особливими потребами.

Ключові слова: професійна освіта, формульне фінансування професійної освіти, критерії формули фінансування професійної освіти, ефективність розподілу коштів.

**ІІІ МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
«РЕФОРМА ОСВІТИ В УКРАЇНІ.
ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ»**

(м. Київ, 28 жовтня 2021 р.)

ІІІ Міжнародна науково-практична конференція «Реформа освіти в Україні. Інформаційно-аналітичне забезпечення» відбулася **28 жовтня 2021 р.** на базі Державної наукової установи «Інститут освітньої аналітики» за підтримки **Міністерства освіти і науки України**. Через упровадження посиленних протиепідемічних заходів, пов'язаних із пандемією COVID-19, конференція проводилася в онлайн-режимі на платформі Google Meet.

Головна мета конференції – обмін знаннями та досвідом, наукова дискусія щодо пошуку рішень з актуальних проблем розвитку освіти і науки в Україні, перспективних інформаційно-комунікаційних технологій для забезпечення науково-освітньої діяльності (в т. ч. в умовах карантинних обмежень), інформування наукової спільноти про новітні досягнення з окреслених питань, сприяння пошуку наукового партнерства.

Тематика конференції охоплювала широкий спектр сучасних проблем реформування системи освіти і науки України та інформаційно-аналітичного забезпечення в межах таких тематичних напрямів:

- Секція 1. Управління освітою.
- Секція 2. Фінансово-економічні аспекти освіти.
- Секція 3. Розвиток інформаційних освітніх технологій.

- Секція 4. Інклюзивна освіта.
- Секція 5. Загальна середня освіта.
- Секція 6. Професійна (професійно-технічна) та фахова передвища освіта.
- Секція 7. Вища освіта.
- Секція 8. Освіта дорослих.
- Секція 9. Міжнародний освітній простір.

У роботі конференції взяли участь представники Міністерства освіти і науки України, Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій, керівники державних організацій, управлінці, науковці, фахівці науково-дослідних організацій, викладачі, педагоги, методисти, докторанти, аспіранти, студенти та молоді вчені, а також усі зацікавлені особи.

З вітальним словом до учасників конференції звернулися **заступник Міністра освіти і науки України з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Артур Селецький**, **заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій Сергій Колебошин** і **директор ДНУ «Інститут освітньої аналітики», доктор економічних наук, професор Сергій Лондар**.

У своєму виступі **Артур Селецький** звернув увагу учасників конференції на те, що система освіти і науки сьогодні перебуває у стані стрімких цифрових змін з огляду на нагальну, об'єктивну потребу в її ІТ-модернізації. Адже існуючий потужний запит громадськості, здобувачів освіти, батьків, освітян, управлінців лише посилюється в умовах викликів пандемії коронавірусу COVID-19. Разом із тим дедалі більше запитуваних ринком праці кваліфікацій передбачають упевнене володіння інформаційними технологіями. ІТ-технології в освіті роблять її по-справжньому безбар'єрною, доступною кожному і трансформують підходи до організації освітнього процесу на новому якісному рівні. Конференція, яку проводить ДНУ «Інститут освітньої аналітики», фокусує увагу на питаннях функціонування, розвитку, становлення інформаційно-аналітичних систем управління освітою, є актуальним відображенням освітніх потреб та об'єктивних реалій сьогодення. Значимість цієї конференції посилюється ще й тим, що вона дає можливості спільно з експертами галузі розробити дорожню карту – конкретну візію модернізації наявних програмних продуктів і створення нових у найближчій перспективі. На завершення свого виступу Артур Селецький побажав усім учасникам конференції продуктивної роботи та цікавих дискусій.

Сергій Колебошин під час свого виступу зазначив, що III Міжнародна науково-практична конференція “Реформа освіти в Україні. Інформаційно-аналітичне забезпечення” є знаковою подією в контексті забезпечення розвитку системи освіти і науки України. Адже на обговорення виносяться надзвичайно важливі й актуальні питання трансформацій у всіх ланках освітньої системи – від дошкільної освіти до вищої освіти та освіти дорослих. У своєму виступі він окреслив пріоритетні напрями реформування освітньої політики, серед яких реформа шкільної освіти НУШ, основне завдання якої –

сформувати якісну й сучасну школу, де навчаються освічені, щасливі, здорові діти. Він висловив сподівання, що у фаховому діалозі реалізуються можливості різнобічного розгляду окреслених питань, а пропозиції щодо найефективніших шляхів їх вирішення знайдуть своє відображення на сторінках збірника наукових доповідей учасників конференції. Сергій Колебошин побажав учасникам конференції творчого натхнення в пошуку раціональних, науково обґрунтованих підходів для протистояння новим глобальним викликам, а також шляхів удосконалення системи інформаційно-аналітичного забезпечення освіти та цифрової трансформації в Україні.

Детальніше організаційні питання проведення конференції висвітлив **Сергій Лондар**. Він привітав усіх учасників конференції та подякував за інтерес до традиційного науково-комунікаційного заходу ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Сергій Лондар підкреслив, що цьогогоріч до заходу долучилася велика аудиторія зацікавлених осіб, свідченням чого є отримана велика кількість тез доповідей, у яких висвітлено актуальні питання та подано пропозиції щодо успішного впровадження головних реформ у сферу освіти і науки України. Він акцентував увагу на важливості надійного інформаційно-аналітичного забезпечення для формування ефективної освітньої політики, яке здійснюється ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Ширше можливості інформаційних освітніх систем Інституту Сергій Лондар презентував під час пленарних засідань. На завершення він побажав усім учасникам плідної й конструктивної дискусії, яка дасть змогу спробувати втілити нові ідеї як для освітян, так і управлінців, а також міцного здоров'я та благополуччя.

Наступна частина конференції складалася з пленарних засідань, на яких доповідачі презентували свої доповіді:

• **Рогова Віра Борисівна**

«Підходи до створення системи освітніх управлінських індикаторів розвитку освіти в Україні»

Заступник Міністра освіти і науки України

м. Київ, Україна

• **Лондар Сергій Леонідович**

«Цифровізація як інструмент удосконалення сучасного управління системою освіти»

Директор ДНУ «Інститут освітньої аналітики», доктор економічних наук, професор

м. Київ, Україна

• **Ковтунець Володимир Віталійович**

«Вимоги ринку праці України до освіченості працівників»

Заступник голови Національного агентства кваліфікацій, кандидат фізико-математичних наук

м. Київ, Україна

• **Чижевський Борис Григорович**

«Науково обґрунтовані та відповідно профінансовані реформи сфери науки та освіти – запорука успішного розвитку держави»

Керівник секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій, заслужений працівник освіти України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

м. Київ, Україна

• **Бахрушин Володимир Євгенович**

«Проблеми розроблення стандартів третього рівня вищої освіти»

Професор Національного університету «Запорізька політехніка», доктор фізико-математичних наук, професор

м. Запоріжжя, Україна

• **Затонацька Тетяна Георгіївна**

«Expert environment of study programs accreditation in Ukraine: case of NAQA»

Професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, член галузевої експертної ради Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, доктор економічних наук

м. Київ, Україна

• **Харламова Ганна Олексіївна**

«On-line vs off-line у вищій освіті: вчасно vs традиційно»

Доцент кафедри економічної кібернетики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор економічних наук, доцент

м. Київ, Україна

• **Раков Сергій Анатолійович**

«Цифровізація освіти і пандемія: від дистанційної освіти до розумної освіти»

Головний науковий співробітник сектору вищої освіти

ДНУ «Інститут освітньої аналітики», доктор педагогічних наук, доцент

м. Київ, Україна

• **Жиляєв Ігор Борисович**

«Сучасні моделі реформування дослідницької діяльності українських ЗВО»

Головний науковий співробітник Інституту вищої освіти

Національної академії педагогічних наук України, доктор економічних наук, старший науковий співробітник

м. Київ, Україна

• **Назукова Наталія Миколаївна**

«Напрями розвитку державного фінансування вищої і професійно-технічної освіти крізь призму трансформацій фінансового простору»

Старший науковий співробітник відділу державних фінансів ДУ «Інститут економіки і прогнозування НАН України», кандидат економічних наук, старший науковий співробітник

м. Київ, Україна

• **Ваврін Максим Ростиславович**

«Реформування системи освіти України з метою забезпечення практичними навичками здобувачів освіти через впровадження компетентностей професій у стандарти професійно-технічної, фахової передвищої та вищої освіти»

Викладач освітньої програми «Етика-Політика-Економіка»

Українського католицького університету, кандидат економічних наук

м. Львів, Україна

• **Мазорчук Марія Сергіївна**

«Розвиток глобальних компетентностей українських учнів у закладах освіти за результатами PISA-2018»

Доцент Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, кандидат технічних наук

м. Харків, Україна

• **Кісь Святослав Ярославович**

«Основні дилеми формування програм бізнес-освіти та бізнес-тренінгів: досвід США»

Професор кафедри теорії економіки та управління Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, доктор економічних наук, професор

м. Івано-Франківськ, Україна

• **Яцюк Олег Степанович**

«Основні напрями вдосконалення системи бізнес-освіти в Україні»

Асистент кафедри підприємництва та маркетингу Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

м. Івано-Франківськ, Україна

• **Самойленко Оксана Анатоліївна**

«Освіта дорослих в умовах пандемії COVID-19»

Викладач соціально-економічних дисциплін Коростишівського

педагогічного фахового коледжу імені І. Я. Франка,

доктор педагогічних наук

м. Коростишів, Україна

Із **Програмою III Міжнародної науково-практичної конференції «Реформа освіти в Україні. Інформаційно-аналітичне забезпечення»** також можна ознайомитися **на сайті ДНУ «Інститут освітньої аналітики»**.

Роботу пленарних засідань конференції модерувала Наталія Пронь – учений секретар ДНУ «Інститут освітньої аналітики», кандидат економічних наук.

Наприкінці заходу було підбито підсумки роботи конференції, окреслено перспективні напрями подальших досліджень, а всіх зацікавлених запрошено до співпраці. За результатами роботи конференції підготовлено **Збірник тез доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції «РЕФОРМА ОСВІТИ В УКРАЇНІ. ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ»**, а також усім її учасникам надіслано Сертифікат, що підтверджує публікацію тез доповідей у збірнику. З матеріалами конференції можна також ознайомитися на вебсайті ДНУ «Інститут освітньої аналітики» в рубриці **«Матеріали комунікаційних заходів»** (https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2021/12/Tezi_III-konf_2021-FINAL.pdf).

ВИМОГИ ДО СТАТЕЙ

У журналі «Освітня аналітика України» друкуються статті, що висвітлюють проблемні питання у сфері статистики, аналітики і економіки освіти, подають пропозиції щодо розв'язання проблем у виокремлених сферах, а також матеріали “круглих столів”, наукових семінарів, науково-практичних конференцій.

До друку приймаються статті українською та англійською мовами. Публікація матеріалів в журналі безкоштовна. Гонорари не сплачуються. Кожен автор отримує безкоштовно авторський примірник видання. Статті, оформлені не за вимогами, до реєстрації не приймаються. Відповідальність за достовірність фактичної та цифрової інформації, власних імен, географічних назв, цитат та інших відомостей несуть автори публікацій.

Матеріали, що публікуються в журналі, підлягають внутрішньому й зовнішньому рецензуванню, яке здійснюють члени редакційної колегії журналу або фахівці відповідної галузі. Рецензування проводиться конфіденційно. У разі негативної рецензії чи наявності суттєвих зауважень стаття може бути відхилена або повернута автору(-ам) на доопрацювання. У випадку, коли автор(-и) не погоджується(-ються) з думкою рецензента, за рішенням Редакційної колегії може бути проведено додаткове незалежне рецензування. Після внесення автором(-ами) змін відповідно до зауважень рецензента стаття підписується до друку.

Редакційна колегія має право на відмову публікації рукописів, що містять вже опубліковані дані, а також матеріали, які не відповідають профілю журналу або матеріали досліджень, що були виконані з порушенням етичних норм (наприклад, конфлікти між авторами чи між авторами й організацією, плагіат і т. ін.). Редакційна колегія журналу залишає за собою право редагувати та скорочувати рукописи без порушення авторського змісту. Відхилені рукописи авторам не повертаються.

ТЕМАТИЧНІ РУБРИКИ ЖУРНАЛУ

- Управління освітою;
- Фінансово-економічні аспекти освіти;
- Бюджетне фінансування соціально-гуманітарної сфери;
- Розвиток інформаційних освітніх технологій;
- Актуальні питання розвитку науки та інновацій;
- Інклюзивна освіта;
- Загальна середня освіта;
- Фахова передвища та професійна освіта;
- Вища освіта;
- Освіта дорослих;
- Розвиток людського капіталу;
- Міжнародний освітній простір.

ПОДАННЯ РУКОПISУ ДО ДРУКУ

Рукопис статті подається до редакції журналу в електронному вигляді на електронну адресу: **editor.educationalanalytics@gmail.com**. Разом із файлом статті необхідно додавати:

– Ліцензійний договір на використання твору, підписаний всіма співавторами (форму договору можна отримати в редакції журналу або завантажити на сайті журналу *Договір_10A.pdf*). Ліцензійний договір набуває чинності після прийняття статті до друку. Підписання ліцензійного договору автором(-ами) означає, що вони ознайомлені та погоджуються з умовами договору.

– Відомості про кожного з авторів – прізвище, ім'я, по батькові повністю, посада, місце роботи, наукове звання, науковий ступінь, контактна інформація (телефон, адреса електронної пошти), код ORCID (обов'язково). Відомості про авторів необхідно подавати одним файлом

послідовно про кожного з авторів українською та англійською мовами (форму відомості можна отримати в редакції журналу або завантажити: *Автор_інфо.docx*).

Якщо стаття подається англійською мовою, то необхідно додати переклад статті українською мовою (технічний переклад).

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ

Наукова стаття повинна містити такі елементи:

Українською мовою

1) Індекс УДК, визначений за таблицями Універсальної десятикової класифікації.

2) Персональні дані автора(-ів):

- прізвище та ініціали автора;
- науковий ступінь, вчене звання, почесне звання;
- посада та офіційна назва установи (підприємства, організації) за основним місцем роботи; місто, країна;
- електронна адреса;
- ORCID ID автора (обов'язково) (ORCID ID: <https://orcid.org/...-...-...-...>).

3) Назва статті (має бути короткою, влучно відображати зміст статті, не містити аббревіатур та словосполучень на кшталт «Деякі питання...», «До проблеми...», «Дослідження питання...» та ін.).

4) Анотація (150-200 слів) повинна в стислій формі містити опис наступних параметрів, представлених в статті: мета, метод, результати, висновок.

5) Ключові слова – не більше 8-ми слів та словосполучень.

6) Код JEL Classification, визначений відповідно до системи класифікації, розробленої виданням Journal of Economic Literature (<https://www.aeaweb.org/econlit/jelCodes.php?view=jel>).

7) Стаття.

Текст статті повинен мати таку структуру:

Вступна частина – де окреслено постановку проблеми, актуальність обраної теми, аналіз останніх досліджень та публікацій, мету й завдання роботи;

Виклад основного матеріалу дослідження та його основні результати – де необхідно висвітлити: основні положення і результати наукового дослідження, особисті ідеї, думки, отримані наукові факти, виявлені закономірності, зв'язки, тенденції, методику отримання та аналіз фактичного матеріалу, особистий внесок автора у досягнення і реалізацію висновків);

Висновки – найбільш важливі результати дослідження, що містять наукову новизну і мають теоретичне та (або) практичне значення у формі синтезу накопиченої в основній частині статті наукової інформації, тобто послідовний, чіткий, логічний виклад отриманих автором(-ами) найбільш важливих результатів та перспективи подальших досліджень.

Обсяг статті повинен становити не більше 20 сторінок формату A4, набраних у редакторі MS Word шрифтом «Times New Roman», кеглем 14, через 1,5 інтервалу, усі поля – по 2 см.

Виклад статті має бути чітким, структурованим, не переобтяженим графічним матеріалом, таблицями та формулами. Не допускати повторів у тексті тієї інформації, що міститься в таблицях чи ілюстраціях. У тексті статті всі статистичні дані, таблиці, ілюстрації, цитати мають бути підкріплені наведеними у квадратних дужках посиланнями на номери джерел зі списку літератури із зазначенням сторінок, на які посилається автор (наприклад: [1, с. 25]; [2, с. 46-48]; [3; 4]; [5-8]). Посилання на застарілі за змістом публікації, навчальну та науково-популярну літературу і власні публікації є небажаними (останні допускаються лише в разі нагальної потреби). З метою підвищення наукового рівня статті варто посылатися на зарубіжні наукові джерела та періодичні видання, що входять до провідних міжнародних наукометричних баз даних (Scopus, Web of Sciens та ін.).

Усі *таблиці й рисунки* повинні мати порядковий номер, стислу назву, що чітко відображає їхній зміст, умовні позначення та одиниці вимірювання всіх показників, а також посилання на

джерело інформації, з якого вони запозичені чи на основі якого вони побудовані (або вказано, що вони самостійно складені автором).

Рисунки та таблиці не повинні розривати речення в абзаці, тобто вони мають бути розташовані після того абзацу, в якому на них робиться перше посилання в тексті.

Графіки та діаграми повинні бути побудовані в редакторі Microsoft Excel, а відповідні файли додаватися до основного файлу статті. При цьому слід мати на увазі, що журнал є чорно-білим, тому всі графічні матеріали мають бути якісно й чітко відображені в чорно-білому варіанті, а елементи, якими зображено різні показники, позначаються різними штриховками (а не фоновими плашками), що покращує сприйняття користувачем видання.

Формули необхідно набирати у редакторах формул *Equation* або *MathType*. Нескладні формули та формульні показники по тексту потрібно набирати використовуючи можливості Word такі як верхній/нижній індекс у закладці «Шрифт» та «Вставка»-«Символ» (наприклад: $x_2, y^3, \Delta f, \alpha, \pm, \neq, \leq, \div, \times, \beta, \gamma, \delta, \epsilon, \lambda, \pi, \varphi, \{ \}$, $E = \Delta mc^2$; $A = -(E_{n2} - E_{n1})$ і т. ін.).

8) Список використаних джерел наводиться наприкінці статті й включає тільки публікації, згадані в тексті у порядку появи посилань на них. Усі джерела слід писати мовою оригіналу, без перекладу і давати повний бібліографічний опис, оформлений згідно з вимогами ДСТУ 8302:2015 «Національний стандарт України. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання».

Англійською мовою

9) Персональні дані автора(-ів):

- ім'я та прізвище автора (повністю) так, як автор зареєстрований (цитований) у міжнародних наукометричних базах, або як вказано у закордонному паспорті;
- науковий ступінь, вчене звання, почесне звання;
- офіційна назва установи (підприємства, організації) за основним місцем роботи; місто, країна;
- електронна адреса;
- ORCID ID автора (обов'язково) (ORCID ID: <https://orcid.org/....-....-....-....>).

10) Назва статті перекладена на англійську мову.

11) Анотація (Abstract) обсягом 250–300 слів (фактично – реферат). Текст повинен відповідати вимогам міжнародних наукометричних баз, бути оригінальним (не копіювати скорочену україномовну анотацію), містити стислий структурований виклад статті, загальний опис проблеми, що розглядається, мету статті, методи дослідження, основні наукові результати та їх теоретичне та (або) практичне значення і висновки, що можуть супроводжуватися рекомендаціями, оцінками, пропозиціями, гіпотезами, які наведено в матеріалі. До анотації англійською мовою додається її український варіант, з якого був зроблений переклад.

12) Ключові слова (Keywords) перекладені на англійську мову.

13) References – це список літератури, перекладений англійською мовою й оформлений відповідно до міжнародного стилю оформлення наукових публікацій APA (American Psychological Association) style.

Після погодження статті до друку автор(-и) повинен(-ні) підписати кожну роздруковану сторінку макету і на останній сторінці засвідчити, що «Текст авторський, оригінальний», «Плагіат відсутній», «Підготовлено спеціально для журналу «Освітня аналітика України», «Зауважень не має», «До друку». (дозволяється скан-копія).

ОСВІТНЯ АНАЛІТИКА УКРАЇНИ

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

Відповідальний за випуск

А. Б. Нефедов

Редактор

І. А. Книш

Формат 70×108/16. Ум.-друк. арк. 11,2.
Наклад 100 прим. Зам. №

Видавець:

Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики»

Адреса редакції та видавця: вул. Володимира Винниченка, 5, м. Київ, 04053

Тел.: (044) 486-98-70, e-mail: info@iea.gov.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 6237 від 18.06.2018

Publisher:

State Scientific Institution «Institute of Educational Analytics»

Office: 04053, Kyiv, Volodymyra Vynnychenka Str., 5

Tel.: (044) 486-98-70, E-mail: info@iea.gov.ua

Publishing license

ДК № 6237 issued 18.06.2018

Надруковано ТОВ «КОНВІ ПРИНТ»
02000, м. Київ, вул. Магнітогорська, 1

Printed by LTD «KONVI PRINT»
02000, Kyiv, Mahnitohorska Str., 1